

Innehåll

Innehåll

Innehåll	0
Förord.....	4
1 Sammanfattning.....	6
2 Inledning.....	13
3 Pensionärer och jobbonärer.....	15
3.1 Vem är pensionär?	16
3.2 Utträdet från arbetslivet.....	20
3.3 Pensionärer som arbetar – jobbonärer	24
3.3.1 Hur många pensionärer arbetar?	25
3.3.2 Hur mycket arbetar de pensionärer som arbetar?	31
3.3.3 Pensionsuttaget hos pensionärer som arbetar.....	33
3.3.4 Inkomstnivå och utbildning påverkar valet att fortsätta arbeta	34
3.3.5 Arbete efter pension, vad arbetar de äldre med?	37
3.4 Varför arbetar äldre mer?	40
4 Pensionärernas inkomster.....	43

4.1	Pensionärernas inkomster på gruppnivå.....	44
4.1.1	Inkomstgrundade pensioner och privat pension	44
4.1.2	Icke inkomstgrundad pension och andra förmåner.....	49
4.1.3	Den individuella disponibla inkomsten och dess komponenter	54
4.1.4	Pensionärers inkomster i relation till övriga befolkningen	63
4.2	Pensionärers inkomster ur ett individperspektiv.....	69
4.2.1	Inkomstutvecklingen under åren som pensionär	69
4.2.2	Hur förändras inkomsten när man går i pension?	73
5	Pensionärers ekonomiska standard och ekonomisk utsatthet.....	79
5.1	Sammansättningen i befolkningen påverkar jämförelser av olika grupper.....	80
5.2	Pensionärer finns i hela inkomstfördelningen	81
5.3	Den ekonomiska standarden har ökat över tid	83
5.4	Den ekonomiska standarden sjunker med stigande ålder	84
5.5	Andelen med låg ekonomisk standard har sjunkit bland pensionärer de senaste åren	86
5.6	Andelen ekonomiskt utsatta ökar med högre ålder.....	89
5.7	Vad är det som gör att pensionärer har låg ekonomisk standard trots kraftigt förstärkt grundskydd?	90
5.8	Fattigdom	92
6	Pensionärers självupplevda situation	95
6.1	Ekonomi.....	95
6.2	Trygghet och hälsa.....	98
6.3	Nöjd med livet	100

7	Pensionärernas boende, konsumtion och skulder.....	102
7.1	Boende.....	103
7.1.1	Boendeform.....	105
7.1.2	Boendeutgifter.....	109
7.2	Hushållens konsumtionsutgifter.....	113
7.2.1	Hushållens utgifter	113
7.2.2	Skälig konsumtionsstandard.....	118
7.3	Skulder.....	125
8	Välfärdstjänster	130
8.1	Välfärdstjänsternas omfattning och utveckling.....	131
8.2	Fördelning av individuella välfärdstjänster mellan olika grupper	133
8.3	Välfärdstjänsternas utjämnande effekt.....	138
9	Drivkrafter till arbete i pensionssystemet	141
9.1	Avvägning mellan behov av grundskydd och drivkrafter till arbete	143
9.2	Pensionens olika delar och andra pensionsförmåner	143
9.2.1	Det allmänna pensionssystemet och grundskyddet.....	144
9.2.2	Det allmänna pensionssystemet och grundskyddet tillsammans med tjänstepension ..	148
9.3	Omfattande regeländringar de senaste åren.....	150
9.3.1	Effekten på grundskyddet för de utan tjänstepension av de senaste årens regeländringar.....	151
9.3.2	Effekten på grundskyddet för de med tjänstepension av de senaste årens regeländringar.....	154
9.3.3	Regeländringar i skattesystemet de senaste åren.....	156
9.3.4	Regeländringarna har lett till högre disponibel inkomst och jämnare inkomster.....	158

9.3.5	Regeländringarna har bidragit till att sänka respektavståndet	161
9.3.6	Effekter på inkomstfördelningen av de senaste årens reformer.....	162
9.4	Marginaleffekter i systemet uppstår på grund av grundskyddet och skattesystemet.....	165
9.4.1	Den sammantagna effekten av olika förmåner och skatt.....	167
9.4.2	Marginaleffekter av garantipensionen.....	168
9.4.3	Marginaleffekter av bostadstillägget.....	169
9.4.4	Marginaleffekter av inkomstpensionstillägget.....	171
9.4.5	Marginaleffekter av att ha tjänstepension	172
9.4.6	Marginaleffekter av skatt.....	173
9.4.7	Inkomstpensionstillägget har minskat transparensen	174
9.5	Marginaleffekterna i praktiken.....	175
9.6	Effekten av att arbeta längre och pensionera sig senare	177
9.7	Drivkrafter till arbete för äldre i skattesystemet.....	180
9.8	Tjänstepensionernas effekt på drivkrafterna till arbete	184
Appendix	186
Data	186

Förord

Kansliet för hållbart arbetsliv (S 2021:D), hädanefter benämnt Kansliet, inrättades av regeringen 2021, (S2021/06178) för att verka för ett längre och mer hållbart arbetsliv för alla åldrar, i syfte att öka arbetsutbudet. Kansliet ska också, med en tvärsektoriell ansats, samordna åtgärder inom olika politikområden för ett längre och hållbart arbetsliv som stödjer arbetslinjen. I Kansliets uppdrag ingår även att ta fram faktarapporter om pensionärens arbetsutbud och levnadsvillkor. Med anledning av detta har denna rapport om pensionärens levnadsvillkor tagits fram.

Rapporten ger en bild av olika aspekter av de ekonomiska levnadsvillkoren för pensionärer och vilka drivkrafter till arbete som finns i pensionssystemet. Bland annat framgår i rapporten att i relation till den yrkesarbetande befolkningen i åldern 20–64 år, har pensionärer sammantaget som grupp haft en bättre genomsnittlig inkomstutveckling under åren 2003–2024. För pensionärer beräknas den individuella disponibla inkomsten ha ökat med omkring 70 procent under dessa år medan inkomsterna för övriga befolkningen har ökat med ca 50 procent. Detta kan bl.a. förklaras med den årliga omsättningen inom pensionärskollektivet: De yngre pensionärerna som tillkommer i gruppen har i genomsnitt högre pensionsinkomster än de - äldre - pensionärerna som lämnar pensionärskollektivet. Att fler personer kombinerar uttag av ålderspension med arbete s.k. jobbonärer har också bidragit till denna utveckling. När det gäller pensionärer som är 63 år eller äldre och som är jobbonärer, har de ökat med sex procentenheter, från 17 till 23 procent under perioden 2003–2024. Jobbonärerna fortsätter vanligtvis att arbeta i samma sektor som innan de började ta ut sin pension.

Denna rapport är Kansliets beskrivning om pensionärers levnadsvillkor och arbetsutbud. Vår förhoppning är att den ska bidra till fördjupad information och inspirera till ytterligare diskussion kring dessa frågor.

Stockholm i juni 2024

Lars Stjernkvist
Kanslichef, Kansliet för hållbart arbetsliv (S 2021:D)

1 Sammanfattning

Pensionärer och jobbonärer

Med pensionärer avses i denna rapport personer som tagit ut allmän ålderspension eller har äldreförsörjningsstöd.

De pensionärer som kombinerar uttag av pension med arbete är en delgrupp av pensionärerna och benämns i denna rapport som jobbonärer. Andelen jobbonärer som är 63 år eller äldre har sett över hela perioden 2003–2024 ökat med sex procentenheter från 17 till 23 procent.

Andelen personer som arbetar i åldern 63–75 år, beräknas vara större 2024 än tidigare år. År 2024 beräknas andelen som inte arbetar och försörjs av andra transfereringar än pension vara omkring 15 procent i åldrarna 63 och 64 år. Motsvarande andel var 2003 omkring 50 procent. Andelen som arbetar efter 65 års ålder har också öka.

För de flesta jobbonärer som arbetade var arbetsinkomstens andel av bruttoinkomsten (exklusive kapitalinkomster) relativt liten. För hälften av alla jobbonärer 2024 beräknas arbetsinkomstens andel av bruttoinkomsten vara mindre än 20 procent. För 80 procent av jobbonärerna förväntas arbetsinkomsten vara mindre än 50 procent av bruttoinkomsten och för 20 procent av jobbonärerna förväntas arbetsinkomsten vara större än 80 procent av bruttoinkomsten.

De allra flesta pensionärer som arbetar 2024 tar ut hel inkomstpension. Endast omkring 10 procent av jobbonärerna som är 63 eller 64 år tar ut pension på deltid. För personer som är 65 år eller äldre ökar andelen som tar ut hel inkomstpension ytterligare

och vid 68 år har i princip alla pensionärer som fortsätter arbeta hel inkomstpension.

De pensionärer som fortsätter arbeta, fortsätter vanligtvis att arbeta i samma sektor som innan de började ta ut pension. För de som byter sektor är det vanligast att byta till privat sektor.

Pensionärers inkomster

Pensionärer har i genomsnitt lägre inkomster än den övriga befolkningen äldre än 20 år. Det gäller för såväl kvinnor som män, i de flesta inkomstnivåer och för flertalet av de studerade åren. Några undantag finns dock. För män med låga inkomster (den 10 percentilen) har pensionärer högre inkomster än den övriga befolkningen i samma inkomstgrupp under åren 2003–2024. Motsvarande gäller för pensionärskvinnor under åren 2010–2024.

I relation till den yrkesarbetande befolkningen i åldern 20–64 år, har pensionärer som grupp haft en bättre genomsnittlig inkomstutveckling under åren 2003–2024. För pensionärer beräknas den individuella disponibla inkomsten ha ökat med omkring 70 procent under dessa år medan inkomsterna för övriga befolkningen har ökat med ca 50 procent. Att pensionärerna som grupp haft en så positiv inkomstutveckling kan förklaras av den årliga omsättningen inom pensionärskollektivet. Där de yngre pensionärerna som tillkommer i genomsnitt har högre pensionsinkomster än de äldre pensionärerna som lämnar pensionärskollektivet. Ökade kapitalinkomster och fler som kombinerar pension och arbete har också bidragit till denna utveckling.

För de enskilda pensionärerna har dock inkomsterna ökat i en långsammare takt än för personer i yrkesaktiva åldrar. I rapporten har den individuella disponibla inkomsten följts för personer i olika åldrar under tio år i tre olika tidsperioder: 2003–2012, 2008–2017 och 2012–2021. Gemensamt för de tre studerade tioårsperioderna är att pensionärernas inkomster ökat i en långsammare takt än för personer i yrkesaktiva åldrar. Det förklaras av att pensionsutbetalningarna är högre inledningsvis på bekostnad av

svagare uppskrivningarna åren framöver, vilket är en medveten konstruktion.

Övergången från yrkesliv till ålderspension innebär att inkomsten förändras. Hur den förändras beror till stor del på vilken typ av inkomster individen hade innan pensionsbeslutet. För dem som i huvudsak har försörjts av arbetsinkomster åren innan pensioneringen var den individuella disponibla inkomsten som pensionär omkring 80 procent av inkomsten som yrkesarbetande. För de som i huvudsak försörjdes av transfereringar innan pensionen var inkomsten större efter pensioneringen än före. Det kan ha olika förklaringar. Det kan vara personer som haft sjukersättning på garantinivå de sista åren i arbetslivet. Under de studerade åren var den individuella disponibla inkomsten lägre för dem med sjukersättningen på garantinivå än för garantipensionärer, vilket leder till att inkomsten för denna grupp ökar i samband med pensioneringen. Det kan också vara personer som haft en lägre inkomst under de sista yrkesverksamma åren än tidigare i livet. Den intjänade inkomstpensionen enskilt eller tillsammans med garantipension kan då ge en högre inkomst efter pensioneringen än inkomsten åren precis innan pensioneringen.

Pensionärernas ekonomiska standard

Oavsett hushållstyp har medianpensionären haft lägre ekonomisk standard än medianen i motsvarande hushållstyp i den övrig befolkning under samtliga år 2003–2024. Den ekonomiska standarden har dock ökat i reala termer för medianpensionären oavsett kön och hushållstyp nästan varje år mellan 2003 och 2021. Den höga inflationen 2022 och 2023 har sänkt realinkomsterna för de flesta, men pensionärer har haft mindre sänkning än övriga hushåll tack vare förstärkt garantipension och bostadstillägg och att både garantipensionen och en stor del av tjänstepensionen är prisindexerad.

Äldre pensionärer har i genomsnitt lägre ekonomisk standard än yngre. Det finns flera orsaker till det. Äldre generationer har haft lägre inkomster i reala termer och därmed ett reallt lägre

pensionsintjänande än yngre generationer. Andelen ensamstående pensionärer ökar med åldern. När individer går från att vara sammanboende till att vara ensamstående ska de exempelvis själva stå för tidigare gemensamma utgifter som bostadskostnad och har då inte längre de stordriftsfördelar som ett sammanboende hushåll har.

Sammanboende pensionärer har betydligt lägre andel med låg ekonomisk standard än den övriga befolkningen. För ensamstående pensionärer, såväl kvinnor som män, har andelen med låg ekonomisk standard varit större än för övriga befolkning under åren 2003–2022. Under de senaste åren 2023 och 2024 har andelen med låg ekonomisk standard minskat bland ensamstående pensionärer och beräknas vara ungefär lika stor som i övriga befolkningen. År 2024 beräknas andelen ensamstående pensionärer med låg ekonomisk standard, vara omkring 16,0 procent för kvinnor och 12,8 procent för män. För sammanboende pensionärer är motsvarande nivå 3,2 procent. För övriga hushåll i befolkning är andelen 15,1 procent. För de pensionärer som kombinerar arbete med pension är andelen med låg ekonomisk standard lägre än för motsvarande hushållstyp bland de som bara har pension och inte arbetsinkomst

Andelen som lever med materiell fattigdom är låg bland äldre generationer och lägre än bland yngre generationer.

Pensionärernas självupplevda situation

Bland pensionärer anser drygt 60 procent av männen som är 65 år eller äldre att de har lätt eller mycket lätt att få ekonomin att gå ihop. Bland kvinnor 65 år eller äldre är andelen lägre än bland män i motsvarande ålderskategori. Men även bland kvinnor har de äldre i högre grad lätt eller lättare att få ekonomin att gå ihop än bland yngre åldersgrupper.

Att känna trygghet är viktigt för livskvaliteten. Andelen som avstått från att lämna bostaden för att gå ut är störst bland kvinnor under 30 år. Generellt sett är andelen mer än dubbelt så stor bland kvinnor

än bland män i samma åldersgrupp. För såväl äldre kvinnor som äldre män är andel högre än för personer i åldrarna 30–64 år.

Pensionärernas boende, konsumtion, och skulder

Den vanligaste boendeformen bland pensionärer är småhus. Totalt sett bor drygt 40 procent av alla pensionärer i småhus. Andelen är större bland sammanboende pensionärer, ca 55 procent, medan det bland ensamstående pensionärer är drygt 30 procent av männen och ca 20 procent av kvinnorna.

För ensamstående pensionärer beräknas medianen för boendekostnaden ligga på ca 6 000 kronor per månad 2024. Bland pensionärer är skillnaden i boendeutgift mellan kvinnor och män relativt liten. För sammanboende pensionärshushåll är boendekostnaden 7 500 kronor per månad för medianhushållet. Det innebär att sammanboende hushåll generellt sett har högre total boendekostnad än ensamstående hushåll, men utgiften per person är lägre för sammanboende än för ensamstående hushåll.

Boende, livsmedel, kultur och nöjen samt transporter utgör de största utgiftsposterna för såväl pensionärer som övriga hushåll.

Pensionärer har generellt sett något mindre kvar att leva på när alla nödvändiga utgifter är betalda än övriga. Ensamstående pensionärer har mindre kvar att leva på än sammanboende. Bland de ensamstående pensionärshushållen har män mer kvar att leva på än kvinnor. För såväl kvinnor som män sjunker marginalerna och det konsumtionsutrymme som pensionärer har med stigande ålder.

Andelen pensionärer som har en skuld är lägre än i övriga hushåll. Det gäller både för ensamstående och sammanboende pensionärshushåll. Pensionärer har också i genomsnitt lägre skulder än andra hushåll. Skuldens storlek ökar med inkomsten. Det gäller för såväl sammanboende som ensamstående pensionärer.

Välfärdstjänster

Pensionärerna utgör omkring 20 procent av befolkningen. Andelen av utgifterna för individuella välfärdstjänster som tillfaller pensionärer var omkring 30 procent 2021. Det är en ökning med fem procentenheter från 2015.

De välfärdstjänster som pensionärer tar del av består till största del av utgifter för socialt skydd samt hälso- och sjukvård.

Den genomsnittliga välfärdssubventionen är större för kvinnor än för män. I genomsnitt fick pensionärskvinnor under 2021 välfärdssubventioner motsvarande ca 100 000 kronor medan pensionärsmännens välfärdssubventioner i genomsnitt uppgick till ca 90 000 konor.

Drivkrafter till arbete

Stommen i pensionssystemet bygger på livsinkomstprincipen som ger goda incitament till arbete. Att tillämpa en livsinkomstprincip fullt ut i ett pensionssystem är inte möjligt om man vill ha någon form av skyddsnät inom ramen för pensionssystemet. Grundskyddet syftar till att ge en tillräcklig ekonomisk standard till alla pensionärer, oavsett deras tidigare inkomst eller arbetslivets längd. Grundskyddet innebär ett avsteg från livsinkomstprincipen och försvagar drivkrafterna till arbete.

Grundskyddet har stärkts genom politiska reformer 2020–2022. Den höga inflationen de senaste åren har också bidragit till att grundskyddet stärkts. Förstärkningen har lett till att fler omfattas av grundskyddet och därmed får fler svagare incitament till arbete.

Införandet av inkomstpensionstillägget och att det inte reducerar bostadstillägget, vilket alla andra inkomster gör, har inneburit att pensionssystemet i ett inkomstintervall har marginaleffekter över 100 procent för de som kan förväntas få bostadstillägg vid pensionering. För dessa kommer det leda till lägre disponibel inkomst om de ökar sin arbetstid för att öka intjänandet till pensionen.

För individer som kan förväntas få bostadstillägg är incitamenten till att arbeta mer eller högre upp i åldrarna mycket svaga när det gäller framtida inkomst vid pensionering. Detsamma gäller de som kan förvänta sig att en större del av pensionen är garantipension. För de med mindre del garantipension och utan bostadstillägg är incitamenten att arbeta mer och högre upp i åldrarna bättre. För de som inte kommer ta del av grundskyddet är incitamenten goda.

I skattesystemet finns mycket goda incitament till att arbeta högre upp i åldrarna.

Beslutet om tidpunkt för pensionering och utträde från arbetsmarknaden påverkas dock av mer än ekonomiska incitament.

2 Inledning

I en rad olika rapporter har Socialdepartementet under åren följt upp pensionärernas levnadsförhållanden. Denna rapport, den sjunde i ordningen, är den första sedan 2011. Då 2011 var de viktigaste slutsatserna att allt fler hade börjat ta ut pension både innan och efter 65-årsdagen. Fler kombinerade arbete och pension. Pensionärernas ekonomiska standard hade som grupp ökat under det första decenniet på 2000-talet. Ökningen hade dock varit lägre än för de i den yrkesaktiva delen av befolkningen. I genomsnitt var pensionärernas ekonomiska standard 2011 lägre än i den yrkesaktiva befolkningen. Andelen pensionärer med låg ekonomisk standard var lägre än i övriga befolkningen bland män och ungefär lika stor som i den övriga befolkningen bland kvinnor.

I den här rapporten redovisas pensionärernas levnadsförhållanden under perioden 2003–2024. En grundläggande frågeställning är, vem som ska betraktas som pensionär? I rapportens inledande kapitel förs ett resonemang kring hur gruppen pensionärer ska avgränsas. Det utmynnar i att pensionärer, i den här rapporten, definieras som de som tagit ut allmän ålderspension eller har äldreförsörjningsstöd. Denna definition används i alla rapportens kapitel där egna beräkningar gjorts. I några avsnitt där uppgifter hämtats från andra datakällor har pensionär definierats utifrån ålder och personer över 65 år definieras som äldre/pensionärer. En grupp av pensionärer som rapporten lägger speciellt intresse vid i analysen är de pensionärer som kombinerar pension och arbete. Gruppen har i en del sammanhang benämnt som jobbonärer, vilket är ett begrepp som även används i denna rapport.

Pensionärer är en heterogen grupp. Skillnaden mellan olika pensionärers levnadsförhållanden är i många fall stor. Att beskriva pensionärers levnadsförhållanden är därför komplext och kan göras på många olika sätt utifrån många olika dimensioner. I den här rapporten fokuseras en stor del av framställningen på pensionärernas ekonomiska situation, både ur ett individuellt- och ur ett hushållsperspektiv. Här används inkomstbegreppen *individuell disponibel inkomst* för att beskriva individens inkomster och *ekonomisk standard* för att beskriva hushållets inkomster och levnadsnivå. Nedslag görs i pensionärernas självupplevda känslor om ekonomi, trygghet, hälsa och hur nöjda de sammantaget är med sin livssituation. Vidare studeras också pensionärernas boendesituation, skuldsättning samt konsumtion av varor och tjänster. Ett kapitel ägnas åt pensionärernas konsumtion av välfärdstjänster. Avslutningsvis studeras pensionssystemets drivkrafter till arbete. I rapporten beskrivs oftast situationen för den genomsnittlige pensionären eller för medianpensionären. För att fånga den heterogenitet som finns inom gruppen pensionärer kompletteras denna bild i många avsnitt med redovisningar av spridningen genom att beskriva levnadssituationen för olika grupper i olika delar av fördelningen.

Beräkningarna i rapporten är baseras på inkomststatistiken från 2021. För att kunna vara så aktuella som möjligt i den här rapporten används FASIT-modellens möjligheter att göra framskrivningar av statistiken baserade på den makroekonomiska utvecklingen under (2022) och finansdepartementets prognoser av utvecklingen för 2023 och 2024 från Budgetproposition för 2024. I kapitel 5 har det varit möjligt att göra analyser på framskrivningar som bygger på utfall för 2022. Framskrivningar och prognoser är behäftade med osäkerhet. Då reformerna varit omfattande sedan 2021 för gruppen pensionärer har bedömningen varit att det är befogat att analysera framskrivna data i stället för att analysera utfall från 2021.

3 Pensionärer och jobbonärer

Förr i tiden var det relativt enkelt att definiera vem som var pensionär. Begreppet var tydligt förknippat med pensionsåldern, som i det gamla ATP-systemet var 65 år. Även om det naturligtvis fanns personer som lämnade arbetslivet både före och efter 65 år, så var 65 år den lagstadgade pensionsåldern och den ålder som allmänt förknippades med pensionen.

När det nya pensionssystemet infördes var ett av syftena att pensionsåldern skulle vara mer flexibel och man frångick en fast pensionsålder. Visserligen kunde man även i det gamla ATP-systemet ta förtida uttag och gå i pension innan 65 år, men med det nya pensionssystemet skulle övergången mellan arbetsliv och pension bli mer sömlös. För den som ville gå ner i arbetstid innan 65 år och helt eller delvis ta ut pension skulle det vara möjligt. Samtidigt skulle den som orkade och ville, kunna fortsätta arbeta, helt eller delvis, även efter 65 år och tjäna in ytterligare pensionsrätter.

Det faktum att det inte längre finns en fast pensionsålder och fler och fler kombinerar pension och yrkesarbete innebär att definitionen av vem som är pensionär inte längre är lika självklar. En pensionär är inte längre en person som uppnått en viss ålder, slutat arbeta och försörjs av pensionsinkomster. Pensionär är något man kan vara samtidigt som man fortsätter att arbeta. Det är därför idag mer relevant att prata om *till hur stor del* man är pensionär. Det är något som kan mätas i både tid och pengar. Tiden kan antingen vara arbetstid eller graden av pensionsuttag. Pengarna kan vara pensions- eller arbetsinkomstens andel av de samlade inkomsterna.

I den här rapporten fokuseras på det senare, inkomsterna. En viktig orsak till detta är att den huvudsakliga inkomstkällan i stor uträkning definierar såväl individens levnadsstandard som huruvida

den enskilde själv betraktar sig själv som pensionär eller inte. Det är därför mer intressant för rapportens syfte att studera hur människor faktiskt försörjer sig än hur mycket tid de lägger på arbete.

3.1 Vem är pensionär?

Det finns ett antal olika sätt att se på begreppet pensionär. Som konstaterades i inledningen är det inte ett dikotomt begrepp, där man antingen är pensionär eller inte, utan snarare något man är i olika grad. En gemensam utgångspunkt för de olika avgränsningar som diskuteras nedan är dock att man till någon del tar ut någon slags pension. Vilka inkomster man väljer att inkludera i definitionen kommer ha stor betydelse för hur omfattande gruppen pensionärer blir och vilket åldersspann gruppen innefattar. Avsikten med detta avsnitt är emellertid inte att slå fast en definition för vem som är, och vem som inte är pensionär, utan att belysa att olika sätt att definiera pensionärer på leder till relativt olika resultat. Ingen definition är således mer rätt eller fel. Det är snarare den frågeställningen som ska besvaras som avgör vilken definition som är lämpligast.

Ett sätt att avgränsa gruppen pensionärer är att utgå från det allmänna pensionssystemet. En definition av begreppet pensionär skulle då kunna vara de personer som till någon del tar ut ersättning från det allmänna pensionssystemet. Det kan antingen vara allmän inkomst-/tilläggs pension, premiepension eller garantipension. I denna grupp kan man även inkludera äldreförsörjningsstödet (ÄFS), som är en del av pensionssystemets grundskydd för den som har låg eller helt saknar allmän pension. Med detta sätt att definiera pensionärer finns en tydlig åldersbegränsning då allmän pension kan betalas ut från 61, 62 eller 63 års ålder, beroende på vilket år som studeras.

Ett vidare sätt att se på begreppet pensionär är att vid sidan av uttag av allmän pension eller äldreförsörjningsstöd även inkludera personer med tjänstepension och/eller privat pension. Det skulle i så fall, genom reglerna för tjänstepension, utvidga det åldersmässiga spannet för vem som kan vara pensionär. Den lägsta åldern för uttag av tjänstepension varierar mellan olika avtalsområden men 55 år är en vanligt förekommen åldersrestriktion för när man får börja ta ut tjänstepension inom många avtalsområden.

Att enbart definiera pensionärer utifrån om de har pensionsinkomster eller inte kan dock i viss mån leda begreppet fel. Hur stor del av den samlade inkomsten som kommer från pensions- eller arbetsinkomster präglar både den enskildes och samhällets syn på vem som är pensionär. En person med stor arbetsinkomst och liten pensionsinkomst betraktar sannolikt sig själv mer som yrkesarbetande än som pensionär, medan en person som har en liten arbetsinkomst och stor pensionsinkomst, i de flesta fall, ser sig mer som pensionär än yrkesarbetande. Hur stor andel av den totala bruttoinkomsten som kommer från pensions- respektive arbetsinkomster har således betydelse för både den enskilde och samhällets syn på om en person är pensionär eller inte. Ytterligare ett sätt att se på begreppet pensionär är därför att beakta individens huvudsakliga försörjning. Pensionärer skulle med detta sätt att se det vara dem som har sin huvudsakliga försörjning från pensionsinkomster, BTP och/eller äldreförsörjningsstöd. Med huvudsaklig försörjning avses att summan av pensionsinkomster, BTP och äldreförsörjningsstöd utgör mer än hälften av bruttoinkomsten. Bruttoinkomsten definieras här exklusive kapitalinkomster eftersom syftet är att jämföra arbetsinkomster med pensionsinkomster.

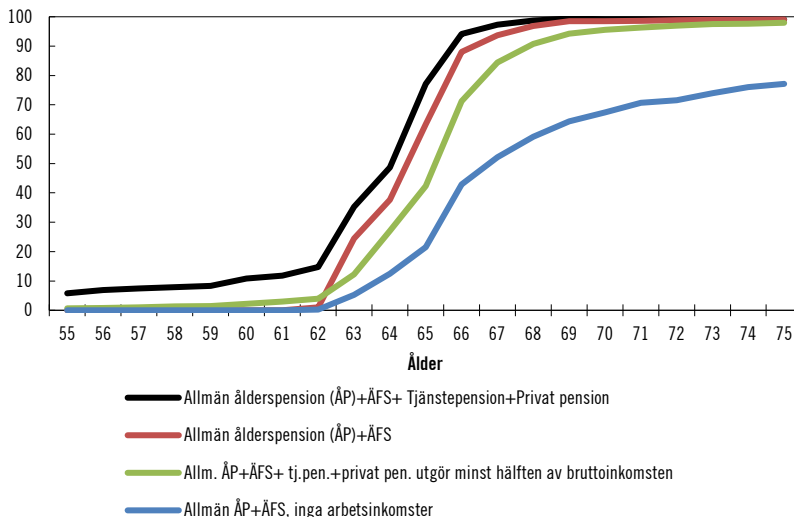
Utifrån ovan förda resonemang redovisas i figur 3.1 hur andelen pensionärer förväntas fördela sig mellan olika åldersgrupper 2024. I den bredaste av definitionerna där alla typer av pensionsinkomster¹, BTP och äldreförsörjningsstöd inkluderas, förväntas antalet pensionärer uppgå till omkring 2,3 miljoner år 2024 (svart linje i figur 3.1). I denna definition där tjänstepensionen inkluderas blir den lägsta åldern för uttag av pension 55 år. I åldersgrupperna 55–62 år utgör pensionärerna en relativt liten andel av den totala populationen i respektive åldersgrupp (5–15 procent beroende på ålder). Med högre ålder stiger andelen relativt snabbt. Vid 63 år² förväntas omkring 35 procent ha tagit ut någon form av pension och vid 65 år förväntas motsvarande andel vara knappt 80 procent. Vid 68 år förväntas nästan alla (97 procent) i åldersgruppen tagit ut någon form av pension.

¹ Det avser inkomstpension, tilläggspension, premiepension, tjänstepension, privat pension, inkomstpensionstillägg eller garantipension.

² Den lägsta åldern för uttag av allmän ålderspension höjdes 2020 från 61 till 62 år. Från 2023 höjdes den ytterligare till 63 år.

Figur 3.1 Andelen pensionärer i olika åldrar med fyra olika definitioner på pensionärer, 2024

Procent

Källa: SCB (STAR).

Om man snävar in definitionen och studerar de som tagit ut allmän inkomstgrundad pension, garantipension eller äldreförsörjningsstöd (röd linje i figur 3.1) minskar antalet pensionärer till omkring 2,1 miljoner. Eftersom siffrorna redovisas för år 2024 är 63 år den lägsta åldern för uttag av allmän pension. Vid 63 år förväntas ca 25 procent tagit ut pension, vid 65 år ca 65 procent och vid 68 år ca 97 procent. Den här något svävare definitionen av pensionärer ger således genomgående lägre andelar i respektive åldersgrupp än den tidigare definitionen men mönstret är i de båda fallen likartat.

Ytterligare ett sätt att avgränsa gruppen pensionärer är att studera hur individens faktiska försörjning ser ut. Om man till den breda definitionen ovan där allmän pension, tjänstepension, privat pension och ÅFS studeras, lägger till kravet att den huvudsakliga inkomsten ska komma från pensionsinkomster (allmänna, tjänste- eller privata), minskar antalet pensionärer äldre än 55 år till omkring 2 miljoner (grön linje i figur 3.1). I åldrarna 55–62 år förväntas emellertid endast ett par procent ha pensionsinkomster som utgör mer än hälften av bruttoinkomsten 2024. Vid 63 års ålder ökar andelen till ca 12 procent och sedan sker en relativt snabb ökning

med stigande ålder. Omkring 40 procent av alla 65-åringar förväntas med denna definition vara pensionärer 2024 och ca 90 procent av alla 68-åringar. Från 70 år och uppåt förväntas drygt 95 procent eller fler av respektive ålderskohort betraktas som pensionärer med denna definition.

Avslutningsvis kan det som komplement till de ovan diskuterade definitionerna av pensionärer även vara intressant att studera hur många som har inkomster från allmän pension eller ÄFS utan att ha någon arbetsinkomst (blå linje i figur 3.1). Med denna definition minskar antalet pensionärer till ca 1,6 miljoner och ingen pensionär är 2024 yngre än 63 år. Omkring 5 procent av 63-åringarna var med denna definition pensionärer. Andelen förväntas sedan öka med stigande ålder men i mycket långsammare takt än vad de gör med de andra definitionerna. Vid 65 års ålder förväntas drygt 20 procent av åldersgruppen vara pensionärer, vid 68 års ålder är det knappt 60 procent och vid 70 års ålder är det knappt 70 procent.

Vilket av alternativen ska man då välja i den fortsatta analysen? Som konstaterades inledningsvis finns det inget självklart val. Samhället sätter dock i det allmänna pensionssystemet och dess grundskydd upp en ram för när och hur man som individ kan ta ut pension från det allmänna pensionssystemet. Dessa regler är lika för alla i samma årskull även om personliga livsförutsättningar gör att alla inte vid varje given tidpunkt fritt kan välja hur och om ersättningen ska tas ut. Detta till skillnad från tjänstepensionen som regleras av i vilken sektor eller företag man som individ har arbetat i. Det gör att pensionsbeslutet åtminstone delvis kan påverkas av enskilda företags, behov av effektivisering och minskning av personalstyrkan. I den fortsatta analysen definieras *pensionärer* som de som har fått ersättning från det allmänna pensionssystemet eller från äldreförsörjningsstödet. Det är också den definition som använts av Pensionsmyndigheten och ofta av regeringen i tidigare analyser av pensionärer. Med den definitionen finns en lagstadgad nedre åldersgräns som begränsar populationen som kan ingå i analysen. Den styrs av gränsen för vid vilken ålder man tidigast kan börja ta ut allmän inkomstgrundad pension. Denna gräns är olika beroende på vilket år som studeras och kan därmed påverka jämförelser mellan olika åldersgrupper över tid. Fram till 2020 var den lägsta åldern för uttag av allmän inkomstpension 61 år. Åldern

höjdes 2020 till 62 år och ytterligare en höjning genomfördes 2023 till 63 år.

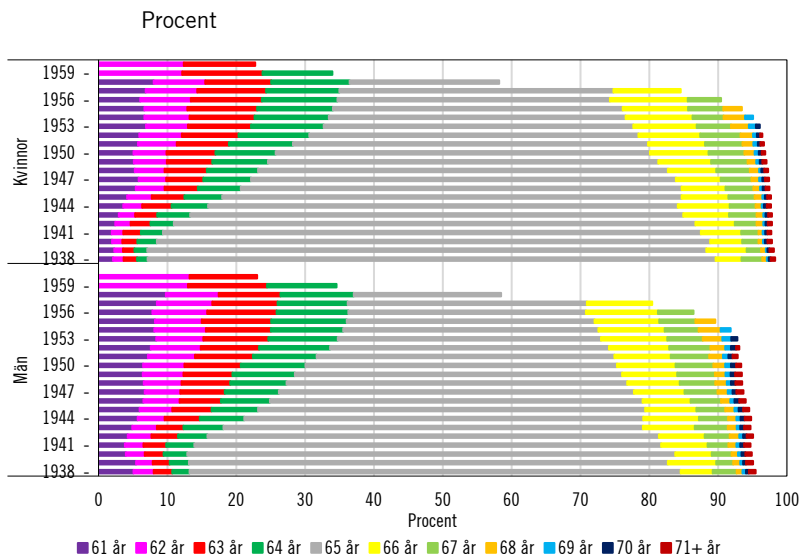
3.2 Utträdet från arbetslivet

Med den definitionen av vem som är pensionär som valts ovan blir en naturlig frågeställning vid vilken ålder, människor börjar ta ut pension och hur denna ålder har förändrats över tid. I ATP-systemet var pensionsåldern 65 år, men med möjlighet till förtida eller uppskjutet uttag. Normen var dock 65 år och den ålder där de allra flesta också gick i pension. I det nya allmänna pensionssystemet är pensionsåldern rörlig. Som nämnts i tidigare avsnitt är den lägsta åldern för uttag av allmän pension 63 år 2024 medan grundskyddets förmåner kan tas ut tidigast från 66 år. Båda dessa åldersgränser höjdes 2023. De är också framöver kopplade till den riktålder som införs från 2026, vars utveckling i sin tur är kopplad till medellivslängden. Samtliga dessa gränser kommer att höjas med ytterligare ett år fr.o.m. 2026.

Trots att det inte har funnits en fast pensionsålder de senaste 20 åren har 65 år fortsatt vara en tydlig norm. Med tiden har dock pensionsuttaget börjat förändras. Yngre kohorter påbörjar i högre grad uttag av allmän pension både tidigare och senare än vid 65 års ålder. I kohorten född 1938 tog 84 procent av kvinnorna ut allmän pension det år de fyllde 65 år och i kohorten född 1957³ har andelen sjunkit till 40 procent (se figur 3.2). De är framför allt andelen som gör tidigt uttag som ökat men även andelen som gör sent uttag har ökat. I kohorten född 1938 var det enbart knappt 10 procent bland kvinnorna som inte hade tagit ut allmän pension vid 65 års ålder. I kohorten född 1957 var motsvarande andel omkring 25 procent.

³ Denna kohort fyllde 65 år 2022 och påverkades därför inte av att ålder för uttag av grundskydd höjdes 2023.

Figur 3.2 Ålder för uttag av allmän pension i olika kohorter bland kvinnor och män, 2022

Källa: Pensionsmyndigheten.

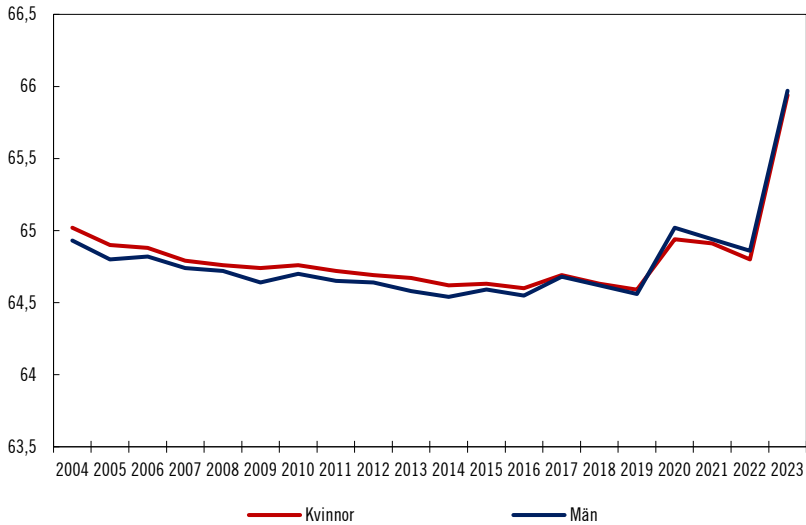
Utvecklingen bland män är densamma som bland kvinnor. Andelen som har påbörjat uttag av allmän pension vid 65 års ålder har minskat från 72 procent i kohorten född 1938 till 35 procent i kohorten född 1957 (se figur 3.2). Det har vanligare bland män än kvinnor att börja ta ut pension både före och efter 65 års ålder både bland yngre och äldre generationer. I kohorten född 1958 är dock andelen som tagit ut allmän pension innan 65 större bland kvinnor. Att kvinnor i lägre grad tagit ut pension innan 65 års ålder kan delvis bero på att de i högre grad har sjukersättning och förväntas få garantipension som inte kan tas ut lika tidigt som inkomstpension.

Genomsnittlig pensionsålder

Den genomsnittliga åldern för uttag av allmän pension minskade under åren 2003–2020 både bland kvinnor och män. År 2020 höjdes den lägsta åldern för uttag av allmän pension, vilket innebar att uttagsåldern ökade då 61-åringar inte längre kunde ta ut allmän pension (figur 3.3). År 2023 höjdes denna åldersgräns ytterligare ett år och den genomsnittliga pensioneringsåldern steg med över ett år

för både kvinnor och män. Kvinnor hade fram t.o.m. 2019 en högre uttagsålder än män. Efter höjningen av lägsta ålder för uttag av allmän pension ökade uttagsåldern mer för män än kvinnor och män hade 2020 och har därefter en högre genomsnittlig uttagsålder än kvinnor.

Figur 3.3 Medelålder för uttag av allmän pension bland kvinnor och män, 2004–2022

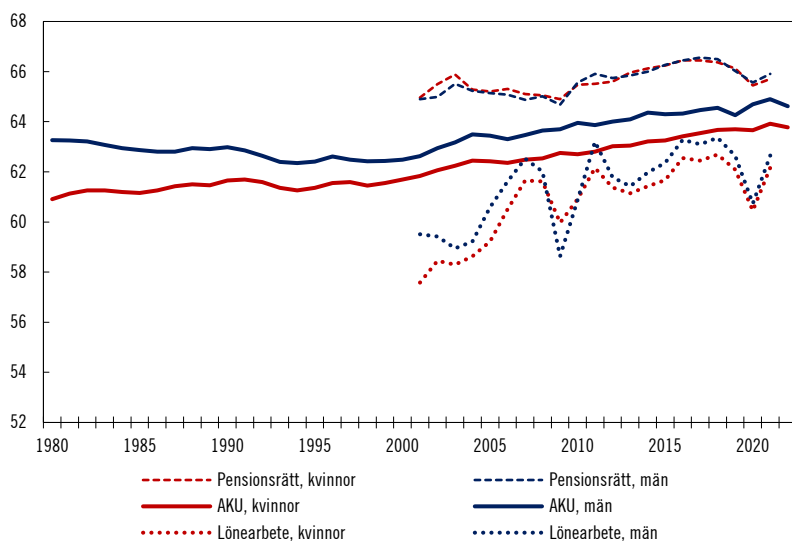
Källa: Pensionsmyndigheten.

Att börja ta ut pension innebär i allt mindre grad att man helt släpper kontakten med arbetslivet. Övergången från arbetsliv till pensionärliv skiljer sig dock för olika individer. Det faktiska utträdet från arbetsmarknaden sker ofta vid en annan tidpunkt än vid tidpunkten för uttag av allmän pension. En del tar ut pension och fortsätter att arbeta, s.k. jobbonärer. Andra lever på sjukersättning de sista åren innan de tar ut allmän pension.

Utträdesåldern kan mätas på olika sätt beroende på vad som ska analyseras. Ett vanligt sätt att mäta utträdesåldern är med data från Arbetskraftsundersökningarna (AKU), SCB. Med AKU:s mått på arbetskraftsdeltagande är utträdesåldern lägre bland kvinnor än män. Bland kvinnor har utträdesåldern ökat sedan 1980. Bland män minskade den under åren 1980 till 2000 för att sedan öka under de senaste 20 åren, 2000–2022 (se figur 3.4). En del av dem som är i

arbetskraften kan dock ha haft en mycket låg sysselsättning eftersom det i AKU räcker att ha arbetat en timme per vecka för att betraktas som sysselsatt och andra kan ha varit arbetslösa. Samtidigt som genomsnittsåldern trendmässigt har minskat (fram till 2019) så har utträdesåldern ökat. Detta innebär att fler arbetar samtidigt som de tar ut pension.

Figur 3.4 Olika mått på genomsnittlig ålder på utträde från arbetsmarknaden, 1980–2022

Källa: Pensionsmyndigheten.

Ett tredje mått är att analysera åldern när individer inte längre har löneinkomst eller inkomst från aktiv näringsverksamhet. Mätt med detta mått är utträdesåldern lägre än då utträdesåldern mäts med alla inkomster som ger pensionsrätt. Med detta mått är skillnaderna större mellan kvinnors och mäns utträdesålder än när hänsyn tas till samtliga inkomster som ger pensionsrätt. Med detta mått har utträdesåldern stigit med drygt 5 år bland kvinnor och drygt 3 år bland män mellan 2002 och 2021.

Ett tredje mått är att analysera åldern när individer upphör att ha pensionsgrundande inkomst eller pensionsgrundande belopp och därmed inte längre uppbär nya pensionsrätter. I pensionsgrundande inkomst ingår löneinkomst, inkomst från aktivt bedriven näringsverksamhet och även socialförsäkringsersättningar.

Pensionsgrundande belopp ges vid studier, barnår, pliktjänstgöring samt viss sjuk- och aktivitetsersättning. Med detta mått är utträdesåldern högre än AKU-måttet. Utträdesåldern med detta mått är högre 2021 än 2002 bland både kvinnor och män. Skillnaden är små mellan män och kvinnor.

3.3 Pensionärer som arbetar – jobbonärer

Gruppen som både arbetar och tar ut pension har under senare år kommit att kallas jobbonärer. Jobbonärer är således en del av gruppen pensionärer. I avsnitt 3.1 redogjordes för ett antal olika sätt att definiera gruppen pensionärer. Avsnittet mynnade ut i att definiera pensionärer som dem som har allmän pension eller äldreförsörjningsstöd. Ett enkelt sätt att utifrån denna definition avgränsa gruppen jobbonärer är att betrakta jobbonärer som de pensionärer som har arbetsinkomster. Det innebär dock att gruppen är relativt heterogen med avseende på arbetsinkomstens betydelse för den individuella försörjningen. För en del individer utgör arbetsinkomsten bara en liten del av de totala inkomsterna och för andra är det den huvudsakliga inkomstkällan.

Hur stor del av individens totala inkomster som arbetsinkomsten utgör är betydelsefullt, framför allt vid analyser av pensionärernas levnadsförhållanden. Men att hitta en indelning som strikt definierar vem som är pensionär och vem som är jobbonär är kanske inte eftersträvänsvärt. Det är i stället mer tilltalande att fokusera på grupperna pensionärer som inte arbetar och pensionärer som arbetar. I gruppen pensionärer som arbetar kommer det då i glidande skala finnas personer vars inkomstsammansättning har mer gemensamt med personer i gruppen pensionärer som inte arbetar medan andra har en inkomstsammansättning mer lik den rent yrkesarbetande delen av befolkningen. För att man på ett adekvat sätt ska kunna jämföra inkomster, ekonomisk standard och levnadsförhållanden mellan olika grupper i den fortsatta analysen i denna rapport, behöver gruppen pensionärer som arbetar delas in i undergrupper med avseende på hur stor del av individens inkomster som kommer från arbete. Exakt hur detaljerad denna indelning ska göras beror naturligtvis på analysens syfte. Senare i detta avsnitt studeras arbetsmarknadskopplingen hos pensionärer. Då görs en

indelning i tre olika grupper; de där arbetsinkomsten utgör mindre än 30 procent av den samlade bruttoinkomsten⁴, de där arbetsinkomsten utgör 30–60 procent och de där arbetsinkomsten utgör mer än 60 procent av den samlade bruttoinkomsten.

3.3.1 Hur många pensionärer arbetar?

Utifrån den definition av pensionärer som valts, dvs. dem som har allmän pension eller äldreförsörjningsstöd, fokuseras i detta avsnitt på hur många pensionärer som arbetar och hur många pensionärer som inte arbetar. Den lägsta åldern för uttag av allmän pension begränsar pensionärspopulationens potentiella storlek. Men med de förändringar av den lägsta åldern för uttag av allmän pension som skett under de senaste åren blir utvecklingen hos olika grupper svår att jämföra över tid. Vid de tidpunkter denna ålder höjs kommer också populationen som kan vara pensionärer att minska. Det påverkar inte bara gruppen pensionärer utan även utvecklingen hos de grupper som inte tar ut pension, eftersom färre personer då kan ta ut pension. För att bättre kunna jämföra utvecklingen över tid utgår analysen från de regler om uttag av allmän pension som gäller 2024. Det innebär att den lägsta åldern för uttag av allmän pension är 63 år och ersättning från pensionssystemets grundskydd erhålls vid 66 år. För samtliga studerade år studeras därför antal och andel pensionärer som är 63 år eller äldre även om den lägsta åldern för uttag av allmän pension var lägre åren innan 2023. På så vis blir utvecklingen av antalet pensionärer mer jämförbar över tid.⁵

Fler pensionärer arbetar

För att inledningsvis få en övergripande uppfattning av hur hela den potentiella pensionärspopulationen försörjs redovisas i figur 3.5 hur alla individer som är 63 år eller äldre fördelas mellan pensionärer som inte arbetar, pensionärer som arbetar, de som arbetar utan att ta ut

⁴ Bruttoinkomsten beräknas här exklusive kapitalinkomster.

⁵ År 2023 har både åldern för tidigaste uttag av garantipension höjts till 66 år och den lägsta åldern för uttag av allmän pension till 63 år. I och med att 65-årsgränsen inte höjts tidigare har enbart personer som direkt berörs av reformen dvs. de som försörjs genom transfereringar eller får garantipension antagits ändra sitt beteende. Eventuell normförskjutning för personer med enbart inkomstpension fångas således inte upp i framskrivningen för åren 2023 och 2024.

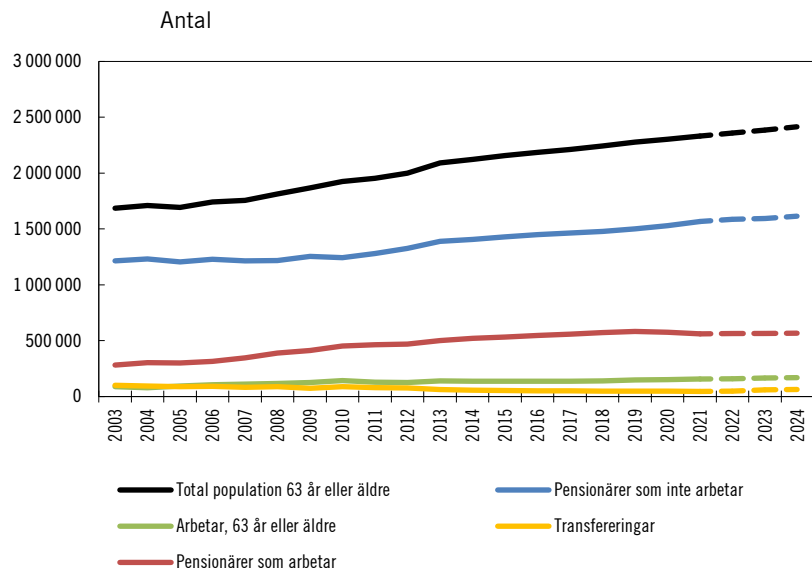
pension och de som har andra transfereringar än pension. Åren 2022–2024 är en framskrivning från utfallsåret 2021 baserad på prognoser om befolknings- och inkomstutvecklingen under dessa år. Sett till hela perioden 2003–2024 har antalet personer 63 år eller äldre ökat från ca 1,7 miljoner till 2,4 miljoner, dvs. en ökning med drygt 40 procent eller omkring 700 000 personer.

Antalet *pensionärer* som inte arbetade var i princip konstant under åren 2003–2010 (ca 1,2 miljoner) men har sedan dess successivt ökat till omkring 1,6 miljoner 2024. Antalet *pensionärer som* arbetade har fördubblats under åren 2003–2024, från ca 280 000 personer till ca 560 000 personer. Den största ökningen skedde under åren 2003–2010. Därefter har antalet pensionärer som arbetar fortsatt att öka men i en svagare takt fram till 2019. Under de senaste åren 2019–2024 har antalet pensionärer som arbetar legat på en relativt konstant nivå med små upp och nedgångar mellan de olika åren.

Gruppen som inte tagit ut pension och har sin huvudsakliga försörjning från arbete har nästan fördubblats under den studerade perioden 2003–2024. Om än från en relativt låg nivå på ca 90 000 personer 2003 till omkring 170 000 personer 2024. Ökningen var något kraftigare under åren 2003–2008 men har sedan dess stadigt ökat med någon procent per år. Det är främst i de yngsta åldersgrupperna som förändringar skett, se figur 3.7.

Avslutningsvis kan det konstateras att gruppen som i huvudsak försörjs av andra transfereringar än allmän pension successivt har minskat under den studerade perioden. Gruppen har minskat från ca 100 000 personer 2003 till omkring 60 000 personer 2024, vilket till stor del är en effekt av den kraftiga minskningen av antalet personer med sjukersättning som skett under de aktuella åren.

Figur 3.5 Antal i befolkningen 63 år eller äldre som är pensionärer, arbetar eller har andra transfereringar än pension, 2003–2024

Källa: SCB (STAR).

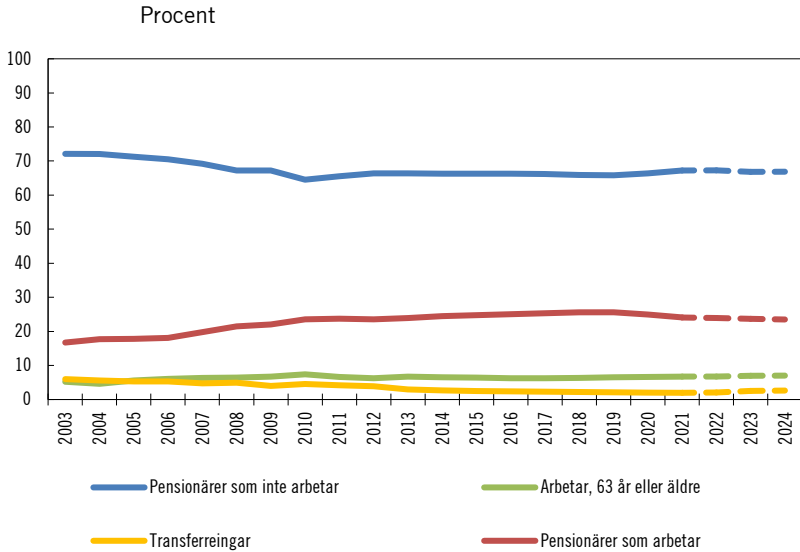
I figur 3.6 relateras utveckling hos de fyra studerade grupperna ovan till utvecklingen i den totala populationen, dvs de som är 63 år eller äldre. Andelen pensionärer som inte arbetade minskade då under åren 2003–2010, vilket är en effekt av att *antalet* pensionärer som inte arbetade i princip var konstant under dessa år medan populationen, 63 år eller äldre, kontinuerligt ökade. Sedan 2010 har andelen pensionärer som inte arbetar varit relativt konstant med små ökning och minskningar under olika år men har under hela perioden legat på 66–67 procent av den totala populationen 63 år eller äldre.

Andelen pensionärer som arbetar (jobbonärer) ökade under åren 2003–2010 från ca 17 till 25 procent. Därefter har andelen legat relativt konstant kring 25 procent med små variationer under enstaka år. En svag nedgång syns efter pandemiåret 2021 men sett över hela perioden 2003–2024 beräknas andelen pensionärer som arbetar ha ökat med sex procentenheter från 17 till 23 procent.

Den motsatta utvecklingen, att andelen minskar, syns i gruppen som i huvudsak försörjs av transfereringar. Andelen har under åren 2003–2024 minskat från ca 6 procent till 2,5 procent. I gruppen som

arbetar och är 63 år eller äldre ökade andelen under åren 2003–2010 men har sedan dess legat relativt stabilt kring 6 procent av den totala befolkningen 63 år eller äldre.

Figur 3.6 Andel av de 63 år eller äldre som är pensionärer, arbetar eller har andra transfereringar än pension, 2003–2024

Källa: SCB (STAR).

Andelen pensionärer som arbetar har ökat i alla åldersgrupper

Som framgick av föregående avsnitt har andelen pensionärer som arbetar ökat under åren 2003–2024. Det är en ökning som skett i princip alla åldersgrupper. Av figur 3.7 framgår för åren 2003, 2010 och 2024 hur stor andel av varje åldersgrupp mellan 63 och 75 år som i huvudsak försörjs av arbete, transfereringar utom allmän pension, är pensionärer som arbetar eller är pensionärer som inte arbetar.⁶

En första iakttagelse är att andelen som har andra transfereringar än allmän pension har minskat i åldrarna 63 och 64 år. År 2003 var det omkring 45–55 procent av alla 63- och 64-åringar som hade sin huvudsakliga försörjning från transfereringar. Andelen var något

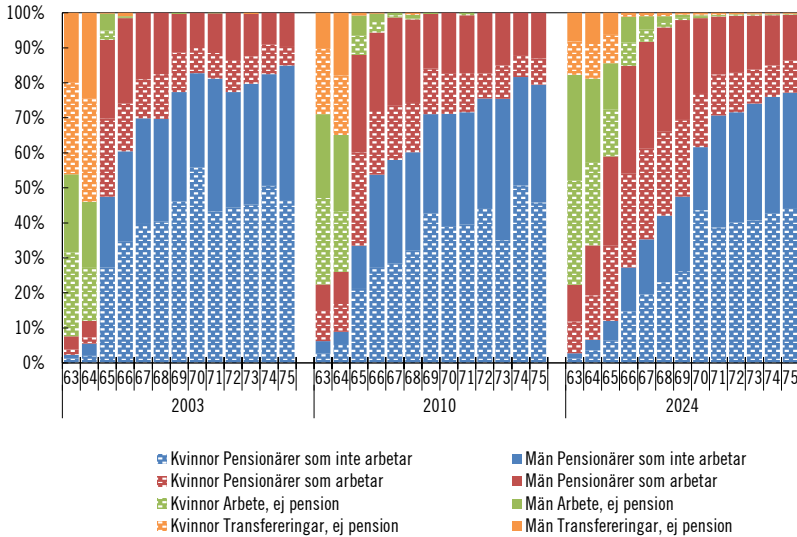
⁶ Dessa andelar påverkas av den demografiska utvecklingen. Om exempelvis kohorterna är små bland de yngsta, kommer andelen pensionärer som arbetar i befolkningen att bli lägre i dessa åldersgrupper.

högre bland kvinnor än män. År 2010 hade andelen minskat till 30–35 procent och har därefter fortsatt att minska. Enligt framskrivningen för 2024 beräknas knappt 20 procent av dessa åldersgrupper ha andra transfereringar än allmän pension som sin huvudsakliga försörjning.

För de som arbetar utan att ha allmän pension har utvecklingen gått i motsatt riktning i förhållande till dem som i huvudsak försörjs av transfereringar. Sett till varje åldersgrupp var för sig syns att andelen av hela årskullen som arbetar är större 2024 än tidigare år. Andelen som arbetar utan att ha allmän pension var 2003 omkring 50 procent bland 63-åringarna och ca 35 procent bland 64-åringarna. År 2010 hade andelen ökat marginellt bland 63-åringarna och med ca 5 procentenheter bland 64-åringar. Utvecklingen har sedan fortsatt i samma riktning och enligt framskrivningen för 2024 beräknas omkring 60 procent av alla 63-åringar och 50 procent av alla 64-åringar arbeta utan att ta ut allmän pension. För varje år har andelen varit något högre för kvinnor än för män. Även för personer äldre än 64 år har andelen som arbetar utan att ta ut allmän pension ökat över tid i princip alla åldrar. Dock avtar denna andel relativt snabbt med stigande ålder. Bland 66-åringarna förväntas knappt 15 procent arbeta utan att ta ut allmän pension 2024 och bland 67-åringarna förväntas andelen ha halverats till ca 7,5 procent. Väldigt få av dem som är äldre än 70 år försörjer sig enbart på arbetsinkomster.

Figur 3.7 Andelen av respektive åldersgrupp som arbetar eller inte arbetar 2003, 2010 och 2024, kvinnor och män

Andel

Källa: SCB (STAR).

Andelen pensionärer som arbetar (jobbonärer) har sett över tid ökat i alla åldersgrupper. Både bland dem som är yngre och äldre än den lägsta åldern för ersättning från pensionssystemets grundskydd, är det fler som kombinerar arbete och pension. Generellt sett är andelen större bland män än kvinnor i alla åldrar, dvs. det motsatta vad som gällde de som arbetar utan att ta ut pension där det var en större andel kvinnor. I åldrarna 63 och 64 år har andelen som kombinerar arbete och pension ökat från 5 procent 2003 till drygt 15 procent 2010 och till drygt 20 procent 2024. Andelen som kombinerar arbete med pension är som störst i åldersgrupperna 65–69 år. Bland 67-åringarna var andelen ca 30 procent 2003, 2010 hade den ökat till 40 procent och framskrivningen för 2024 pekar mot att omkring 55 procent av åldersgruppen kombinerar arbete och pension. Efter 70 år är ökningen mellan åren inte lika tydlig framför allt inte mellan åren 2010 och 2024. Av 71-åringarna var det 2003 knappt 20 procent som kombinerade arbete och pension, 2010 var det ca 27 procent och 2024 beräknas andelen vara ca 28 procent. Bland 75-åringarna har andelen ökat från 15 procent 2003, till 20 procent 2010 och framskrivningen för 2024 pekat mot ca 22 procent.

Andelen som enbart försörjs av pensionsinkomster har generellt sett minskat över tid. I åldrarna 63 och 64 år är denna andel liten (ca 5 procent) och mönstret avviker från den generella bilden. Här ökade andelen svagt mellan 2003 och 2010 men har sedan minskat mellan 2010 och 2024. Med stigande ålder ökar andelen som enbart försörjs av pensionsinkomster. I de flesta åldersgrupper är andelen kvinnor större än män. Den största minskningen av andelen som enbart försörjs av pensionsinkomster har skett i åldrarna 65–69 år. För 67-åringar beräknas andelen ha halverats mellan 2003 och 2024, från 70 till 35 procent. Bland 70-åringar beräknas andelen ha minskat från drygt 80 procent 2003, till 70 procent 2010 och 60 procent 2024. Andelen 75-åringar som enbart försörjs av pensionsinkomster beräknas 2024 uppgå till omkring knappt 80 procent. Det är ca 8 procentenheter lägre än 2003.

3.3.2 Hur mycket arbetar de pensionärer som arbetar?

Att andelen pensionärer som arbetar har ökat i de äldre åldersgrupperna framgick av tidigare avsnitt. I figur 3.8 studeras detta vidare genom att dela in gruppen pensionärer som arbetar i tre olika grupper efter hur stor del av den totala bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster som arbetsinkomsten utgör. Av figur 3.8 framgår andelen pensionärer, 63–75 år som arbetar ”lite”, ”mellan” och ”mycket” i respektive åldersgrupp 63–75 år. Med lite avses att arbetsinkomsten utgör mindre än 30 procent av den totala bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster. Gruppen mellan är den där arbetsinkomsten utgör 30–60 procent av bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster och gruppen mycket är dem där arbetsinkomsterna utgör mer än 60 procent.

För de allra flesta som kombinerar pension med arbete utgör arbetsinkomsten en relativt liten andel av bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster även om betydelsen av arbetsinkomster har ökat över tid. Omkring 80 procent av alla jobbonärer arbetade ”lite” 2003. Andelen hade 2010 minskat till ca 65 procent och 2024 beräknas andelen vara strax över 60 procent.

Arbetsinkomstens betydelse för jobbonärernas totala bruttoinkomster exklusive kapitalinkomster avtar med stigande ålder. Av de jobbonärer som var 63 år 2003, arbetade omkring 55

procent ”lite” (figur 3.8). Motsvarande andel 2010 och den beräknade andelen för 2024 var omkring 20 procent. I samma åldersgrupp utgjorde de jobbonärer som arbetade ”mycket”, omkring 25 procent år 2003. Mellan 2003 till 2010 fördubblades denna andel och fram till 2024 beräknas den försätta öka till knappt 60 procent av jobbonärerna som är 63 år.

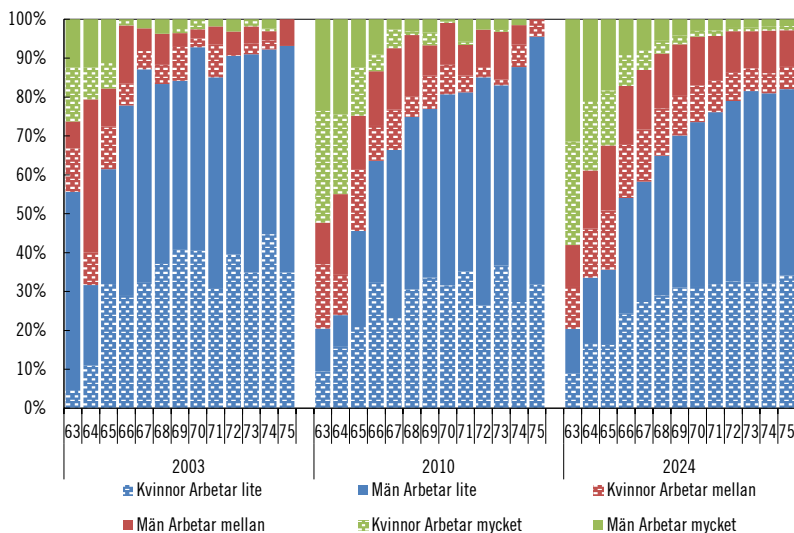
Av de jobbonärer som var 67 år 2003 arbetade omkring 85 procent i ”liten” omfattning, 2010 hade denna andel minskat till knappt 65 procent och 2024 beräknas andelen utgöra 60 procent av alla 67-åriga jobbonärer. Andelen 67-åringar som arbetade ”mycket” var endast ca 2 procent år 2003, 2010 hade denna andel ökat till omkring 7 procent och fram till 2024 beräknas den fortsätta öka till omkring 15 procent.

Av de jobbonärer som är 75 år 2024 arbetade omkring 80 procent i ”liten” omfattning. Det är nästan 15 procentenheter lägre än andelen såväl 2003 som 2010. Samtidigt som andelen bland 75-åringar som arbetar i ”liten” omfattning har minskat över tid har andelen som arbetar ”mellan” ökat. År 2024 beräknas andelen jobbonärerna som arbetar ”mycket” vara omkring 3 procent.

I nästan alla åldrar är det fler män än kvinnor som är jobbonärer. I de tre studerade grupperna av jobbonärer, de som arbetar ”lite”, ”mellan” och ”mycket” är det fler män än kvinnor i alla tre grupperna. Skillnaden mellan kvinnor och män ökar med stigande ålder. Det innebär att det för jobbonärer äldre än 70 år är större skillnad mellan andelen män och kvinnor som är jobbonärer än vad det är bland jobbonärer yngre än 70 år.

Figur 3.8 Pensionärer i åldrarna 63–75 år som arbetar lite, mellan och mycket 2003, 2010 och 2024, kvinnor och män

Andel av pensionärer som arbetar (jobbonärer)

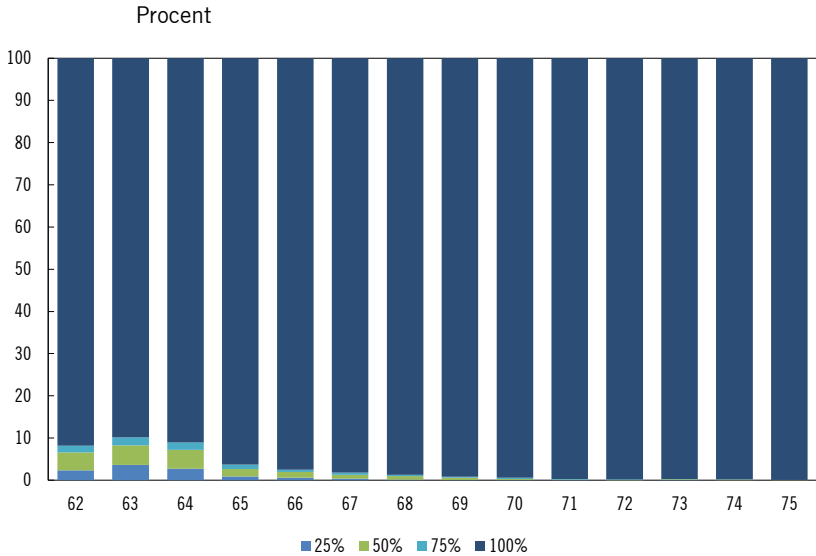

Källa: SCB (STAR).

3.3.3 Pensionsuttaget hos pensionärer som arbetar

De flesta pensionärer som fortsätter arbeta tar ut hel inkomstpension. År 2021 var den lägsta åldern för uttag av allmän pension 62 år. Drygt 90 procent av alla 62-åringar som tog ut allmän inkomstgrundad pension och till någon del fortsatte att arbeta tog ut hel pension 2021 (se figur 3.9). För 63- och 64-åringar var fördelningen likartad. För personer som är 65 år eller äldre ökar andelen som tar ut hel inkomstpension ytterligare och vid 68 år har i princip alla pensionärer som fortsätter arbeta hel inkomstpension.

Figur 3.9 Uttagsgrad av allmän inkomstpension hos pensionärer som arbetar, 2021

Källa: SCB(STAR).

3.3.4 Inkomstnivå och utbildning påverkar valet att fortsätta arbeta

En stor del av de pensionärer som fortsätter arbeta har relativt höga inkomster. Det är delvis en effekt av att arbetsinkomster i kombination med pensionsinkomster ger högre inkomster, men det finns också en tendens till att det är personer med redan relativt höga inkomster som fortsätter att arbeta.

I figur 3.10 har hela befolkningen delats in i fem lika stora grupper (kvintiler) efter storleken på deras ekonomisk standard⁷. Figuren visar sedan hur stor andel av de pensionärer som arbetar (jobbonärer) i olika åldersgrupper som tillhör respektive inkomstgrupp (kvintil). I åldersintervallet 62–69 år tillhör omkring 40 procent av jobbonärerna de 20 procent av befolkningen som har högst ekonomisk standard 2021 (kvintil 5). Omkring 70 procent av jobbonärerna tillhör antingen kvintil 4 eller 5 dvs de 40 procent av befolkningen som har högst ekonomisk standard. Omkring 5

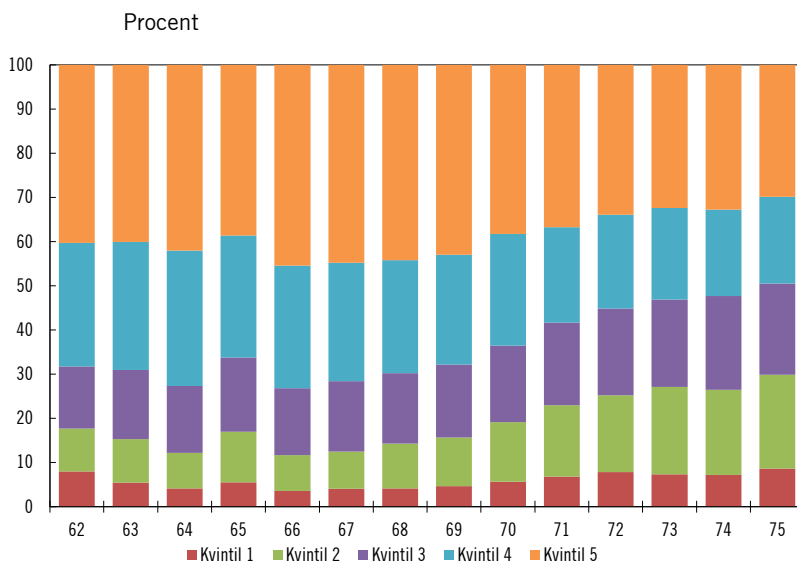
⁷Med ekonomisk standard avses hushållets totala inkomster efter skatter och transfereringar justerat för hushållets försörjningsbörda.

procent av jobbonärerna tillhör gruppen med lägst ekonomisk standard (kvintil 1).

Med stigande ålder avtar sedan andelen med höga inkomster samtidigt som andelen med låga inkomster ökar. Bland 75-årigar som är jobbonärer är det omkring 30 procent som tillhör den högsta inkomstgruppen (kvintil 5) och ca 10 procent som tillhör den lägsta inkomstgruppen (kvintil 1). Det kan dels förklaras med att andelen pensionärer som arbetar avtar med åldern och att pensionsinkomsterna för de som är pensionärer inte utvecklas i samma takt som för den yrkesarbetande delen av befolkningen.

I relation till övriga pensionärer är det vanligare att pensionärer som arbetar förekommer i de högre inkomstgrupperna (kvintil 4 och 5). I dessa inkomstgrupper är pensionärer som arbetar överrepresenterade i alla åldrar medan de är underrepresenterade i alla åldrar i de lägre inkomstgrupperna.

Figur 3.10 Inkomstnivå hos jobbonärer vid olika åldrar, 2024

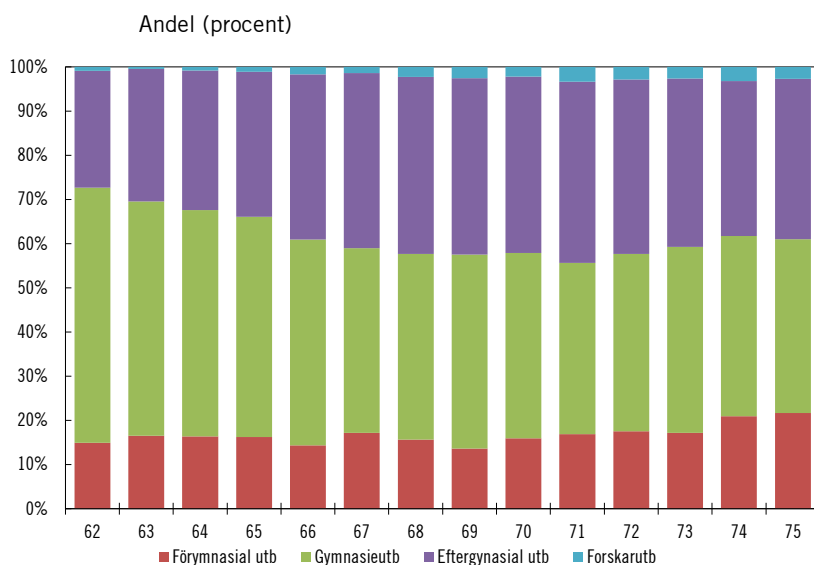
Anm. Inkomstgrupper är grupperade efter ekonomisk standard i hela befolkningen.

Källa: SCB (STAR)

De allra flesta pensionärer som fortsätter arbeta efter uttag av allmän pension har gymnasieutbildning som högsta utbildningsnivå. Med

stigande ålder avtar dock andelen med högst gymnasieutbildning samtidigt som andelen med högre utbildning (eftergymnasial eller forskarutbildning) ökar (se figur 3.11). År 2021 var det över 70 procent av de 62-åriga pensionärerna som arbetade som högst hade gymnasie- eller grundskoleutbildning medan det bland 70-åringar var ca 60 procent som har motsvarande utbildningsbakgrund. Andelen med eftergymnasial utbildning uppgick till omkring 35 procent bland 70-åringar medan ca 5 procent hade forskarutbildning.

Figur 3.11 Utbildningsnivå bland pensionärer som arbetar vid olika åldrar, 2021

Källa: SCB (STAR).

I relation till hur utbildningsstrukturen ser ut i respektive åldersgrupp är de med gymnasieutbildning överrepresenterade bland pensionärer som arbetar i åldersgrupperna 62–65 år medan andelen med förgymnasial utbildning är ungefär lika vanlig bland pensionärer som arbetar som hos övriga befolkningen i respektive åldersgrupp. För personer äldre än 65 år är dessa grupper emellertid underrepresenterade i förhållande till sin andel av befolkningen. I stället är det personer med eftergymnasial- eller forskarutbildning som är överrepresenterade bland de äldre pensionärerna som arbetar. Framför allt gäller det personer med forskarutbildning vars andel av

pensionärerna som arbetar är mer än dubbelt så stor som dess representativitet i åldersgruppen totalt sett.

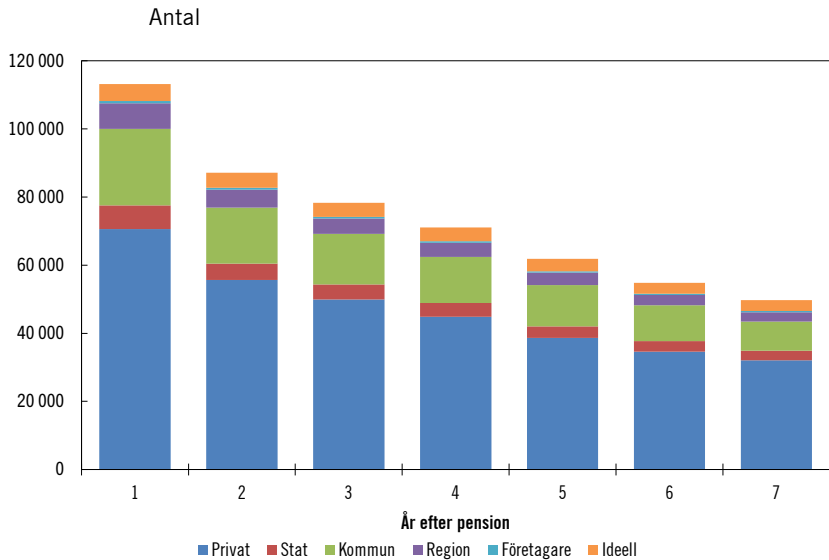
3.3.5 Arbete efter pension, vad arbetar de äldre med?

I detta avsnitt studeras i vilka sektorer pensionärer arbetar och huruvida de fortsätter arbeta i samma sektor eller byter sektor efter ett antal år som pensionärer. Det görs genom att under sju år följa den grupp som 2015 började ta ut pension och samtidigt fortsatte att arbeta och för varje år se i vilken sektor de arbetar.

Totalt sett bestod den studerade populationen av drygt 110 000 personer som började ta ut pension 2015 och till någon del fortsatte att arbeta. De allra flesta arbetade i privat sektor innan de började ta ut allmän pension, omkring 60 procent. Den näst största sektorn var den kommunala sektorn där omkring 20 procent av populationen arbetade. Andelen som arbetade i den statliga eller regionala sektorn var i princip lika stora, omkring 6–7 procent. Omkring 5 procent arbetade i den ideella sektorn⁸ och mindre än 1 procent var företagare. I stora drag är detta samma fördelning mellan sektorerna som i ekonomin som helhet.

⁸ Med ideell sektor avses ideella föreningar, ekonomiska föreningar, stiftelser och trossamfund.

Figur 3.12 Antal personer kvar i arbete 1–7 år efter uttag av pension 2015 uppdelat på sektorer

Källa: SCB (Longitudinella STAR).

Över tid minskar antalet personer som arbetar i den studerade populationen, vilket framför allt förklaras av att den studerade gruppen blir äldre och benägenheten att arbeta för de som tagit ut allmän pension avtar med åldern. Den ursprungliga populationen minskar år två med omkring 25 000 personer och därefter med ca 5 000–10 000 personer per år under de följande åren, se figur 3.12. Efter sju år har populationen minskat med lite mer än hälften. Minskningen sker dock relativt proportionerligt i alla sektorer och fördelningen av den grupp som fortfarande arbetar förändras inte nämnvärt mellan de olika sektorerna. Det är således ungefär lika stor andel av den population som arbetade år ett och år sju som återfinns i respektive sektor.

Den huvudsakliga frågeställningen i detta avsnitt är huruvida de som fortsätter arbeta efter pensionen fortsätter med samma arbete som tidigare eller om man byter arbetsplats och arbetsuppgifter. Med tillgänglig statistik går det inte att fullt ut svara på den frågan då mer detaljerade uppgifter om arbetsgivare, yrke och arbetsuppgifter då krävs. Med tillgänglig statistik går det att se om en individ från ett år till ett annat finns kvar i samma institutionella

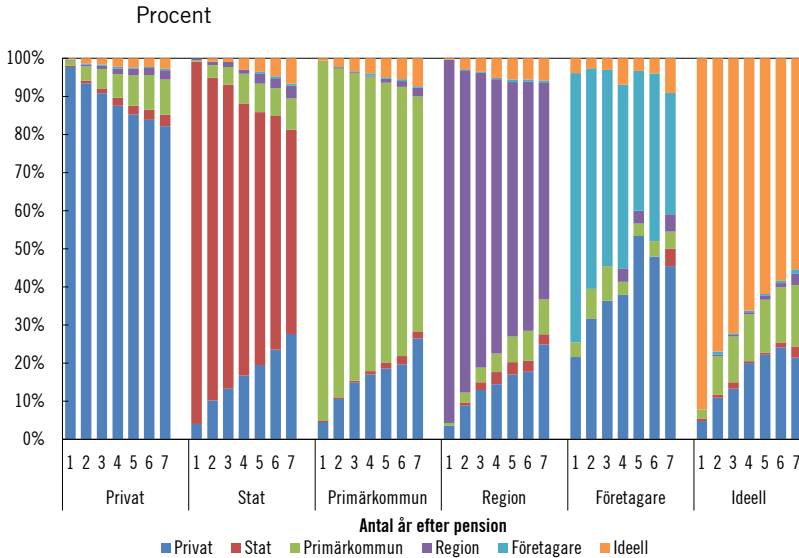
sektor. Figur 3.12 visade hur antalet jobbonärer fördelade sig mellan sektorer medan den efterföljande analysen visar hur enskilda jobbonärer rör sig mellan sektorer. I de fall en individ har flera arbetsgivare avser statistiken den huvudsakliga arbetsgivarens sektoriella hemvist. Det ger, även om det inte svarar exakt på den egentliga frågeställningen, en bild av hur vanligt det är att en individ fortsätter med samma typ av arbete även efter pensionen.

Av figur 3.13 framgår hur stor andel av den population som fortsatte att arbeta efter att de tagit ut pension som var kvar i samma sektor eller har bytt sektor efter pensionen. Den övergripande slutsatsen är att de flesta som fortsätter att arbeta fortsätter i samma sektor som de tidigare arbetat i. Det gäller oavsett vilken sektor man ursprungligen arbetade i. Med tiden ökar dock andelen som byter sektor, men fortfarande sju år efter uttag av pension arbetar majoriteten kvar i den ursprungliga sektorn. I statistiken saknas dock uppgifter om huruvida de är kvar hos samma arbetsgivare eller inte, utan uppgifter finns enbart om vilken sektor de arbetar i. Det går därför inte att dra några slutsatser om individer byter jobb eller fortsätter med samma arbete som tidigare.

Oavsett vilken sektor man arbetade i innan pensionen, är privat sektor den vanligaste sektorn att byta till. Andelen av de som byter till privat sektor ökar också över tid i samtliga sektorer. En rimlig förklaring till att privat sektor är den vanligaste sektorn att byta till är att det är den största sektor med flest anställda, vilket innebär att det finns flest jobb att byta till i denna sektor. Av samma skäl är den kommunala sektorn den vanligaste sektorn att byta till för dem som från början arbetade i privat sektor, eftersom det är den näst största sektorn efter den privata.

Ytterligare en sak som är värd att notera i figur 3.13 är att det i de flesta sektorerna är en relativt stor andel som byter till arbete i den ideella sektorn, trots att denna sektor är betydligt mindre än den statliga, regionala och kommunal sektorn. Att arbeta i den ideella sektorn innebär arbete i ideella eller ekonomiska föreningar, stiftelser eller trossamfund.

Figur 3.13 Givet arbete i respektive sektor, andel som är kvar respektive bytt till respektive sektor 1–7 år efter uttag av pension 2015

Källa: SCB (Longitudinella STAR).

3.4 Varför arbetar äldre mer?

Den långsiktiga utvecklingen pekar på att fler arbetar längre upp i åldrarna. Det kan förklaras av ett flertal olika faktorer. En viktig del är pensionärernas hälsa. Dagens äldre har en påtagligt bättre hälsa än tidigare generationer. Innovationer har lett till ett skift från fysiskt tunga arbeten till mer automatiserade produktionsprocesser med större inslag av mekaniska hjälpmedel. Arbetsmiljön har, sett över tid, avsevärt förbättrats även om utvecklingen avstannat under de senaste decennierna. Samtidigt har utbildningsnivån hos de äldre höjts och en mindre andel av de äldre arbetar därför idag med fysiskt tunga arbeten.

Utöver de förändringar som skett på arbetsmarknaden har även förändringar gjorts i skattesystemet som gör det mer lönsamt för äldre att arbeta, oavsett om de börjat att ut pension eller inte, och kostsamt att ta ut pension i förtid. Ett förhöjt jobbskatteavdrag har införts som 2024 erhålls först det år man fyller 67 år. Det har också blivit billigare att anställa äldre genom lägre sociala avgifter. Från det

år individer fyller 67 år betalar arbetsgivarna endast ålderspensionsavgiften och slipper betala andra social avgifter.

Trots dessa förändringar är det emellertid en relativt liten andel av de äldre som fortsätter att arbeta efter 66-årsdagen utan att ta ut pension. Fortfarande finns relativt stora skillnader mellan 60–64 åringars och 65–69-åringars arbetskraftsdeltagande som rimligen inte enbart kan bero på skillnader i hälsa, utbildningsnivå eller ekonomi.⁹ Även om det är fler som tar ut pension både innan och efter 65-årsdagen idag än för 20 års sedan, verkar det fortfarande finnas en tydlig normeffekt kring pensionsbeslutet. En normeffekt som drygt 20 år efter att den flexibla pensionsåldern infördes i pensionssystemet förklarar den kraftiga nedgången i arbetskraftsdeltagande och sysselsättning som inträffar bland kvinnor och män äldre än 65 år.

I en rapport från Pensionsmyndigheten¹⁰ 2019 framkommer att nästan en tredjedel av de nyblivna pensionärerna uppgav att arbetsgivarna förväntade sig att de skulle gå i pension vid 65 år och att ca 10 procent inte hade något annat val än pension då reglerna för sjukersättning, sjukpenning eller a-kassa inte tillåter ersättning från dessa system efter 65-årsdagen.

ISF¹¹ visar i en studie om tidig pensionering att män, utrikesfödda, högutbildade, frånskilda och personer med god hälsa i större utsträckning än andra fortsätter att arbeta efter 65 års ålder. Samtidigt som kvinnor, inrikes födda, lågutbildade, gifta personer och de med dålig hälsa i högre utsträckning går i pension vid 65 års ålder eller tidigare. Studien visar också att sannolikheten för både tidig och sen pension ökar vid höga arbetsinkomster.

Arbetsmiljön är också viktig för pensionsbeslutet. Ett påfrestande arbetsliv leder oftare till tidigare uttag medan ett arbete med stort personligt engagemang och möjlighet att styra arbetet i högre utsträckning leder till att personer fortsätter arbeta högre upp i åldrarna. Till det senare hör bland annat ofta akademiska yrken, men även egenföretagare arbetar oftare vid högre åldrar.

I samma studie från ISF konstateras även att en stor del av de som fortsätter att arbeta efter 65 års ålder gör det av andra skäl än ekonomiska. Det styrks även av de resultat som redovisas i denna

⁹ Fransson och Söderberg (2019). Nudging och pensionsbeslut Rapport 22, Delegationen för äldre arbetskraft SOU 2020:69.

¹⁰ Pensionsmyndigheten. Pensionsbeslutet – blev det bra? 2019.

¹¹ ISF (2020). Tidig och sen pensionering, Rapport 2020:7.

rapport, där arbetsinkomstens andel av den totala bruttoinkomsten för de flesta är ganska begränsad. För merparten av de studerade individerna i ISF:s rapport var valet om pensionering eller fortsatt arbete i hög grad frivilligt, men för de som upplevt hårdare arbetsvillkor, tex sämre arbetsmiljö, under yrkeslivet har valet om fortsatt arbete eller pensionering inte upplevts lika fritt, mycket på grund av svag hälsa, stress eller en upplevd press från arbetsgivare att gå i pension.

4 Pensionärernas inkomster

Pensionärer har, liksom övriga grupper i samhället, inkomster från en rad olika inkomstkällor. Det kan handla om inkomster från arbete, pensionsinkomster, transfereringar, kapitalinkomster eller inkomster från privata tillgångar. I detta avsnitt följs utvecklingen av de *individuella* inkomsterna under perioden 2003–2024, där 2021 är det senaste utfallsåret och åren 2022–2024 är en framskrivning givet den faktiska (2022) och prognostiserade makroekonomiska utvecklingen (2023 och 2024) under dessa år.¹² Redovisningen avser gruppen pensionärer som här liksom i föregående avsnitt definieras som de som har fått ersättning från det allmänna pensionssystemet eller från äldreförsörjningsstödet.

Summan av de individuella inkomsterna och individens del av de hushållsgemensamma transfereringarna ger efter avdrag för skatter, den individuella disponibla inkomsten. Den individuella disponibla inkomsten används vid inkomstjämförelser av grupper med olika individuella egenskaper som till exempel ålder och kön, men inte för att studera pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden. För att studera pensionärernas ekonomiska levnadsförhållanden i relation till andra grupper i samhället behöver man beakta hela hushållets inkomster och ta hänsyn till att hushåll har olika stordriftsfördelar och försörjningsbörda beroende på hur många man är i hushållet och om det är vuxna eller barn. En sådan jämförelse görs i kapitel 5.

Kapitlet består av två olika delar där den första delen redovisar utvecklingen av pensionärernas inkomster som grupp betraktat. I

¹² Det råder lite större osäkerhet 2023 och 2024 än vanligt eftersom det inte finns något utfall avseende hur personers pensionsavgångar såg ut då lägsta åldern för garantipension höjdes 2023. Detta innebär en osäkrare framskrivning.

den andra delen följs individer över tid och inkomstutvecklingen studeras för en speciell åldersgrupp under åren som pensionär.

4.1 Pensionärernas inkomster på gruppnivå

I detta avsnitt fokuseras på inkomstutvecklingen för pensionärer som grupp. Inledningsvis redovisas utvecklingen för de olika pensionsinkomsterna, hur stor andel kvinnor och män som har olika ersättningar och hur den genomsnittliga ersättningen ser ut för de som har respektive ersättningslag. I avsnitt 4.1.1 fokuseras på inkomstgrundande pensioner och privat pension, i avsnitt 4.1.2 redovisas icke inkomstgrundade pensioner och andra förmåner. I avsnitt 4.1.3 redovisas utvecklingen för den genomsnittliga individuella disponibla inkomsten, vad inkomsten består av och inkomstspridning, analyserna görs genomgående för såväl kvinnor som män. I avsnitt 4.1.4 redovisas avslutningsvis hur pensionärernas inkomster utvecklats i relation till andra åldersgrupper. Av intresse kan vara att under de 16 år som analyseras är bara 25 procent 2021 kvar som var med det första året 2005.

4.1.1 Inkomstgrundade pensioner och privat pension

Det finns flera olika typer av inkomstgrundad pension. I det allmänna systemet finns tilläggspension, inkomstpension och premiepension. Utöver det allmänna systemet finns inkomstgrundande tjänstepension som betalas in av arbetsgivaren. En del individer har haft ett privat pensionssparande och har därför även privat pension. Tidigare kunde man göra avdrag i deklarationen för privat pensionssparande. Denna möjlighet är nu borttagen för privatpersoner.

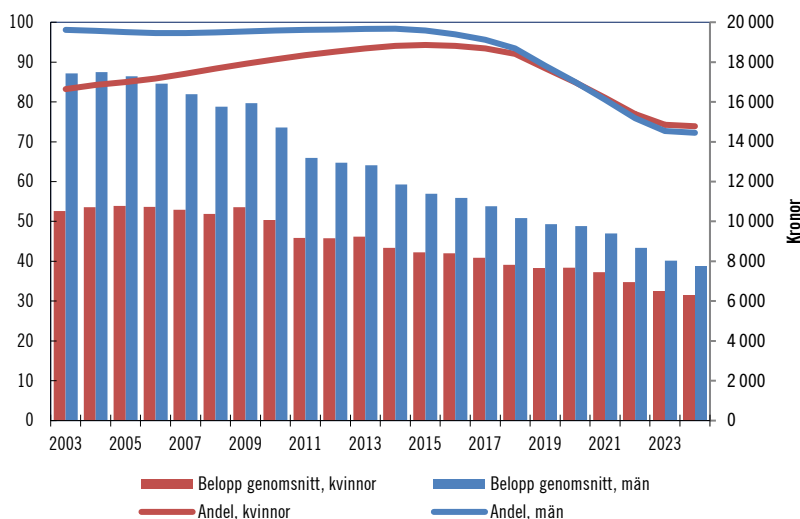
Tilläggspension är en allmän inkomstgrundad pension som ges till de födda 1937 eller tidigare. De födda mellan 1938 och 1953 har en kombination av tilläggspension och inkomstpension där inkomstpensionens andel ökar för varje yngre kohort. Fram t.o.m. 2017 steg andelen med tilläggspension bland kvinnor till följd av att yngre generationer har haft ett högre arbetskraftsdeltagande (se figur 4.1). Bland män var den i stort oförändrad denna period och

närmare 100 procent av männen hade tilläggspension. Från 2018 har andelen sjunkit bland både kvinnor och män till följd av att tillkommande pensionärer har sitt intjänande enbart i det nya pensionssystemet och därmed inte får tilläggspension.

Den genomsnittliga tilläggspensionen har sjunkit i reala termer då yngre generationer gradvis pensionerats och i allt högre grad fått den allmänna inkomstgrundade pensionen i form av inkomstpension och premiepension samtidigt som de äldre med enbart tilläggspension lämnar systemet. Män har hela perioden haft en högre genomsnittlig nivå än kvinnor, vilket speglar arbetsinkomsterna under yrkeslivet.

Figur 4.1 Andel kvinnor och män med tilläggspension och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2003–2024

Andel (procent), 2024 års priser

Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

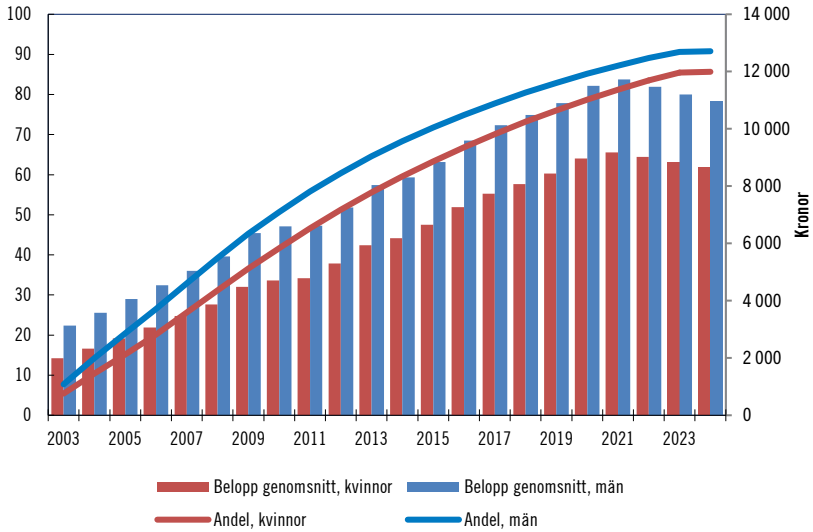
Infasningen av det nya pensionssystemet har inneburit att andelen med inkomstpension stigit och fortsätter att stiga (se figur 4.2). Andelen med inkomstpension är lägre bland kvinnor än bland män.

Genomsnittligt utbetalt belopp har i reala termer stigit med åren då inkomstpensionen successivt ersätter tilläggspensionen i det nya systemet. De senaste åren med hög inflation har inneburit att det

genomsnittliga beloppet minskat i reala termer. Den genomsnittliga utbetalningen är lägre bland kvinnor till följd av att de haft ett lägre intjänande under yrkeslivet.

Figur 4.2 Andel kvinnor och män med inkomstpension och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2003–2024

Andel (procent), 2024 års priser

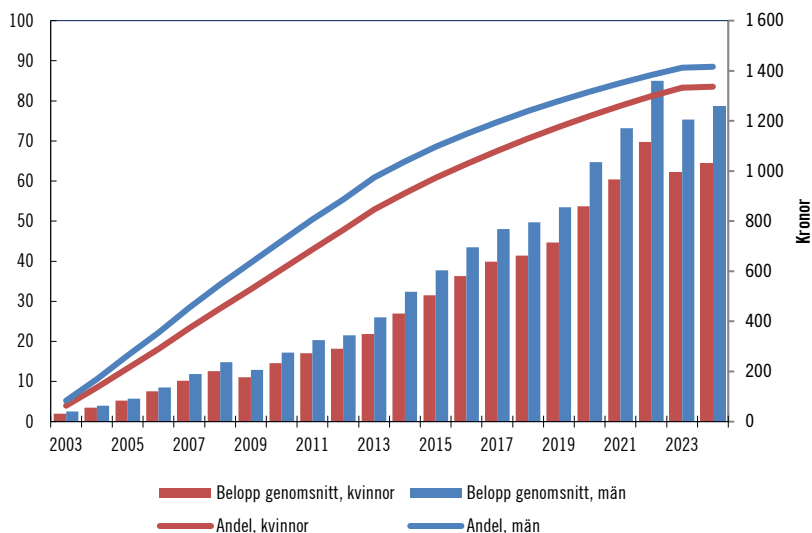
Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

Utvecklingen av premiepensionen följer samma utveckling som inkomstpensionen då detta också är en pension som är under infasning (se figur 4.3). De genomsnittliga beloppen är dock betydligt lägre än inkomstpensionen då 2,5 procent av den pensionsgrundande inkomsten sätts av till premiepensionen jämfört med 16 procent som sätts av till inkomstpensionen. Däremot har den genomsnittliga ersättningen från premiepensionen ökat i snabbare takt än inkomstpensionen. De genomsnittliga utbetalningarna i premiepensionssystem motsvarade knappt 7 procent av utbetalningarna i allmän inkomstgrundad pension i januari 2024. När systemet är fullt implementerat för en kohort, dvs när alla i en kohort har haft avsättningar till premiepensionssystemet under hela arbetslivet kommer premiepensionen utgöra en större andel av den totala inkomstgrundade pensionen än det gör idag. Man

ska dock komma ihåg att spridningen mellan olika individer och generationer kan vara stor. Dels för att riskbenägenheten varierar mellan individer, dels för att kapitalmarknaderna fluktuerar kraftigt mellan olika år och ekonomiska kriser därmed kan påverka ersättningen från premiepensionssystemet mellan olika generationer.

Figur 4.3 Andel kvinnor och män med premiepension och genomsnittligt belopp per månad för de med ersättning, 2003–2024

Andel (procent), 2024 års priser

Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

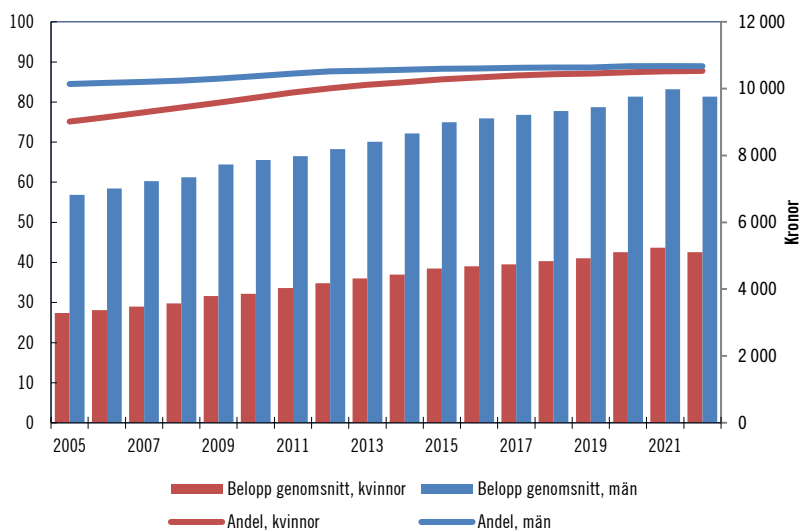
Andelen pensionärer med tjänstepension har under perioden 2005–2022, framför allt stigit bland kvinnor, men även i viss utsträckning bland män (se figur 4.4). År 2005 var det omkring 75 procent av de kvinnorna som hade tagit ut allmän pension som hade tjänstepension, en andel som 2022 hade ökat till 88 procent. Under samma period har motsvarande andel bland män ökat från 84 till 89 procent.

I reala termer har det genomsnittliga beloppet ökat med 55 procent bland kvinnor och 43 procent bland män från 2005 till 2022. Skillnaden i nivå mellan kvinnor och män är dock stor under hela perioden. Män har i genomsnitt ungefär dubbelt så hög

tjänstepension som kvinnor. Denna skillnad förklaras inte enbart av hur arbetslivet sett ut. I den allmänna inkomstgrundade pensionen är skillnaden mellan kvinnor och män inte lika stor som i tjänstepensionen, vilket den skulle varit om det endast skulle förklaras av olika arbetliv. Den största skillnaden beror på att den allmänna pensionen bara täcker inkomster upp till en viss nivå, det så kallade intjänandetaket. Över detta tak betalas en betydligt större andel av inkomsten in till tjänstepensionen för att även inkomster över intjänandetaket ska ge en liknande pension som inkomster under taket gör. Det är och har varit en större andel män som haft inkomster över denna nivå än kvinnor. Skillnaden i tjänstepension mellan kvinnor och män förklaras också av att tjänstepensionen, i allmänhet, är betydligt mer förmånlig för de som har höga inkomster. Även detta bidrar till den stora skillnaden i genomsnittlig tjänstepension mellan kvinnor och män eftersom fler män har inkomster över taket.

Figur 4.4 Andel kvinnor och män med tjänstepension och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2005–2022

Andel (procent), 2024 års priser

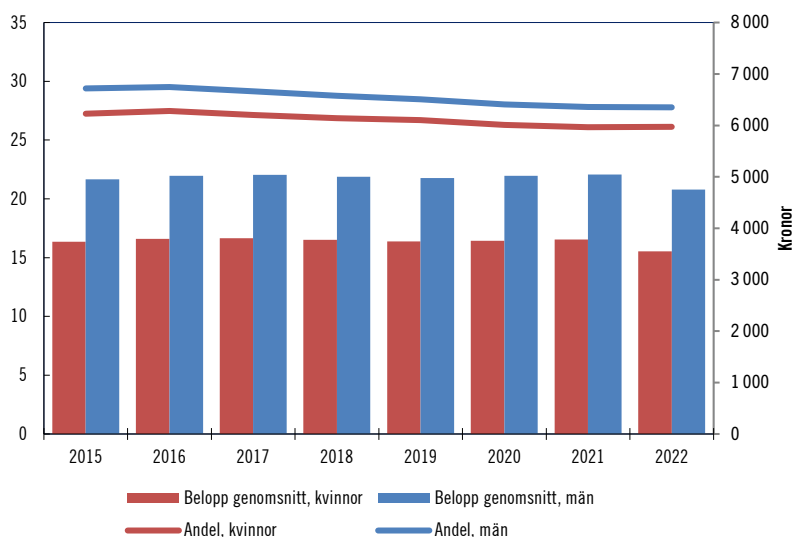
Anm. Årsgenomsnitt.

Källa: Pensionsmyndigheten.

Andelen med privat pension har minskat något över åren både bland kvinnor och män och låg 2022 på 26 procent bland kvinnor och 28 procent bland män (se figur 4.5). Utbetalat belopp har i genomsnitt varit i stort sett oförändrat i reala termer. Män har i genomsnitt något högre belopp än kvinnor.

Figur 4.5 Andel kvinnor och män med privat pension och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2015–2022

Andel (procent), 2024 års priser

Anm. Årsgenomsnitt.

Källa: Pensionsmyndigheten.

4.1.2 Icke inkomstgrundad pension och andra förmåner

Grundprincipen är att en tillräcklig pension ska tjänas in under de yrkesverksamma åren. För de som inte gjort det finns kompletterande garantipension och bostadstillägg. De som bott kortare tid i Sverige har ofta begränsad eller ingen garantipension eftersom den baseras på försäkringstid. Försäkringstiden grundas i första hand på tid som en person anses ha varit bosatt i Sverige. Personer som har en kortare försäkringstid kan få kompletterande äldreförsörjningsstöd om hushållet har låga inkomster. Många äldre

kvinnor har änkepension¹³. I januari 2024 var det knappt 180 000 med en genomsnittlig utbetalning på 3 466 kronor per månad bland de som är 65 år och äldre. Denna förmån är dock under utfasning och andelen kvinnor med änkepension har minskat över åren.

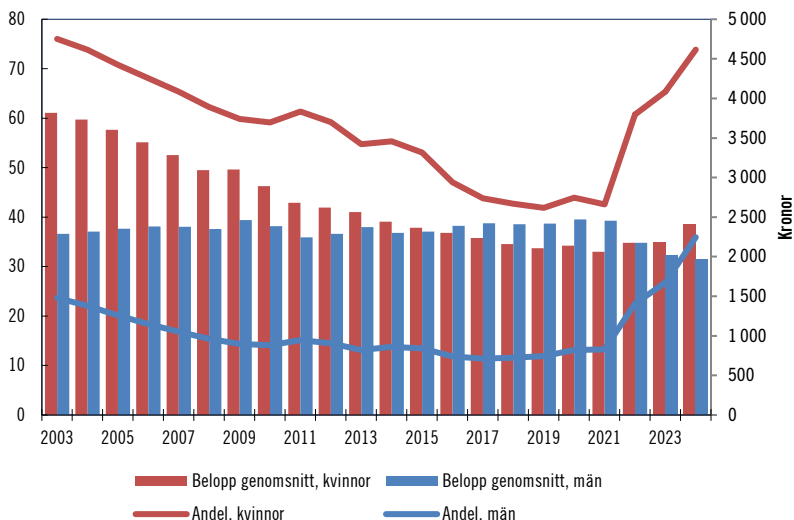
Andelen pensionärer med garantipension sjönk fram till 2021 med undantag för några enstaka år då den automatiska balanseringen i inkomstpensionssystem var aktiverad (se figur 4.6). Andelen med garantipension ökade även 2020 då garantipensionen höjdes. Andelen har framför allt sjunkit bland kvinnor tack vare att yngre generationer har haft ett högre arbetskraftsdeltagande och därmed i högre grad har tjänat in en tillräcklig inkomstgrundad pension. I augusti 2022 höjdes dock garantipensionen, vilket medförde att fler blev berättigade till förmånen. Den höga inflationen har därefter lett till att antalet med garantipension fortsatt att öka 2023 och utfall för januari 2024 visar en ytterligare ökning under 2024. Ökningen hade varit ännu större 2023 om inte den lägsta åldern för att kunna få garantipension höjdes från 65 till 66 år. Garantipensionen har de senaste åren ökat i snabbare takt än inkomstpensionen, vilket lett till att andelen garantipensionärer ökat. Antalet garantipensionärer ökade med knappt 600 000 individer från december 2021 – januari 2024. I januari 2024 hade 74 procent av kvinnorna och 36 procent av männen garantipension.

Den genomsnittligt utbetalda garantipensionen har, i reala termer, minskat över åren bland kvinnor. Bland männen har den varit i stort sett oförändrad med undantag för de senaste åren då den minskat. Det förklaras av att antalet män med garantipension har ökat i samband med regelförändringarna 2022 och de nytillkomna garantipensionärerna har en låg garantipension. År 2003 hade kvinnor ett betydligt högre genomsnittligt belopp än män. Från 2016 hade de relativt få män som hade garantipension i genomsnitt ett högre belopp än kvinnorna. I och med höjningen av garantipensionen 2022, har den genomsnittliga nivån sjunkit bland män och stigit något bland kvinnor. För de flesta som har garantipension utgör den endast en liten del av den totala pensionen.

¹³ Änkepensionen ges till efterlevande kvinnor och är en livsvarig förmån (om inte änkan gifter om sig).

Figur 4.6 Andel kvinnor och män med garantipension och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2003–2024

Andel (procent), 2024 års priser

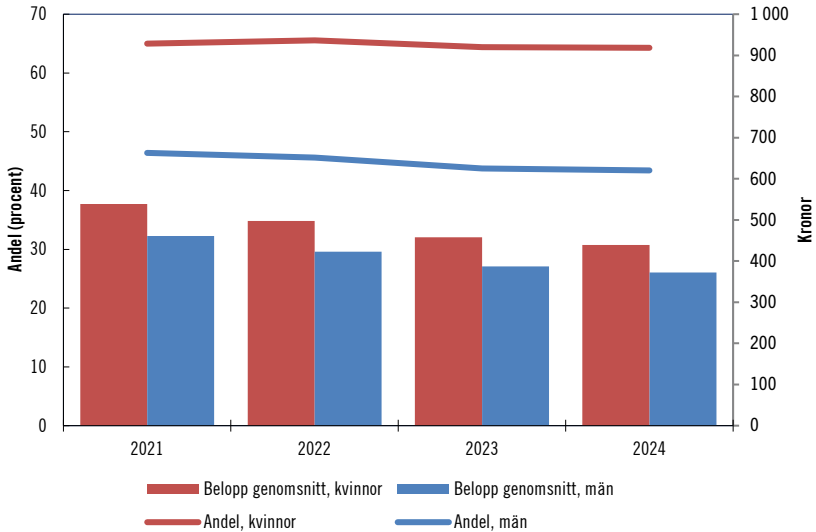

Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

Det är betydligt vanligare bland kvinnor att ha inkomstpensionstillägg än bland män. I januari 2024 hade 64 procent av pensionärskvinnorna inkomstpensionstillägg och bland män var det 43 procent (se figur 4.7). Maximalt belopp är 600 kronor per månad och beloppet indexeras inte mellan åren. I reala termer har därför det genomsnittliga beloppet sjunkit något mellan 2021 och 2024.

Figur 4.7 Andel kvinnor och män med inkomstpensionstillägg och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2021–2024

2024 år priser

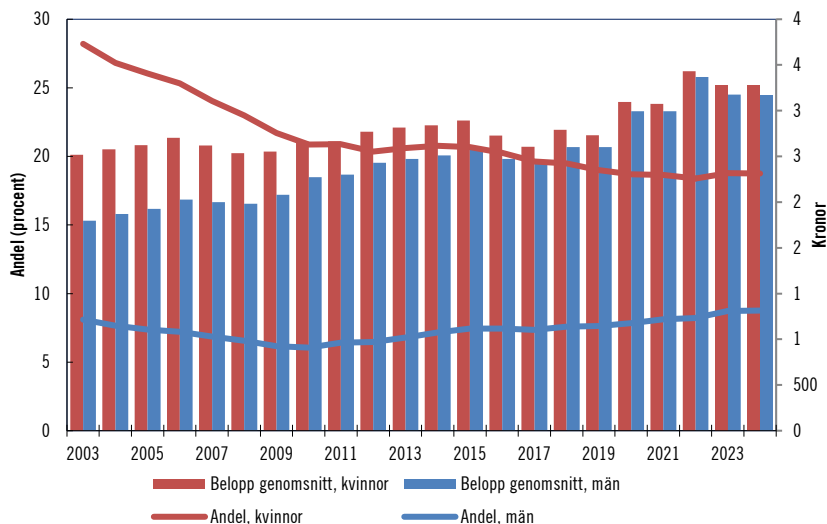
Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.

Källa: Pensionsmyndigheten.

Andelen kvinnor som har bostadstillägg för pensionärer (BTP) har minskat från 27 procent 2003 till 19 procent januari 2024 (se figur 4.8). Ökade inkomstpensioner bland kvinnor innebär att färre uppfyller kraven för att få BTP. Andelen män som har BTP minskade från 8 procent 2003 till 6 procent 2010. Därefter har andelen ökat och den låg i januari 2024 på 9 procent. Det genomsnittligt utbetalda beloppet har ökat både i nominella och reala termer bland kvinnor och män, vilket till stor del beror på att bostadstillägget har förstärkts, genom att bostadskostnadstaket har höjts, en större andel av bostadskostnaden ersätts och konsumtionsstödet har höjts.

Figur 4.8 Andel kvinnor och män med BTP och genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2003–2024

2024 år priser

Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

De som får äldreomsorgsättning (ÄFS) är de som får begränsat grundskydd i form av garantipension och bostadstillägg. Det är främst personer som inte har bott de 40 år i Sverige som krävs för full garantipension och vars hushåll samtidigt inte har tillräcklig annan inkomst. Andelen med ÄFS är högre idag än 2003 både bland kvinnor och män (se figur 4.9). Det beror på att det finns en större andel som invandrat och därför har både begränsad inkomstpension (pga. lågt intjänande) och låg eller ingen garantipension (pga. begränsat antal bostättningsår i Sverige). Det finns också en regeleffekt som gör att en större andel av de som är födda 1938 eller senare har ÄFS.¹⁴ Den kraftiga höjningen av garantipensionen och bostadstillägget 2022 ledde till att andelen med ÄFS minskade något.

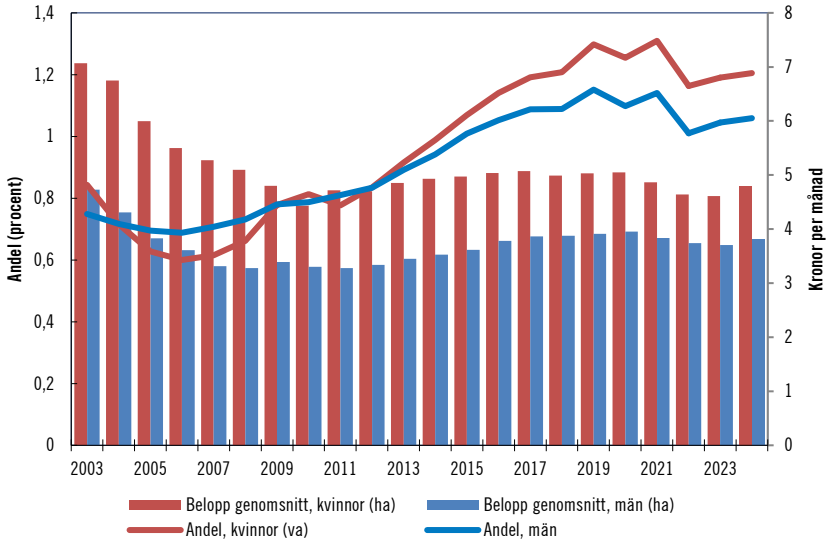
Kvinnor har i genomsnitt ett högre belopp än män. Skillnaderna har minskat över tid och det har även de genomsnittliga beloppen i reala termer med undantag för januari 2024. Förstärkningen av

¹⁴ För de som är födda 1937 eller tidigare kunde hel garantipension beviljas redan efter 10 års bostättning och de har därför mindre behov av ÄFS.

garantipensionen och bostadstillägget 2020 och 2022 har bidragit till detta.

Figur 4.9 Andel kvinnor och män med äldreförsörjningsstöd samt genomsnittligt belopp per månad för dem med ersättning, 2003–2023

2024 års priser

Anm. För åren 2003–2023 är andel och belopp december månad och för 2024 januari månad.
Källa: Pensionsmyndigheten.

4.1.3 Den individuella disponibla inkomsten och dess komponenter

Pensionärer beräknas, som grupp betraktat, i genomsnitt ha ökat sina reala individuella disponibla inkomster med i genomsnitt 70 procent, under åren 2003–2024. I relation till de yrkesarbetande, dvs. befolkningen i åldern 20–64 år, där inkomsterna ökat med knappt 50 procent, har pensionärer som grupp haft en bättre inkomstutveckling. Det kan förklaras av en rad olika faktorer.

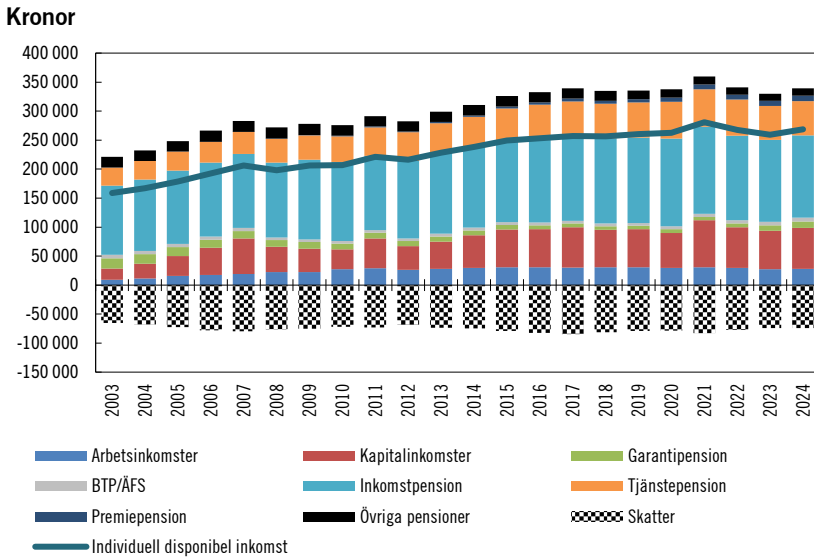
En viktig förklaring finns i den årliga omsättningen inom pensionärskollektivet. De yngre pensionärer som tillkommer har i genomsnitt högre pensionsinkomster än de äldre pensionärerna som lämnar pensionärskollektivet. Effekten är tydligast för kvinnor men

gäller även män. För kvinnor är det ökade arbetakraftdeltagandet en viktig förklaring till denna utveckling. Det innebär att fler kvinnor i de yngre pensionärgenerationerna, i högre grad, har arbetat och tjänat ihop till inkomstpensionen medan många av de äldre generationernas kvinnor försörjs, helt eller delvis, av grundskyddet för äldre.

Vid sidan av de ökade pensionsinkomsterna påverkas även pensionärernas disponibla inkomster av att fler kombinerar arbete och pension. Som redovisades i avsnitt 3.3.1 visar den långsiktiga utvecklingen att antalet pensionärer som arbetar ökat sedan början 2000-talet. Arbetsinkomsterna har därmed kommit att utgöra en allt större andel av pensionärernas individuella disponibla inkomster.

Även kapitalinkomsterna har spelat en viktig roll för pensionärernas inkomstutveckling, även om de är skevt fördelade och naturligtvis inte kommer alla till del. Kapital ackumuleras med åren och för de som tar med sig kapitaltillgångar från den yrkesverksamma tiden fortsätter dessa att växa och ge avkastning under tiden som pensionär. Pensionärer har därför många gånger större kapitaltillgångar och högre kapitalinkomster än den yrkesverksamma befolkningen. Den gynnsamma utvecklingen på bostads- och kapitalmarknaderna har därför bidragit positivt till pensionärernas inkomstutveckling.

Figur 4.10 Pensionärernas genomsnittliga inkomster och skatt 2003–2024

Anm. Inkomstpension inkluderar även tilläggspension.

Källa: SCB (FASIT).

Ytterligare en faktor som har haft en positiv effekt på pensionärernas individuella inkomster är skatterna. Minskade skatter för pensionärer har både genom det förhöjda grundavdraget och förhöjda jobbskatteavdraget bidragit till att de individuella disponibla inkomsterna ökat för pensionärer.

Av figur 4.11 framgår hur den individuella disponibla inkomsten utvecklats i genomsnitt och vilka inkomstkomponenter som bidragit till denna utveckling. För att enklare förstå hur olika inkomstslag utvecklats i relation till varandra relateras i nedanstående text, utvecklingen för respektive inkomstslag till bruttoinkomsten i stället för den individuella disponibla inkomsten. Bruttoinkomsten utgör de positiva inkomstkomponenterna i figur 4.11, dvs samtliga inkomster utom skatter.

För gruppen pensionärer som helhet är inkomstpensionen det största inkomstslaget i bruttoinkomsten. Även om andelen har minskat över tid, beräknas den 2024 utgöra drygt 40 procent av den genomsnittliga bruttoinkomsten hos pensionärer. Att inkomstpensionens betydelse har minskat över tid beror inte på att inkomstpensionerna minskat. Tvärtom, framgår av figur 4.11, att

inkomstpensionerna ökat. En ännu snabbare tillväxt har dock skett för kapitalinkomster och tjänstepensioner, vilket ökat betydelsen av dessa inkomstslag samtidigt som inkomstpensionens andel då minskat.

Andelen pensionärer med tjänstepension har ökat både bland kvinnor och män under åren 2003–2024. Ökningen har varit störst för kvinnor och 2022 var det ungefär lika stor andel kvinnor som män som hade tjänstepension, se avsnitt 4.1.1, även om det genomsnittliga beloppet var större för män än kvinnor. Fler personer får därmed tjänstepension idag, än i början av 2000-talet. Nya avtal ger större avsättning till tjänstepensioner och den kraftiga reallöneutvecklingen har inneburit att ersättningen från tjänstepensionen ökat för såväl kvinnor som män. Sett över perioden 2003–2024 beräknas tjänstepensionernas andel av den genomsnittliga bruttoinkomsten ha ökat från 14 till 17 procent.

Den positiva utvecklingen på bostads- och kapitalmarknaderna inneburit att kapitalet vuxit hos många pensionärer och de genomsnittliga kapitalinkomsterna har ökat. Kapitalet är dock skevt fördelat och även om det genomsnittliga beloppet ökat kraftigt för pensionärer som grupp, är kapitalet koncentrerat till de pensionärer som finns i den övre delen av inkomstfördelningen. Som andel av bruttoinkomsten beräknas kapitalinkomster utgöra omkring 20 procent av den genomsnittliga bruttoinkomsten hos pensionärer 2024.

Arbete förändrar pensionärernas inkomstsammansättning

För att få en djupare förståelse för hur pensionärernas individuella disponibla inkomster har utvecklats behöver man studera inkomstutvecklingen för olika typer av pensionärer mer i detalj. I figur 4.12 redovisas hur stor andel av bruttoinkomsten som olika inkomstslag utgör för pensionärer som arbetar (jobbonärer) och för pensionärer som inte arbetar. Av kapitel 3 framgick att andelen pensionärer som arbetar har ökat under den studerade perioden 2003–2024. Ökningen är framför allt kopplad till ålderskohorterna kring 65 år medan andelen pensionärer som arbetar avtar med stigande ålder. Av alla pensionärer utgör pensionärer som inte arbetar dock fortfarande en betydande majoritet, även om andelen

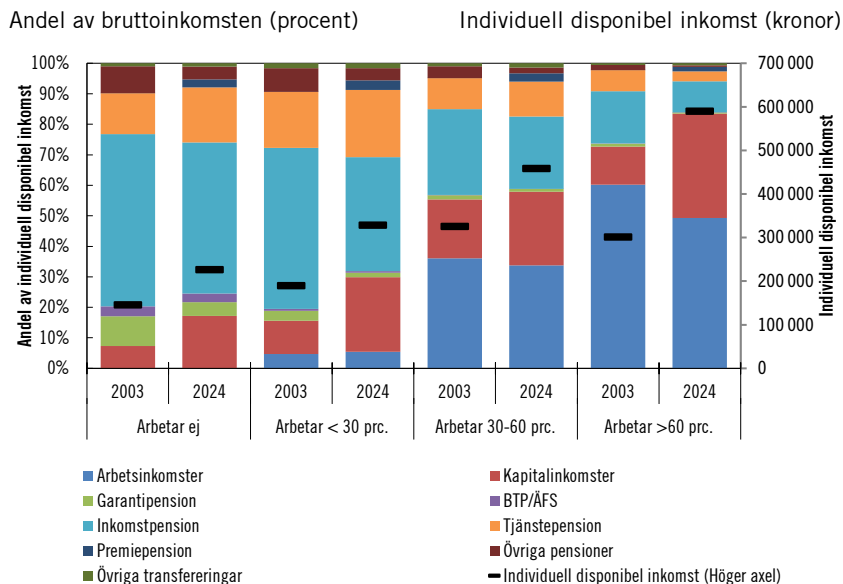
har minskat från 72 till 67 procent under de aktuella åren. För omkring 60 procent av de pensionärer som arbetar beräknas arbetsinkomsten 2024 vara mindre än 30 procent av den totala bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster. För drygt 20 procent beräknas arbetsinkomsten utgöra mellan 30–60 procent av bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster. För omkring 15 procent av jobbonärerna beräknas arbetsinkomsterna utgöra mer än 60 procent av bruttoinkomsten.

Med de proportionerna i åtanke framgår av figur 4.12 att inkomstpensionens andel av den individuella bruttoinkomsten har minskat för de *pensionärer som inte arbetar*, den största av pensionsgrupperna, samtidigt som tjänstepensionens andel har ökat. För pensionärer som inte arbetar, har även kapitalinkomsterna ökat.

Ett annat intressant resultat är att garantipensionens andel har minskat relativt kraftigt. Andelen garantipensionärer minskade kontinuerligt för såväl kvinnor som män mellan 2003–2019 med undantag för 2011 och 2014 då balanseringen medförde att fler fick garantipension. Minskningen har dock varit större för kvinnor än för män. Det är en effekt av att fler av de kvinnor som idag är pensionärer har arbetat och tjänar ihop inkomstpension under de yrkesverksamma åren. Höjningen av garantipensionen 2020 och 2022, har dock inneburit att andelen som har garantipension har ökat både bland kvinnor och män. Därmed är andelen män som har garantipension högre 2024 än 2003 men andelen kvinnor är fortfarande lägre än den var 2003. Sammantaget är det en högre andel av pensionärerna som har garantipension 2024 än 2003 och beloppen är också i genomsnitt lägre i reala termer, se avsnitt 4.1.2.

För premiepensionen gäller det omvända, det genomsnittliga beloppet har successivt ökat. Över tid har både andelen kvinnor och män med premiepension ökat och de genomsnittliga beloppen har blivit större. Dock utgör premiepensionen fortfarande en väldigt liten del av bruttoinkomsten för alla pensionärer, se avsnitt 4.1.1. För pensionärer som inte arbetar svarar premiepensionen för omkring 3 procent av den individuella bruttoinkomsten hos denna grupp 2024.

Figur 4.11 Olika inkomstslags andel av bruttoinkomsten 2003 och 2024, för pensionärer som inte arbetar och pensionärer som arbetar

Anm. Inkomstpension inkluderar även tilläggspension.

Källa: SCB (FASIT).

För *pensionärer som arbetar* ser inkomstsammansättningen annorlunda ut i förhållande till pensionärerna som inte arbetar. Pensionärer som arbetar har i figur 4.12. delats in i tre olika grupper efter arbetsinkomstens andel av bruttoinkomsten¹⁵. Det innebär samtidigt att andra inkomstslags betydelse minskar med stigande arbetsinkomst, vilket framför allt påverkar inkomstpensionens andel av bruttoinkomsten. För samtliga tre grupper av pensionärer som arbetar minskar denna andel över tid och utgör en mindre och mindre andel av bruttoinkomsten ju större arbetsinkomsten är. Denna effekt förstärks ytterligare av kapitalinkomsternas kraftiga tillväxt och har inneburit att kapitalinkomsternas andel av bruttoinkomsten har ökat. Den kraftiga ökningen av kapitalinkomsterna gör också att arbetsinkomsternas andel av den individuella bruttoinkomsten inte ökar över tid. Som andel av bruttoinkomsten var arbetsinkomsternas andel lika stora eller större

¹⁵ Som redogjordes för i kapitel 3 har denna indelning gjorts efter bruttoinkomstens exklusive kapitalinkomster.

2003 än 2024, även om beloppen var mindre och antalet personer som arbetade var färre 2003.

För den individuella disponibla inkomsten spelar också skatternas utveckling en viktig roll. För samtliga pensionärer, både de som arbetar och de som inte arbetar, har skatternas minskat i förhållande till bruttoinkomsten. Det har för samtliga pensionärer bidragit till att den individuella disponibla inkomsten har stärkts under åren 2003–2024.

Kvinnor och män har olika typer av inkomster

Vilken betydelse olika inkomstslag har för pensionärernas bruttoinkomst har inte bara förändrats över tid. De skiljer sig också mellan kvinnor och män samt mellan olika åldersgrupper, se figur 4.13 och 4.14.

Den tydligaste skillnaden mellan kvinnors och mäns inkomster är att kvinnors individuella bruttoinkomster i större utsträckning består av inkomster från pensionssystemets grundskydd. Garantipension, bostadstillägg och äldreförsörjningsstöd är vanligare bland kvinnor än män. En viktig förklaring till detta är att kvinnor generellt sett har lägre pensionsgrundande inkomster både som en följd av ett lägre arbetskraftsdeltagande, lägre genomsnittslöner i kvinnodominerade yrken och att deltidsarbete fortfarande är vanligare bland kvinnor än män. En tydlig förändring syns dock över tid där garantipensionens andel av den individuella disponibla bruttoinkomsten minskat för kvinnor mellan 2003 och 2024. Kvinnors ökade arbetskraftsdeltagande har inneburit att både inkomst- och tjänstepensionen ökat och behovet av garantipension och bostadstillägg har därmed minskat.

En annan viktig förändring över tid är att arbetsinkomsterna har ökat i betydelse för såväl kvinnor som män. Det gäller framför allt bland de yngre pensionärerna och med stigande ålder minskar arbetsinkomsters betydelse. För pensionärer över 70 år utgör arbetsinkomsterna en relativt liten andel av bruttoinkomsten.

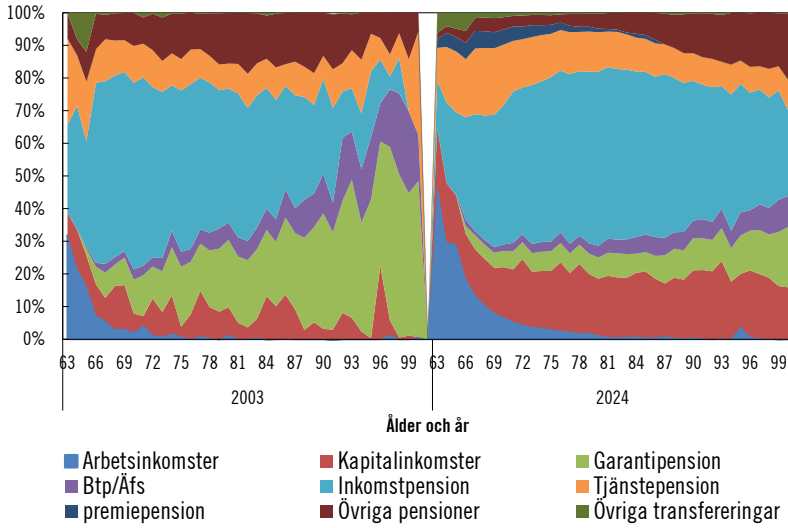
Även kapitalinkomsternas andel av bruttoinkomsten har ökat över tid. Kapitalinkomsterna varierar dock mycket mellan åren och mellan olika åldersgrupper. Det är en effekt av de stora svängningar som sker på kapital- och bostadsmarknaderna. En generell slutsats

som gäller för såväl kvinnor som män är dock att kapitalinkomsternas andel av bruttoinkomsten ökar med åldern. Det är dels en effekt av att arbetsinkomsterna minskar, vilket gör att andra inkomslags andel ökar, dels en effekt av att kapitalet växt över tid då äldre personer ägt kapitaltillgångar under en längre tid, till exempel genom att bostadstillgångar realiserats när pensionärer säljer sitt hus och flyttar till mindre boende.

Premiepensioner hade en väldigt liten betydelse för pensionärens individuella bruttoinkomst i början av 2000-talet. Då var det i princip bara de allra yngsta pensionärerna som hade premiepension och beloppen var små eftersom de första pengarna började betalades in till premiepensionssystemet 1995. Därmed var det få pensionärer som omfattades av premiepensionssystemet 2003. Över tid har dock premiepensionens betydelse ökat. De allra flesta pensionärer har idag premiepension, även om beloppen är små för de allra äldsta pensionärerna. Fortfarande utgör dock premiepensionen en liten del av de flesta pensionärens bruttoinkomst. Som andel av den individuella bruttoinkomsten finns ingen tydlig skillnad mellan kvinnor och män vad gäller premiepensionens betydelse även om beloppen i genomsnitt är större för män än för kvinnor.

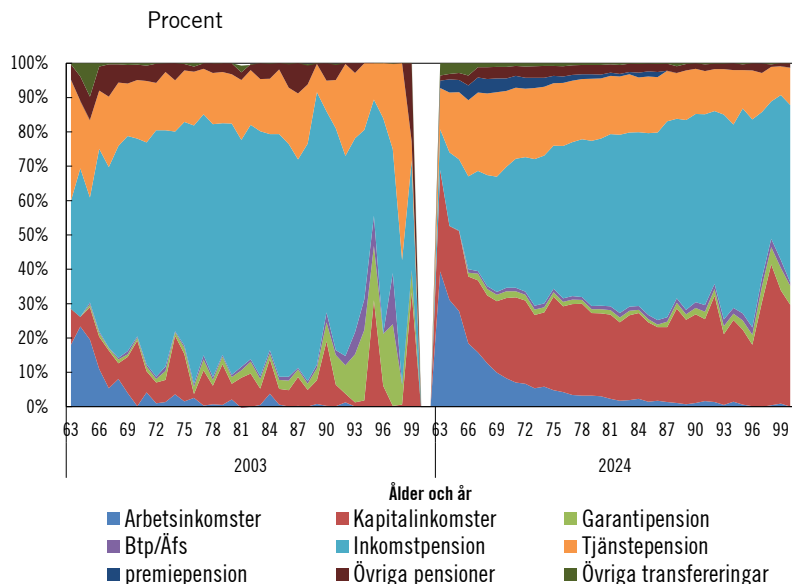
Figur 4.12 Olika inkomstslags andel bruttointkomsten för kvinnor (pensionärer) i olika åldrar, 2003 och 2024

Procent

Anm. För 2003 varierar inkomstslagen mer än för 2024 mellan olika åldrar. Det beror på att urvalet är betydligt mindre 2003 än 2024. Inkomstpension inkluderar även tilläggspension.
Källa SCB (FASIT).

Figur 4.13 Olika inkomstslags andel bruttointkomsten för män (pensionärer) i olika åldrar, 2003 och 2024

Anm. För 2003 varierar inkomstlagen mer än för 2024 mellan olika åldrar. Det beror på att urvalet är betydligt mindre 2003 än 2024. Inkomstpension inkluderar även tilläggspension.

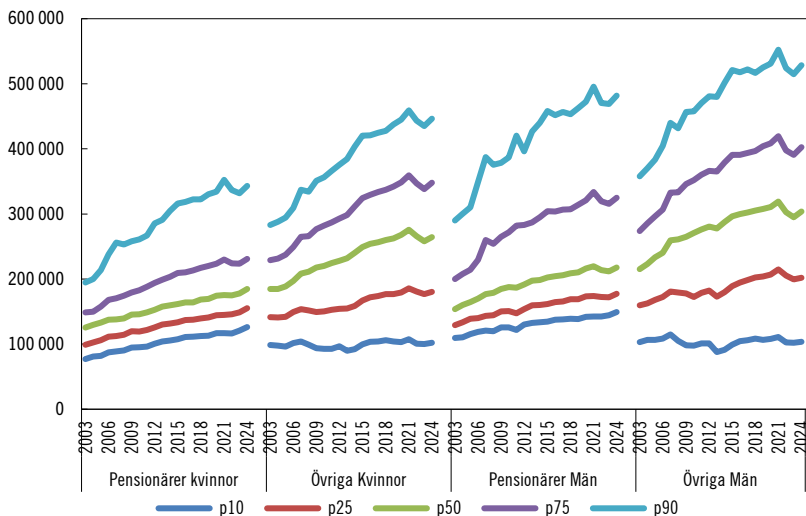
Källa SCB (FASIT).

4.1.4 Pensionärens inkomster i relation till övriga befolkningen

Pensionärer har i genomsnitt lägre inkomster än den övriga delen av befolkningen äldre än 20 år i motsvarande inkomstgrupp. I figur 4.15 har pensionärerna delats in i 100 lika stora grupper (percentiler) efter hur stor individuell disponibel inkomst de har. Detsamma har gjorts med övrig befolkning som är 20 år och äldre. Att pensionärer har lägre inkomster än övriga befolkningen gäller för såväl kvinnor som män, i de flesta inkomstgrupper och för flertalet av de studerade åren. Gruppen med lägst inkomster percentil 10 (p10) utgör dock ett undantag. Där har pensionärsmän högre inkomster än den övriga delen av befolkningen under samtliga studerade år och motsvarande gäller för pensionärskvinnor under åren 2010–2024.

Figur 4.14 Individuell disponibel inkomst för pensionärer och övriga befolkningen i olika delar av inkomstfördelningen, kvinnor och män 2003–2024

Kronor, 2024-år priser

Anm. Med pensionärer avses personer som tagit ut allmän pension eller äldreförsörjningsstöd. Utfall 2003–2021, prognos 2022–2024. Percentilgränser avser gränser för respektive population. Med övriga befolkningen avses de äldre än 20 år som inte klassificeras som pensionärer. p10=percentil 10, p25=percentil 25, p50=median, p75=percentil 75, p90=percentil 90. Källa: SCB (FASIT).

Även om pensionärer i genomsnitt har haft lägre inkomster än övriga befolkningen under de senaste 20 åren har inkomsterna ökat snabbare för pensionärer än i den övriga befolkningen. Den kraftigaste inkomstökningen har skett hos pensionärer med låga inkomster, men även bland pensionärer med höga inkomster, har inkomsterna ökat snabbare än i den övriga befolkningen. Bland dem med låga inkomster har ökningen varit starkast för kvinnor (p10 och p25) medan ökningen bland dem med höga inkomster (p75 och p90) har varit starkast för män. Medianinkomsten (p50) har för både kvinnor och män utvecklats i ungefär samma takt för såväl pensionärer som den övriga befolkningen.

Den tydligaste förändringen har dock skett för dem med låga inkomster där inkomsterna ökat relativt mycket för både kvinnor och män. Det innebär att den genomsnittliga inkomsten för pensionärer med låga inkomster (p10) är högre än hos den övriga delen av befolkningen i slutet av perioden. Den huvudsakliga

förklaringen till denna utveckling är en kombination av indexeringen av garantipensionen och ett antal politiska reformer specifikt riktade mot pensionärer med låga inkomster. Det har bland annat inneburit ett förstärkt grundavdrag för pensionärer, höjd garantipension och äldreförsörjningsstöd, utöver den årliga uppräknings med inflationen, samt flertalet höjningar av bostadstillägget under de aktuella åren.

Även för pensionärer med höga inkomster (p90) har inkomsterna ökat i snabbare takt än för övriga. Inkomstskillnaden mellan pensionärer och den övriga befolkningen har därmed minskat bland dem med höga inkomster. En viktig orsak till detta är den kraftiga ökningen av kapitalinkomster som utgör en betydande del av den individuella disponibla inkomsten för pensionärer med höga inkomster. Eftersom kapital ackumuleras med åren är kapitalinkomsterna hos de pensionärer som har kapitalinkomster ofta stora och ökar därför mycket när utvecklingen av såväl reala som finansiella tillgångar växt så kraftigt som de gjort under de senaste 20 åren.

Den kraftiga inkomstökningen hos pensionärer med såväl låga som höga inkomster innebär att inkomstskillnaderna mellan pensionärer och den övriga befolkningen har minskat. Av figur 4.16 framgår hur kvoten mellan pensionärernas och den övriga befolkningens inkomster har utvecklats under åren 2003–2024. En kvot som är större än ett innebär att pensionärernas inkomster är större än inkomsterna i den övriga befolkningen i samma percentil, medan en kvot mindre än ett innebär det omvända.

Figur 4.15 Kvot mellan pensionärernas och övriga befolkningens inkomster i olika delar av inkomstfördelningen, kvinnor och män, 2003–2024

Kvot, pensionärer och övriga befolkningen

Anm. Med övriga befolkningen avses de äldre än 20 år som inte klassificeras som pensionärer.
 p10=percentil 10, p25=percentil 25, p50=median, p75=percentil 75, p90=percentil 90.
 Källa: SCB (FASIT).

Yngre pensionärer har högre inkomster än äldre

Pensionärernas generellt sett lägre inkomster framgår även av figur 4.17, där genomsnittliga individuella disponibla inkomster redovisas för olika åldersgrupper, dels för pensionärer, dels för övriga befolkningen. Det ger en bild av de inkomstskillnader som finns mellan olika åldersgrupper. Inkomsten som pensionär beror av de pensionsrätter och andra tillgångar man tjänat ihop under de yrkesverksamma åren och är ett tvärsnitt som gäller för det aktuella året, 2024.

Av figuren framgår att inkomsterna växer relativt snabbt i åldrarna 20–30 år. Därefter avtar ökningstakten men inkomsterna fortsätter att växa i åldrarna 30–45 år, för att sedan vara relativt stabil mellan 45–50 år. Strax efter 50 år börjar den genomsnittliga individuella inkomsten att minska och fortsätter att avta i åldrarna 50–65 år. För den del av befolkningen som fortsätter att arbeta och

inte tar ut pension ökar den genomsnittliga inkomsterna kraftigt för ett antal kohorter mellan 65–70 år, se gruppen övriga i figur 4.17. Det beror framför allt på att det är personer med högre inkomster som fortsätter att arbeta utan att ta ut pension.

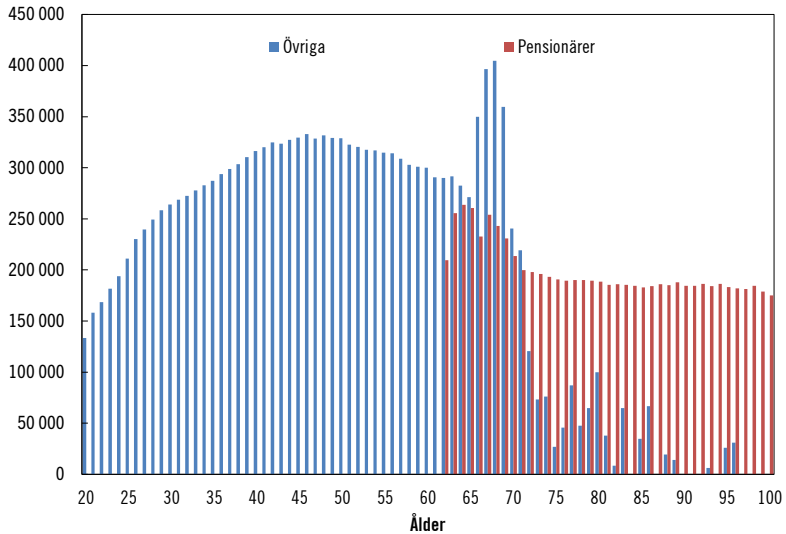
För de som börjar ta ut pension vid 63–65 år syns en tydlig lägre individuell disponibel inkomst än för dem som fortsätter arbeta utan att ta ut pension. Det kan förklaras av flera olika saker. Pensionssystemet ger generellt sett lägre inkomst än vid arbete. De som tar ut pension tidigt har dessutom en lägre pension just därför att de har tagit ut pension tidigt.

Noterbart är också att den genomsnittliga individuella disponibla inkomsten minskar relativt snabbt i åldrarna 65–70. En förklaring till denna minskning är att fler och fler minskar sitt arbetsutbud och att arbetsinkomstens andel av den individuella disponibla inkomsten minskar successivt i dessa åldrar. En annan orsak är att tjänstepensioner ofta betalas ut under en begränsad period på 5–10 år. Dessutom indexeras inkomstpensionen med inkomstutvecklingen minus förskottsrentan, vilket gör att man som pensionär får en större del av sin pensionsbehållning under de första åren som pensionär (ett förskott).

Efter 70 år minskar inkomstskillnaderna relativt långsamt med stigande ålder. Skillnaden mellan den genomsnittliga individuella disponibla inkomsten för en 70-årig pensionär och en 80-årig pensionär är omkring 25 000 kronor per år. Variationen mellan pensionärer inom samma ålderskohort är dock relativt stor, se figur 4.18. Vid jämförelse mellan olika åldrar bör dock noteras att det är ett tvärsnitt som studeras. De som är 80 år tillhör därmed en annan generation än de som är 65 år och har därmed varit förvärvsaktiva under olika tidsperioder. Därmed har exempelvis utvecklingen på arbetsmarknaden, där kvinnor arbetskraftsdeltagande ökat spelat en viktig roll för den inkomst man får som pensionär. Detta har till följd att yngre kvinnor i genomsnitt har högre pensioner och inkomster än äldre.

Figur 4.16 Genomsnittlig individuell disponibel inkomst i olika åldrar för pensionärer och övriga befolkningen, 2024

Kronor

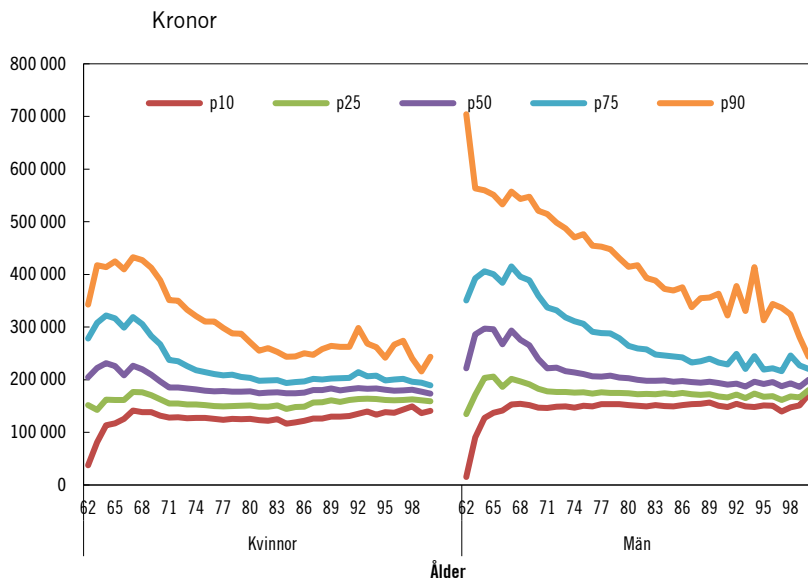

Källa: SCB (FASIT).

Anm. Med övriga befolkningen avses de äldre än 20 år som inte klassificeras som pensionärer.

Det är inte bara inkomstens storlek som varierar med åldern utan även inkomstspridningen. Av figur 4.18 framgår hur olika percentilgränser utvecklas med stigande ålder. Generellt sett är inkomstspridningen mindre för kvinnor än för män oavsett ålder men skillnaden mellan könen avtar med stigande ålder. Det beror framför allt på att de högre inkomsterna (p90) hos män minskar mer med stigande ålder än hos kvinnor. Det innebär med andra ord att både inkomstspridningen och inkomstskillnaderna mellan kvinnor och män avtar med åldern. För medianinkomsttagaren i olika åldrar minskar skillnaden mellan kvinnors och mäns inkomster från omkring 20 procent för 70-åringar till omkring 5 procent för 90-åringar.

Figur 4.17 Inkomstspridning hos pensionärer i olika åldrar, 2024

Anm. p10=percentil 10, p25=percentil 25, p50=median, p75=percentil 75, p90=percentil 90.
Källa: SCB (FASIT).

4.2 Pensionärers inkomster ur ett individperspektiv

I föregående avsnitt studerades hur inkomstutvecklingen för pensionärer som grupp har utvecklats över tid. I det här avsnittet studeras inkomstutvecklingen ur ett individuellt perspektiv. Det görs dels genom att följa utvecklingen av den individuella disponibla inkomsten för ett antal åldersgrupper under 10 år, dels genom att studera hur den individuella disponibla inkomsten förändras vid övergången från arbete till pension.

4.2.1 Inkomstutvecklingen under åren som pensionär

I det här avsnittet studeras den reala inkomstutvecklingen över tid för individer i åldrarna 30, 40, 50, 60, 65, 70 och 75 år. Den individuella disponibla inkomsten följs för individer i dessa åldrar under tio år. I analysen har tre olika startår valts; 2003, 2008 och 2012, vilket innebär att inkomsterna studeras under tre olika tioårsperioder 2003–2012, 2008–2017 och 2012–2021. Inom ramen

för respektive tidsperiod är det samma individer som följs år från år, ingen tillkommer och ingen faller ifrån. Kriteriet för att ingå i respektive panel är att man har en individuell disponibel inkomst under alla tio år som panelen omfattar. Det innebär att en individ åldras tio år inom ramen för respektive tidsperiod som studeras. Den som vid startåret är 30 år är vid slutåret 39 år och den som är 65 år vid startåret är 74 år vid slutåret. Valet av ålderskohorter ger inte bara en bild av inkomstutvecklingen under åren som pensionärer utan även ett perspektiv på pensionärernas inkomstutveckling i förhållande till de yrkesaktiva åldrarna under respektive tidsperiod. För de äldre åldrarna, som här benämns pensionärer, finns inget krav på att de ska ha pension. De allra flesta i åldrarna 65, 70 och 75 år har emellertid någon form av pensionsinkomst. För samtliga åldrar är det utvecklingen av den individuella disponibla inkomsten som studeras.

Av figur 4.19 framgår den genomsnittliga utvecklingen av den reala individuella disponibla inkomsten för respektive åldersgrupp under de tre aktuella tidsperioderna. Gemensamt för de tre studerade tioårsperioderna är att pensionärernas inkomster ökat i en långsammare takt än för personer i yrkesaktiva åldrar. År 2003 hade 70-åringarna en individuell disponibel inkomst som var 67 procent av 50-åringarnas. År 2008 hade denna andel sjunkit med 10 procentenheter till 60 procent. Under tioårsperioden 2008–2017 fortsatte 70-åringarnas andel av 50-åringarnas inkomster att minska och utgjorde 2017 ca 55 procent. Under den sista av de tre studerade tidsperioderna har emellertid 70-åringarnas inkomstutveckling i princip varit lika stor som 50-åringarna. Det förklaras framför allt av att inkomsterna för dem som var 50 år 2012 i princip varit konstanta under åren 2015–2021 samtidigt som inkomster i åldrarna 70 och 75 år indexerats upp i takt med den genomsnittliga inkomstutvecklingen.¹⁶

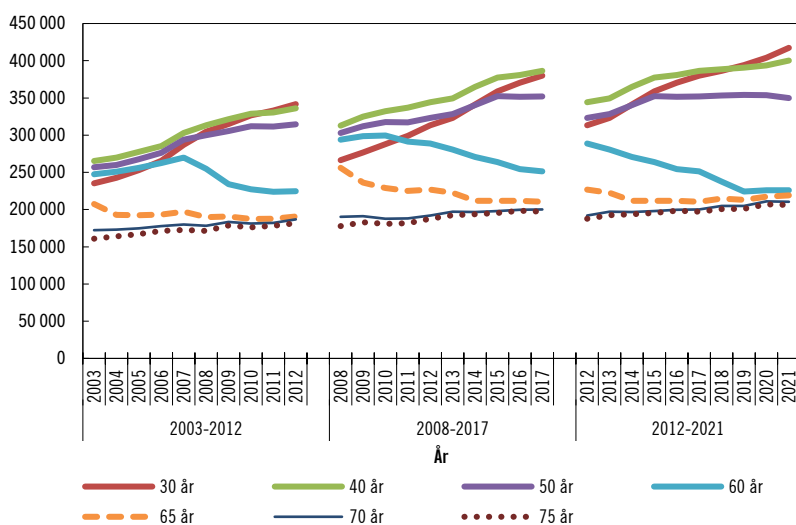
Inkomsterna har under alla tidsperioder ökat mest bland 30-åringarna. Det är en åldersgrupp där personerna är relativt nyetablerade på arbetsmarknaden. De har en lägre inkomstnivå än de äldre yrkesaktiva vid starttidpunkten men en snabb tillväxt i lönekurvan. Den snabba inkomstutvecklingen gör att de tio år senare även nivåmässigt ligger i paritet med den åldersgrupp som startåret

¹⁶ Inkomstpensionerna följsamhetsindexeras. Det innebär att inkomstpensionerna följer den genomsnittliga inkomstutvecklingen med avdrag för förskottsräntan på 1,6 procent.

var 40 år (och som i slutet av perioden är 50 år). En förklaring till att den genomsnittliga inkomstnivån för 30-åringarna faktiskt är den högsta av alla studerade åldersgrupper i slutet av de studerade perioderna, är att andelen som helt eller delvis försörjs av transfereringar ökar med åldern (dvs. i de andra äldre åldersgrupperna). Lönerna ökar snabbare än transfereringarna, vilket innebär att ju större andel transfereringar som inkomsten består av desto långsammare blir inkomstutvecklingen. Det är också förklaringen till varför inkomstnivån är högre för 40- än 50-åringar.

Figur 4.18 Pensionärernas inkomstutveckling ur ett individperspektiv under åren 2003–2012, 2008–2017 och 2012–2021

Individuell disponibel inkomst (Kronor) 2024 års priser

Källa: SCB (STAR).

För åldersgrupperna 60 år och 65 år syns i alla tre studerade tidsperioder en minskning av inkomsten över tid. Det kan förklaras av att arbetsinkomsternas andel av den disponibla inkomsten successivt minskar med stigande ålder. Att det blivit vanligare att kombinera arbete och pension åren före och efter 65 år gör att den individuella disponibla inkomsten för framför allt 60-åringarna minskar under relativt många år. För 60-åringarna syns en tydlig skillnad mellan den första av de tre tioårsperioderna och de två andra. Att 65 år var en tydligare gräns för uttag av pension under den första

tioårsperioden gör att inkomsterna för 60-åringarna ökar under de första fem åren och sedan faller tvärt när dessa individer fyllt 65 år. I de två senare tioårsperioderna minskar inkomsterna över en längre period, vilket är en konsekvens av att fler kombinerar arbete och pension och därmed minskar arbetsinkomstens andel av den disponibla inkomsten successivt i takt med att de blir äldre. Att pensionärernas inkomster minskar relativt de yrkesarbetande är således inte konstigt. Pensionsuppräknningen följer inkomstutvecklingen minus förskottsräntan, vilket till sin konstruktion är lägre än löneutvecklingen. Den ökade inflationen under åren 2022 och 2023 innebär dock att pensionärernas inkomster under dessa år kommer öka kraftigare än för den yrkesaktiva befolkningen.¹⁷ Det förklaras i huvudsak av att garantipensioner och äldreförsörjningsstöd räknas upp med prisutvecklingen och att lönerna under dessa år utvecklats svagt. Skillnaden mellan pensionärernas och de yrkesaktivas inkomster minskar därmed. Det gäller framför allt i den nedre delen av fördelningen, där de prisuppräknade transfereringarna förekommer, medan inkomsterna för pensionärer med enbart inkomstpension inte kommer räknas upp i samma takt.

Sammanfattningsvis kan således konstateras att inkomstutvecklingen hos pensionärer skiljer sig beroende på om pensionärer analyseras som grupp (avsnitt 4.2) eller om det görs genom att följa individer över tid. I relation till den yrkesarbetande befolkningen i åldern 20–64 år, har pensionärer som grupp haft en bättre genomsnittlig inkomstutveckling under åren 2003–2024. Pensionärernas individuella disponibla inkomst har ökat med omkring 70 procent under dessa år medan inkomsterna för övriga befolkningen har ökat med ca 50 procent. För enskilda pensionärer har dock inkomsterna ökat i en långsammare takt än för personer i yrkesaktiva åldrar. Gemensamt för de tre studerade tioårsperioderna ovan är att pensionärernas inkomster ökat i en långsammare takt än för personer i yrkesaktiva åldrar.

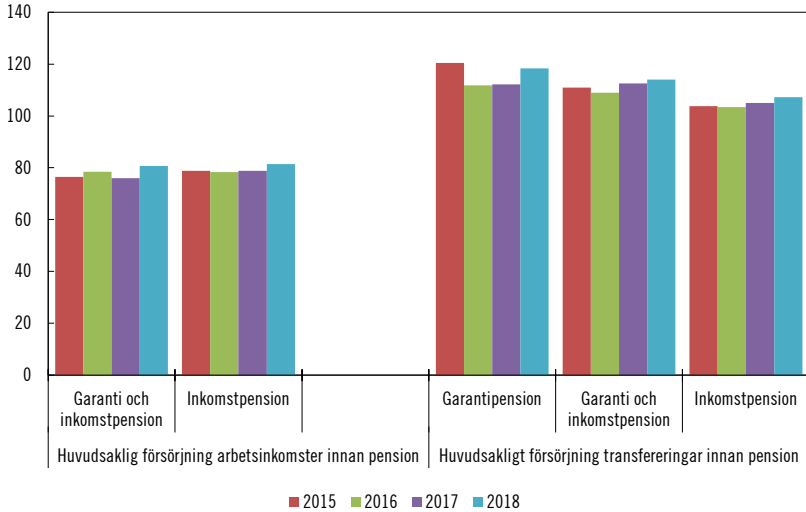
¹⁷ Här redovisas utvecklingen i nominella termer. Realt sett kommer inkomsterna minska för såväl pensionärer som yrkesarbetande under 2022 och 2023. Minskning blir något mindre för pensionärer än de yrkesaktiva då den nominella inkomstuppräknningen under dessa år är större.

4.2.2 Hur förändras inkomsten när man går i pension?

I avsnittet ovan studerades inkomstutvecklingen för pensionärer och den yrkesaktiva befolkningen. I följande avsnitt fokuseras på hur inkomsterna förändras när en person går från arbete till pension. Det görs genom att följa enskilda individer över tid och jämföra den individuella disponibla inkomsten efter pensionering med den individuella disponibla inkomsten före pensioneringen. I redovisningen i detta kapitel kallas denna kvot för inkomstkvoten. För att extremt höga eller låga inkomster under enstaka år inte ska påverka denna kvot allt för mycket används den genomsnittliga inkomsten för tre år före pensioneringen och jämförs med den genomsnittliga inkomsten för tre år efter pensioneringen. De individer som studeras är de som vid ett specifikt år börjar att ta ut pension. Under detta år, pensioneringsåret, har dessa individer både inkomster från arbete och transfereringar samt olika typer av pension. Under de tre föregående åren har dessa individer enbart haft inkomster från arbete och/eller transfereringar och inga inkomster från allmän pension. Under de tre åren efter pensionsbeslutet har den studerade gruppen pensionsinkomster under alla dessa år men saknar helt arbetsinkomster. Det innebär att den longitudinella analysen för varje individ spänner över sju år. Denna analys görs för fyra olika pensionsår 2015–2018. Totalt sett omfattar analysen omkring 45 000 personer.

Figur 4.19 Inkomstknot (median), individuell disponibel inkomst efter pension i relation till före pension, 2015–2018

Procent

Källa: SCB (STAR).

Redovisningen skiljer på dem som innan pensionsuttaget i huvudsak försörjdes av transfereringar (har ej arbetat eller arbetat i låg grad innan pension) och de som i huvudsak försörjdes av arbetsinkomster (har arbetat innan pension). Dessa grupper är ungefär lika stora och utgör således var för sig omkring hälften av den studerade populationen. En uppdelning görs inom dessa två grupper efter vilken typ av pensionsinkomster individerna har haft efter pensionsbeslutet. För de som i huvudsak försörjts med arbetsinkomster innan pensioneringen görs en uppdelning på dem som efter pensioneringen har garantipension och inkomstpension samt dem som bara har inkomstpension och eventuellt tjänstepension och privat pension. För gruppen som i huvudsak försörjts med transfereringar innan pensioneringen redovisas utöver de ovan nämnda grupperna även effekten för dem som enbart har haft garantipension utan någon inkomstpension. I gruppen som i huvudsak försörjts med arbetsinkomster innan pensioneringen utgör de som bara har haft inkomstpension en övervägande majoritet (ca 85 procent). Även i gruppen som försörjts av transfereringar innan pensioneringen utgör de som bara har

inkomstpension den största gruppen (ca 55 procent), de som haft både inkomstpension och garantipension utgör omkring 40 procent och de som bara har haft garantipension utgör omkring 5 procent.

Resultaten för de fyra åren 2015–2018 visar på väldigt små skillnader i inkomstkvoten mellan åren för alla studerade grupper. Däremot finns en tydlig skillnad i inkomstkvoten mellan de som i huvudsak försörjdes av arbetsinkomster åren innan pensioneringen och de som i huvudsak försörjdes av transfereringar. Där inkomstkvoten är betydligt högre och över 100 för de som i huvudsak försörjdes av transfereringar åren innan pension, se figur 4.20.

Gruppen som i huvudsak försörjdes av transfereringar åren innan pension har, som nämndes ovan, analyserats i tre olika delgrupper utifrån vilken typ av pensionsinkomster de har haft. En grupp som bara haft garantipension, en med både garanti- och inkomstpension och en grupp med enbart inkomstpension. För alla dessa grupper är inkomstkvoten i genomsnitt större än 100 procent, dvs att den individuella disponibla inkomsten var större efter pensioneringen än före. Det kan ha olika förklaringar för olika delgruppen. I gruppen som bara har garantipension är inkomstkvoten störst. Gruppen består till en del av personer som haft sjukersättning på garantinivå och som i de flesta fall inte har arbetat alls under de yrkesverksamma åren. Då den samlade individuella disponibla inkomsten under de studerade åren var högre för dem med sjukersättningen på garantinivå än för garantipensionärer blir effekten att inkomsten ökar för denna grupp när de går i pension.¹⁸

För de två övriga grupperna som i huvudsak försörjts av transfereringar åren innan pension är inkomstkvoten något lägre än för dem med enbart garantipension men fortfarande ökar den individuella disponibla inkomsten för de flesta i dessa grupper när de går i pension. En förklaring till detta är att många av dessa individer, på grund av att de i huvudsak haft transfereringsinkomster under de sista åren innan pension, haft en lägre inkomst under dessa år än tidigare under arbetslivet. De har därmed arbetat och tjänat ihop högre pensionsrätter under de yrkesverksamma åren. Den intjänade

¹⁸ Detta gällde under de studerade åren 2015 till 2018. Därefter har en rad förändringar av ersättningen gjorts för både personer med sjukersättning på garantinivå och för garantipensionärer, vilket gjort att detta inte längre gäller. För åren 2021–2024 var den individuella disponibla inkomsten högre för garantipensionärer än för personer med sjukersättning på garantinivå.

inkomstpensionen enskilt eller tillsammans med garantipension ger då en högre inkomst efter pensioneringen än inkomsten åren precis innan pensionen.

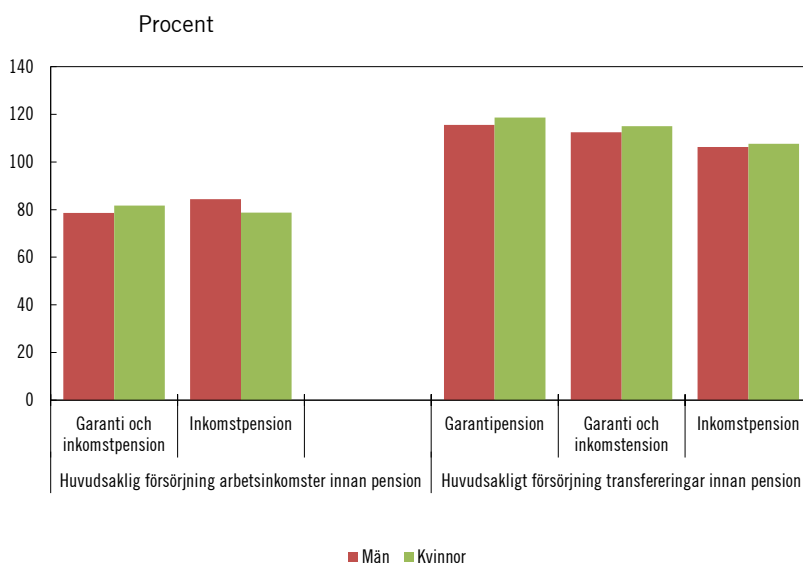
För dem som i huvudsak har försörjts av arbetsinkomster åren innan pensioneringen är inkomstkvoten betydligt lägre än för de som försörjts av transfereringar. I genomsnitt var inkomstkvoten för denna grupp omkring 80 procent. Inkomstkvoten är något lägre än 80 procent för dem som utöver inkomstpensionen också hade garantipension och något högre än 80 procent för dem som enbart hade inkomstpension. Att inkomstkvoten är något lägre för dem som hade både garanti- och inkomstpension kan förklaras av att de under det sista yrkesverksamma året haft en betydligt högre arbetsinkomst än under flertalet av de yrkesverksamma åren. Det kan till exempel handla om kvinnor som under delar av arbetslivet arbetat deltid eller inte alls arbetat och sen ökar sitt arbetsutbud senare i livet. De går då från en situation där inkomsten precis innan pensioneringen är relativt hög i förhållande till den genomsnittliga inkomsten under de yrkesverksamma åren, vilket ger en lägre inkomstkvot än hos de som arbetat heltid under större delen av det yrkesverksamma livet.

Skillnaden mellan inkomstkvoten hos män respektive kvinnor är generellt sett ganska liten. Av figur 4.21 framgår skillnaden för de som började ta ut pension 2018, givet att man i huvudsak försörjts av arbetsinkomster eller transfereringar åren innan pension. För dem som i huvudsak försörjts av arbetsinkomster är inkomstkvoten något lägre för kvinnor än för män hos dem som bara har haft inkomstpension medan det omvända gäller för dem som haft ersättning från både garanti- och inkomstpension. I gruppen som enbart har inkomstpension har män i genomsnitt högre löner än kvinnor och i större utsträckning löner över taket på 7,5 inkomstbasbelopp. En förklaring till att inkomstkvoten i denna grupp är högre för män än kvinnor kan därför vara tjänstepensionen, där avsättningarna är högre till löntagare över än under taket. I gruppen med både garanti- och inkomstpension har kvinnor högre inkomstkvot än män. Skillnaderna är dock små och det är svårt att hitta någon tydlig förklaring denna skillnad.¹⁹

¹⁹ Resultaten är i linje med de resultat Pensionsmyndigheten presenterar i rapporten "Nyblivna pensionärers kompensationsgrader", svar på regleringsbrevsuppdrag 2023.

För gruppen som i huvudsak har försörjts av transfereringar åren innan pension syns också mönstret att kvinnor har högre inkomstknot än män i grupperna med bara garantipension eller garantipension i kombination med inkomstpension. I gruppen som bara haft inkomstpension är kvinnors och mäns inkomstknot ungefär lika stor.

Figur 4.20 Inkomstknot (median), individuell disponibel inkomst efter pension i relation till före pension, kvinnor och män 2018

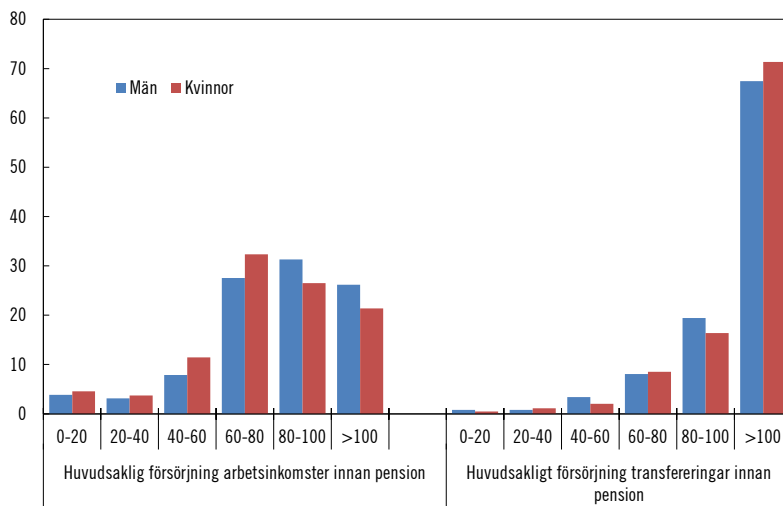

Källa: SCB (STAR).

I den redovisning av inkomstknoten som gjorts i figur 4.20 och 4.21 döljs de variationer som finns mellan olika individer. Av figur 4.22 framgår att dessa variationer är relativt stora. Däremot är skillnaden mellan kvinnor och män inte så betydande utan fördelningen mellan olika intervall relativt likartad. För gruppen som arbetat året innan pensionen ligger den huvudsakliga delen av populationen på en inkomstknot mellan 60 och 90 procent. Omkring 25–30 procent har en inkomstknot som är större än 100 procent dvs. där inkomsten efter pension är större än före. I gruppen som inte har arbetat året innan pension har en övervägande majoritet (ca 70 procent) en inkomstknot som är större än 100 procent.

Figur 4.21 Inkomstkvoten, andel personer i olika intervall, kvinnor och män 2018

Procent

Källa: SCB (STAR).

5 Pensionärers ekonomiska standard och ekonomisk utsatthet

I detta kapitel studeras pensionärernas²⁰ ekonomi utifrån ett hushållsperspektiv till skillnad från kapitel 4 där individperspektivet används. Här mäts personers ekonomiska standard²¹. Begreppet tar hänsyn till hushållets sammanlagda inkomster och de stordriftsfördelar som sammansättning och hushållsstorlek medför. Inkomsterna blir på så sätt mer jämförbara mellan olika hushållstyper, som till exempel ensamstående pensionärer och större barnfamiljer. Alla i hushållet antas ha samma ekonomiska standard. I verkligheten kan dock de ekonomiska resurserna fördelas mer eller mindre ojämnt inom hushållet. Måttet tar enbart hänsyn till inkomster under respektive år och inte till finansiella tillgångar, ägda bostäder och fritidshus som kan användas för att höja den ekonomiska levnadsstandard.

En analys av utvecklingen för gruppen pensionärer innebär av naturliga skäl att gruppen förändras över tid. Nya pensionärer tillkommer varje år och andra faller ifrån. De nytillkomna pensionärerna har tack vare ekonomisk tillväxt haft högre reala arbetsinkomster under yrkeslivet och får därmed en genomsnittligt högre pension än de äldre som försvinner ur gruppen. Det gör att pensionärer som grupp i genomsnitt får en högre ekonomisk standard för varje år. Detsamma gäller gruppen som inte är pensionärer.

²⁰ Pensionär definieras i analysen som de som tagit ut allmän pension eller har äldreförsörjningsstöd.

²¹ Ekonomisk standard beräknas som summa av hushållets nettoinkomster dividerat med en ekvivalensskala. I ensamhushåll är ekvivalensskalan 1 och i hushåll med två vuxna sammanboende $1+0,51=1,51$.

I detta kapitel har det varit möjligt att ta med utfallet för 2022. Analysen i avsnittet baseras på utfallsdata tom 2022. Åren efter är en framskrivning med modellen Fasit och regeringens makroprognos. En framskrivning innebär en osäkerhet. De förstärkningar som gjorts i grundskyddet 2022 är dock stora och tillsammans med den höga inflationen har bilden förändrats. En analys med framskrivna data är befogat för att få en mer aktuell bild.

5.1 Sammansättningen i befolkningen påverkar jämförelser av olika grupper

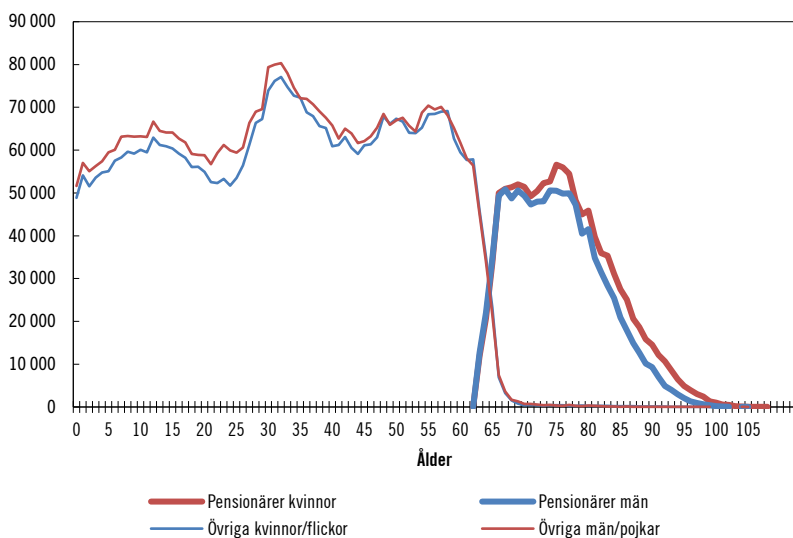
När gruppen pensionärer studeras och jämförs med gruppen övrig befolkning har det betydelse hur åldersfördelningen och hushållssammansättningen ser ut i de olika grupperna. Sammansättningen i befolkningen kommer påverka jämförelsen av pensionärer med övrig befolkning. Den kommer också påverka jämförelser mellan gruppen kvinnor och gruppen män som är pensionärer.

Allmän pension kan 2024 tidigast tas ut från 63 års ålder och antalet pensionärer ökar därför kraftigt i åldrarna från 63 till 66 års ålder (se figur 5.1). Från ungefär 75 års ålder minskar antalet pensionärer med stigande ålder. Kvinnor lever i genomsnitt längre än män och antalet kvinnor är därför högre än antalet män från 67 års ålder.

Gruppen pensionärer som är kvinnor beräknas ha en medelålder på 76,1 år och män 75,1 år 2024. Att kvinnor lever längre innebär också att det finns en högre andel ensamstående kvinnor än män. Män lever också oftare med yngre kvinnor, vilket bidrar till att andelen sammanboende är högre bland pensionärsmän. Bland pensionärkvinnor beräknas andelen ensamstående vara 49 procent och bland män 32 procent 2024. Andelen ensamstående förändras över tid. Bland pensionärskvinnor beräknas den ha sjunkit med 10 procentenheter från 2003 och bland pensionärsmän med 2 procentenheter samma period. De som är ensamstående har i genomsnitt en lägre ekonomisk standard än de sammanboende eftersom de inte kan dra fördel av de stordriftsfördelar som sammanboende har. Effekten av sammansättningen kan illustreras med ett räkneexempel. Antag att sammanboende pensionärer har en

ekonomisk standard på 200 000 kronor, ensamstående kvinnor 140 000 kronor och ensamstående män 150 000 kronor. Om 50 procent är sammanboende, 25 procent är ensamstående kvinnor och 25 procent är ensamstående män blir den genomsnittliga ekonomiska standarden för gruppen pensionärer 141 250 kronor. Om det i stället är 70 procent sammanboende, 20 procent ensamstående kvinnor och 10 procent ensamstående män blir den genomsnittliga ekonomiska standarden 180 300 kronor.

Figur 5.1 Antal pensionärer och övriga befolkningen uppdelat på ettårs-klasser och kvinnor och män, 2024

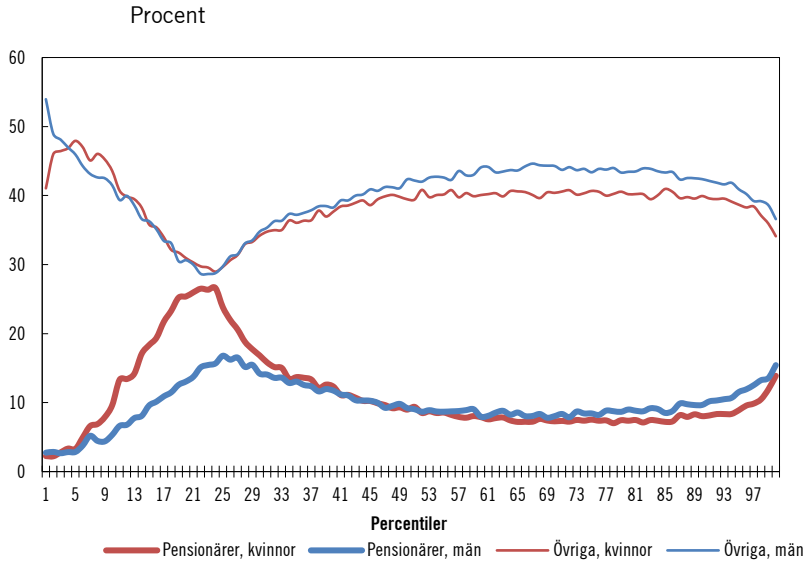
Källa: SCB (FASIT).

5.2 Pensionärer finns i hela inkomstfördelningen

Pensionärer är en heterogen grupp och finns i hela inkomstfördelningen. De utgör ca 21 procent av befolkningen. Av dessa är 11,1 procent kvinnor och 9,8 procent män. Om man delar upp hela befolkningen efter ekonomisk standard i hundra lika stora grupper (percentiler) kan man se att pensionärer, både kvinnor och män, är underrepresenterade längs ner i inkomstfördelningen (figur 5.2). Kvinnor som är pensionärer är överrepresenterade i percentil 11–40 och 99–100. Män som är pensionärer är överrepresenterade i

percentil 15–46 och 91–100. I det nedre intervallet av dessa två intervall är förklaringen att grundskyddet är så högt och täcker de flesta pensionärerna. Få pensionärer hamnar därför längst ner i inkomstfördelningen. Pensionärer i toppen ligger där tack vare kapitalinkomster från kapital som ackumulerats under många år.

Figur 5.2 Andel pensionärer respektive övrig befolkning i olika percentiler uppdelat på kvinnor och män, 2024

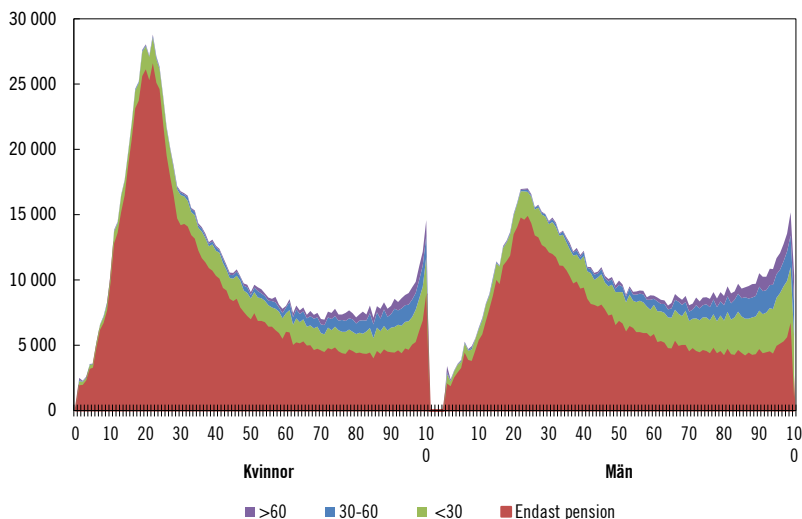

Källa: Egna beräkning, framskrivning med makroprognos 2024 med FASIT.

Jobbonärerna har inkomster från både pension och lön och är därför överrepresenterade i den övre halvan av inkomstfördelningen (se figur 5.3). Ju större andel arbetsinkomst desto högre överrepresentation. Det gäller både kvinnor och män, men i högre grad män.

Figur 5.3 Antal pensionärer med olika andelar arbetsinkomst som andel av bruttoinkomst exklusive kapitalinkomster i olika percentiler uppdelat på kvinnor och män, 2024

[Klicka här för att ange underrubrik.](#)

Källa: Egna beräkning, framskrivning i Fasit med makroprognos 2024 med FASIT.

5.3 Den ekonomiska standarden har ökat över tid

Den ekonomiska standarden har ökat för medianpensionären oavsett kön och hushållstyp nästan varje år mellan 2003 och 2021 (se figur 5.4). Den höga inflationen 2022 och 2023 har sänkt realinkomsterna för de flesta, men pensionärer har haft mindre sänkning än övriga tack vare förstärkt garantipension och bostadstillägg och att garantipensionen, fribeloppet i reduceringsinkomsten i bostadstillägget och en stor del av tjänstepensionen är prisindexerad. De har därför klarat sig bättre än övriga befolkningen. För den ensamstående pensionären som är kvinna (median) har den ekonomiska standarden endast minskat marginellt 2022, vilket beror på att hon har garantipension som förstärkts och prisindexerats. Förstärkningen av bostadstillägget har också bidragit.

För sammanboende pensionärer beräknas medianen öka med 57 procent och för både ensamstående kvinnor och män som är pensionärer beräknas den öka med 40 procent mellan 2003 och 2024.

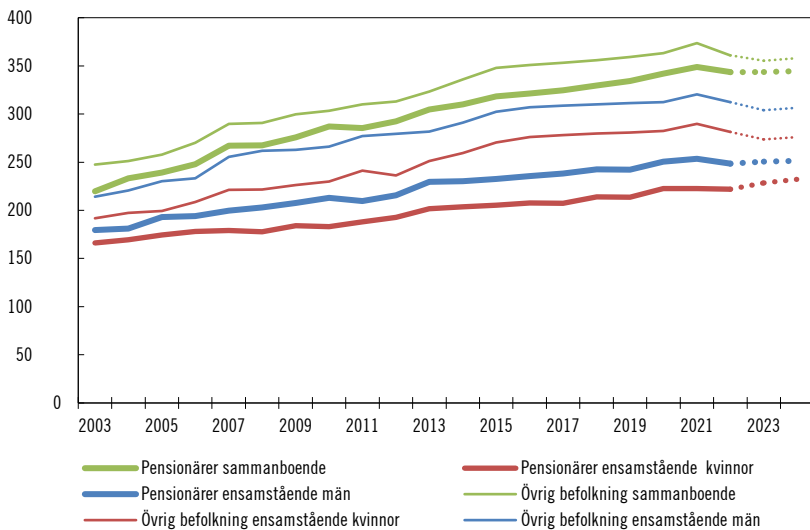
För de olika hushållstyperna som inte består av pensionärer har den ekonomiska standarden ökat med 44–45 procent.

Oavsett hushållstyp har medianpensionären haft lägre ekonomisk standard än medianen i motsvarande hushållstyp i den övrig befolkning. Medianen beskriver dock enbart den som ligger i mitten av fördelningen, spridningen inom grupperna är stor.

Både sammanboende pensionärer och övriga sammanboende har haft en ekonomisk standard som är högre än vad grupperna ensamstående har haft. Att vara sammanboende och ha de stordriftsfördelar som det innebär har stor betydelse för den ekonomiska standarden.

Figur 5.4 Ekonomisk standard (median) bland pensionärer och övrig befolkning uppdelat på sammanboende och ensamstående, 2003–2024

Ekvivalerade kronor per år, 2024 års priser

Källa: SCB (STAR) 2003–2022, framskrivning i Fasit med makroprognos 2023–2024.

5.4 Den ekonomiska standarden sjunker med stigande ålder

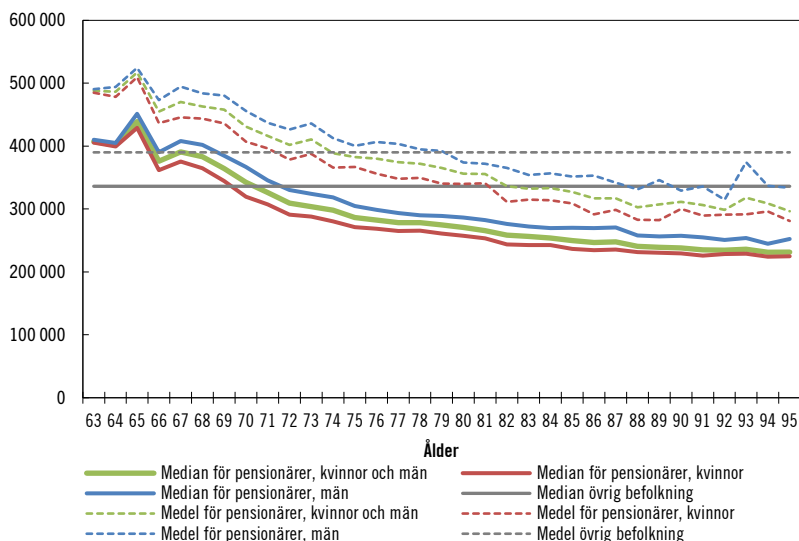
Äldre pensionärer har i genomsnitt lägre ekonomisk standard än yngre. Figur 5.5 visar ekonomisk standard för pensionärer, medel och median, vid olika åldrar för kvinnor respektive män.

Medelvärdena är högre än medianen i samtliga åldrar pga. att det finns individer i alla åldrar som har mycket hög ekonomisk standard som därmed drar upp medelvärdet.

Det finns flera orsaker till att den ekonomiska standarden sjunker med stigande ålder. Den ekonomiska tillväxten har inneburit att äldre generationer har haft lägre inkomster i reala termer och därmed ett reallt lägre pensionsintjänande än yngre generationer. Dessutom betalas inkomstpensionen ut med ett förskott som innebär att pensionen blir högre den första tiden som pensionär men på bekostnad av att den årliga indexeringen därmed blir lägre. Vidare tas tjänstepensionen ofta ut på kortare tid än livsvarigt och de tidigare åren som pensionär. Därutöver ökar andelen ensamstående med stigande ålder. Ensamstående pensionärer har betydligt lägre ekonomisk standard än sammanboende. Allt detta bidrar till att äldre pensionärer i genomsnitt har lägre ekonomisk standard än yngre pensionärer.

Figur 5.5 Ekonomiska standard, medelvärde och median, för pensionärer uppdelat på åldrar för kvinnor och män, 2024

Ekvivalerade kronor per år

Källa: Egna beräkning, framskrivning i Fasit med makroprognos.

Bland äldre är den ekonomiska standarden bland ensamstående kvinnor lägre än bland ensamstående män, vilket beror på att

kvinnor i genomsnitt har haft ett lägre arbetskraftsdeltagande och lägre lön än män under de yrkesverksamma åren. Bland de sammanboende hushållen är den ekonomiska standarden i stort densamma för kvinnor och män eftersom ekonomisk standard beräknas på hela hushållets inkomster.²² Skillnaderna i ekonomisk standard mellan kvinnor och män i gruppen pensionärer är mindre än skillnaden i individuell disponibel inkomst, eftersom en stor andel är sammanboende och ekonomisk standard beräknas på hushållets inkomster.

5.5 Andelen med låg ekonomisk standard har sjunkit bland pensionärer de senaste åren

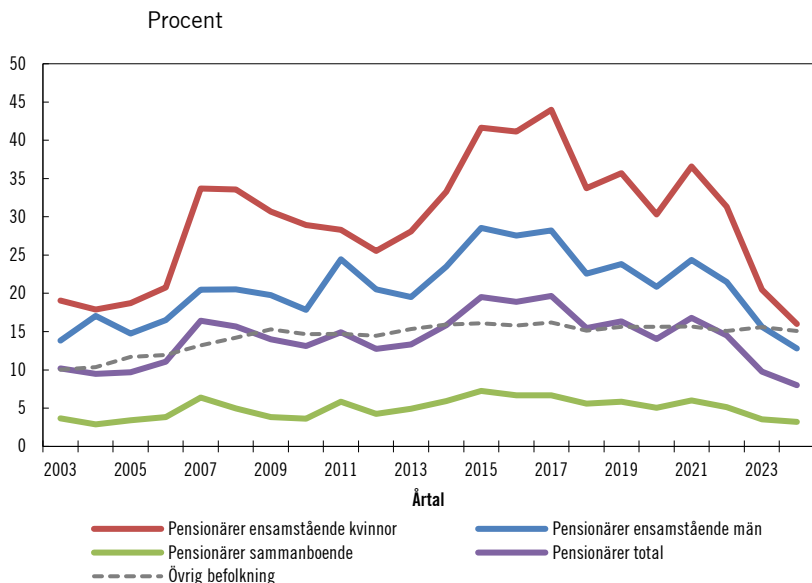
Ett sätt att definiera ekonomisk utsatthet är att ställa individens ekonomiska standard i förhållande till medianen i befolkningen. Ett vanligt mått är att mäta hur stor andel av en grupp som har en ekonomisk standard som är lägre än 60 procent av medianen (R60). Det är ett relativt mått där gränsen stiger över tid till följd av ekonomisk tillväxt. Det säger dock inget om djupet, dvs. hur långt från gränsen individerna ligger.

Att garantipensionen höjdes i augusti 2022 i kombination med prisindexering av garantipensionen och att bostadstillägget har förstärkts, har lett till att andelen med låg ekonomisk standard sjunkit kraftigt de senaste åren för pensionärer. Framskrivningarna visar att andelen beräknas vara 8,0 procent för pensionärer 2024, vilket kan jämföras med 15,1 procent för övriga befolkningen. År 2021 var andelen marginellt högre bland pensionärer. Andelen har sjunkit mest bland de ensamstående pensionärshushållen och framför allt bland kvinnorna.

Bland pensionärerna är andelen med låg ekonomisk standard större bland kvinnor än män. Det beror till stor del på att bland kvinnor är det vanligare med ensamhushåll. Men det beror också på att kvinnor har lägre inkomster, både pension och kapitalinkomster.

²² Den skiljer sig endast marginellt, vilket beror på att pensionärer i vissa fall kan vara sammanboende med individer som ännu inte pensionerat sig och det finnas samkönade hushåll.

Figur 5.6 Andel med låg ekonomisk standard uppdelat på hushållstyp och kvinnor och män, 2003–2024

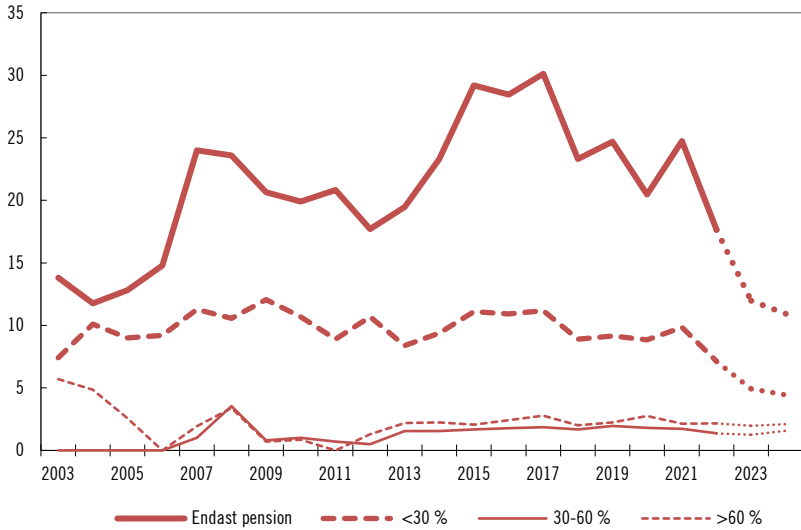

Källa: SCB (STAR) 2003–2022, framskrivning i Fasit med makroprognos 2023–2024.

Att vara jobbonär minskar risken för att ha låg ekonomisk standard. De flesta av de som tar ut allmän pension och arbetar tar ut full pension. Arbetsinkomsten bidrar till att stärka ekonomin. Bland kvinnor som har en arbetsinkomst som är mer än 30 procent av bruttoinkomsten exklusive kapitalinkomster är det endast knappt 4 procent som har låg ekonomisk standard (se figur 5.7).

Figur 5.7 Andel kvinnor med låg ekonomisk standard uppdelat på olika andel arbetsinkomst av bruttoinkomst exklusive kapitalinkomster

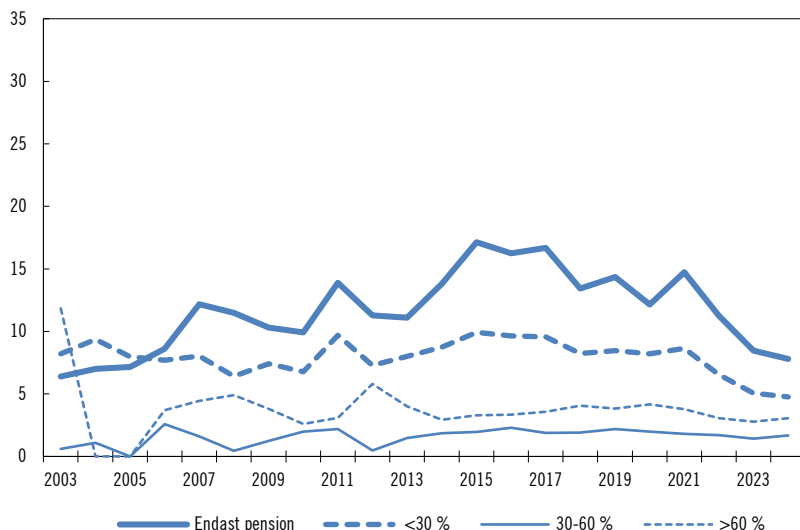
Procent

Källa: SCB (STAR) 2003–2022, framskrivning av Fasit med makroprognos 2023–2024.

Även bland män är det en mindre andel som har låg ekonomisk standard bland jobbonärerna än bland de som enbart har pension (se figur 5.8). De senaste årens nedgång i andel med låg ekonomisk standard har både bland kvinnor och män skett i gruppen som enbart har pension och i gruppen med en mindre andel arbetsinkomst.

Figur 5.8 Andel män med låg ekonomisk standard uppdelat på andel arbetsinkomst av bruttoinkomst exklusive kapitalinkomster
Procent

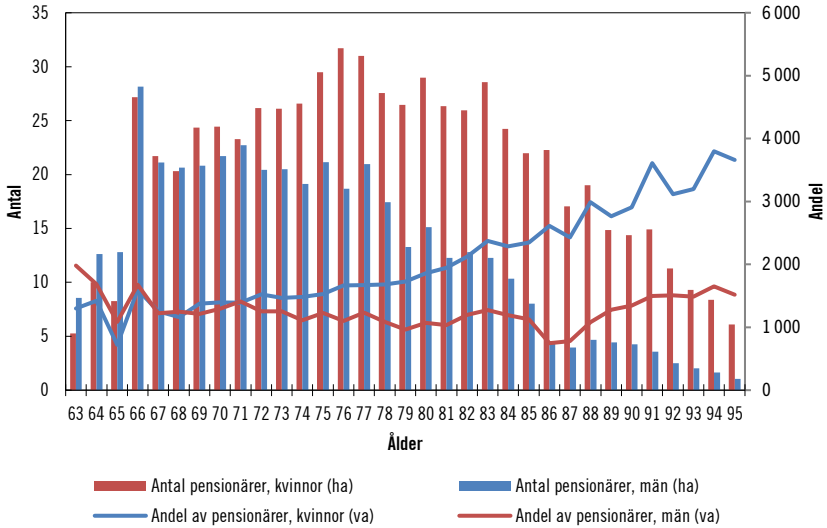
Källa: SCB (FASIT) 2003–2022, framskrivning av Fasit med makroprognos 2023–2024.

5.6 Andelen ekonomiskt utsatta ökar med högre ålder

Bland kvinnor är det tydligt att andelen med låg ekonomisk standard ökar med stigande ålder, vilket beror på att andelen ensamhushåll ökar med stigande ålder och att äldre kvinnor i genomsnitt har haft ett lägre arbetskraftsdeltagande än yngre och därmed har lägre pensioner. Även bland män finns en stigande trend, men andelen ökar från en högre ålder. Antalet personer med låg ekonomisk standard minskar dock bland både kvinnor och män med stigande ålder eftersom det totala antalet personer minskar i högre åldrar.

Figur 5.9 Andel och antal med låg ekonomisk standard uppdelat på olika åldrar, 2024

Procent (va), antal per ett-årsklass (ha)

Källa: Framskrivning i Fasit med prognos 2024.

5.7 Vad är det som gör att pensionärer har låg ekonomisk standard trots kraftigt förstärkt grundskydd?

Framskrivningar visar att 8,0 procent av pensionärerna beräknas ligga under gränsen för låg ekonomisk standard 2024. Bland kvinnor är det 9,3 procent (ca 107 000) och bland män 6,5 procent (ca 66 000). Detta trots att full garantipension och maximal BTP med en genomsnittlig kommunalskatt ger en disponibel inkomst på 209 040 kronor per år, samtidigt som gränsen för låg ekonomisk standard beräknas ligga på 196 801 kronor per år. Med maximal ersättning från de olika förmånerna i grundskyddet har både ensamstående och sammanboende inkomster som ligger över gränsen för ekonomisk utsatthet.

Det finns flera orsaker som ökar risken för att individer har inkomster under gränsen för låg ekonomisk standard (se tabell 5.1).

Beräkningarna är gjorda på års-data och pensionärer definieras som personer som har någon allmän pension eller

äldreförsörjningsstöd under året. Bland nyblivna pensionärer har vissa inte allmän pension hela året utan enbart några månader. De kan leva på lön, andra transfereringar eller besparingar under en del av året och inkomsterna kan vara låga. Bland de under gränsen är det 7,7 procent som inte har allmän pension under hela året, medan det över gränsen är 4,6 procent. Det finns också pensionärer som inte har tagit ut hel pension i alla delar av den allmänna pensionen. Bland de under gränsen för låg ekonomisk standard har 0,2 procent inte tagit hel pension och bland de över är det 0,6 procent.

En del pensionärer har gjort förtida uttag av den allmänna pensionen får därför en reducerad garantipension. Under gränsen är det 17,2 procent som har gjort förtida uttag och bland de över är det 19,8 procent. Garantipensionen är baserad på försäkringstid. För rätt till full garantipension krävs en försäkringstid på 40 år (för personer födda 1937 eller tidigare gäller en försäkringstid på 30 år). Försäkringstiden baseras i första hand på bosättning i Sverige. Om man har en kortare försäkringstid än kravet reduceras garantipensionen proportionellt. För de under gränsen är det 29,4 procent som har reducerad garantipension till följd av kortare försäkringstid och över är det 9,0 procent. Ett kort arbetsliv leder till ett lägre intjänande och lägre pension. I det nya pensionssystemet baseras den inkomstgrundade pensionen på hela livsinkomsten och i det äldre räckte det att ha arbetat i 30 för att få maximal inkomstgrundad pension. Av de under gränsen har 55,0 procent ett arbetsliv som är kortare än 40 år om de har det nya pensionssystem och kortare än 30 år om de har det gamla. Bland de över gränsen är det endast 14,2 procent. För att exempelvis få oreducerat inkomstpensionstillägg krävs 40 år med pensionsgrundande inkomst. Det skulle kunna tolkas som att 40 år i detta sammanhang betraktas som ett helt arbetsliv. Vissa pensionärer har också nettokapitalförluster som drar ner inkomsterna. Under gränsen är det 1,5 procent och över är det 0,2 procent som har nettokapitalförluster som är större än 12 000 kronor per år. Bland de under gränsen är det 0,6 procent som lever i ett hushåll som har negativa inkomster enligt statistiken. Vissa har låg ekonomisk standard pga. att de lever med en person som har svag inkomst. Själva har de en disponibel inkomst som minst är i nivå med gränsen för låg ekonomisk standard. Dessa utgör 6,9 procent av de under gränsen.

Tabell 5.1 Andel av ekonomiskt utsatta och icke ekonomiskt utsatta med egenskaper som ökar risken för ekonomisk utsatthet, 2024

Procent

	Ekonomiskt utsatta			Övriga		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Pensionär endast del av året	6,0	10,3	7,7	4,5	4,7	4,6
Har inte hel pension	0,1	0,2	0,2	0,6	0,6	0,6
Förtida uttag och reducerad garantipension	14,5	21,5	17,2	17,7	22,1	19,8
Inte full försäkringstid för garantipension	22,0	29,5	24,9	7,8	10,4	9,0
För låg ålder för grundskydd	3,7	8,6	5,6	5,9	6,7	6,3
<40/30 år med pensionsgrundande inkomst*	57,1	51,6	55,0	20,0	7,9	14,2
Kapitalförluster netto >12 000 kr/år	1,0	2,3	1,5	0,4	1,0	0,7
Hushållet har negativa inkomster	0,4	0,9	0,6	0,0	0,0	0,0
Annan hushållsmedlem har svag inkomst	4,8	10,3	6,9	0,0	0,0	0,0
Inget bostadstillägg	61,8	58,1	60,4	77,4	88,6	82,8

Anm. *För de med det gamla pensionssystemet är gränsen 30 år.

Källa: Egna beräkningar, framskrivning 2024 med FASIT.

Det finns även personer som har pension som är i nivå eller över full garantipensionen och som ändå ligger under gränsen för låg ekonomisk standard. För att en individ med låg pension ska nå upp till gränsen behöver den ha ett högt bostadstillägg. Av de som ligger under gränsen för låg ekonomisk standard är det 60,4 procent som inte har bostadstillägg. En del har låga boendekostnader och får därför ett lågt bostadstillägg. Dessa kan hämna under gränsen för låg ekonomisk standard. Det finns personer som inte känner till att de har möjlighet att söka bostadstillägg, personer som inte vill söka och personer sök har för hög förmögenhet för att få.

Av de bidragande orsaker som nämnts ovan finns minst en och i många fall flera orsaker representerade bland i stort sett alla individerna under gränsen. De vanligaste orsakerna är att arbetslivet är för kort, försäkringstiden för garantipension är för kort och att man inte har bostadstillägg.

5.8 Fattigdom

Det finns även absoluta mått på fattigdom som kompletterar det relativa måttet, andel med låg ekonomisk standard (R60). Inom

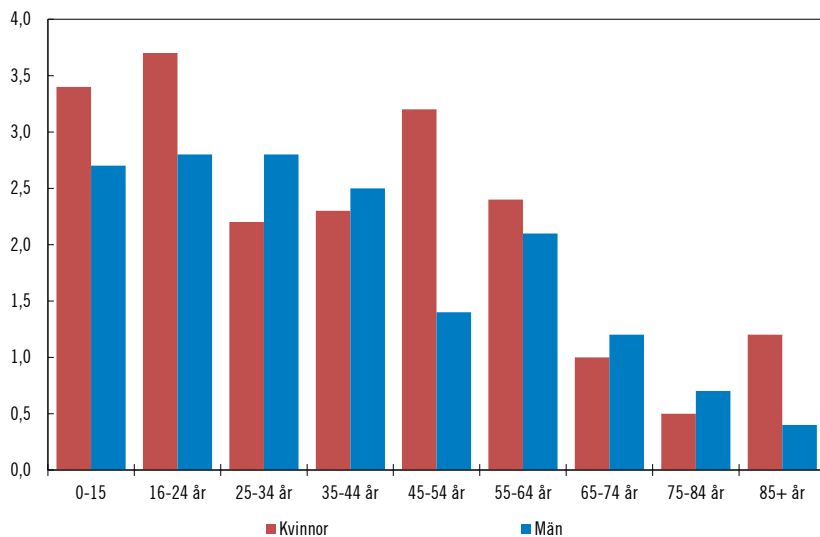
ramen för EU:s tillväxtstrategi har det tagits fram ett mått som fångar i vilken utsträckning individer saknar ekonomiska resurser för vissa varor, tjänster och att delta i vardagliga aktiviteter som uppfattas som socialt nödvändiga, så kallad materiell fattigdom. Allvarlig materiell fattigdom definieras som att individen inte har ekonomiska resurser till minst sju av tretton områden; en veckas semester utanför hemmet per år, regelbundet delta i någon fritidsaktivitet, tillgång till bil, varje vecka spendera en mindre summa på sig själv, ersätta utslitna möbler, ersätta utslitna kläder, ha det tillräckligt varmt i bostaden, laga en måltid med kött, kyckling, fisk eller vegetariskt alternativ varannan dag, träffa vänner/släkt för att fika eller äta middag minst en gång i månaden, äga två par skor, inkl. vinterskor, internet i bostaden, saknar kontantmarginal och har kommit efter med betalningarna.

Andel med låg ekonomisk standard beräknas enbart på inkomster i relation till andra hushåll beräknas, medan detta mått beräknas utifrån hur väl man kan möta sina behov. En del av kriterierna nås genom att man tidigare år har haft förmågan att införskaffa vissa kapitalvaror som fortfarande är i bruk.

Äldre generationer lever i lägre grad än yngre med allvarlig materiell fattigdom (se figur 5.10). Grundskyddet för äldre är en stark bidragande orsak. Offentligt finansierade välfärdstjänster och fri hälso- och sjukvård bidrar också.

Figur 5.10 Andelen med materiell fattigdom bland kvinnor och män i olika åldrar, 2022

Procent

Källa: EU SILC 2022.

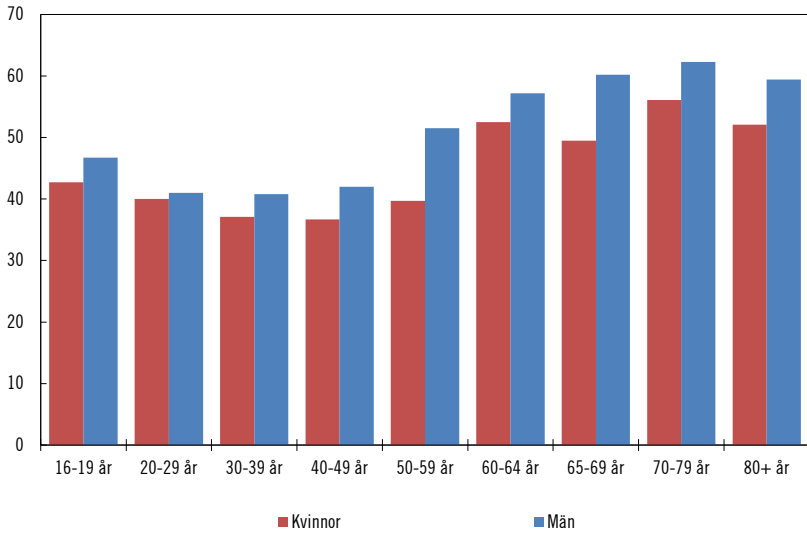
6 Pensionärers självupplevda situation

I kapitel 4 och 5 redogjordes för pensionärers inkomster och ekonomiska standard. Behoven, förväntningarna och utgifterna överensstämmer dock inte alltid med inkomsterna. En del hushåll har besparingar och hanterar utgifter genom att ta av dessa. Men förmågan och möjligheten att anpassa sina utgifter efter inkomster och tillgångar kan vara begränsade och skapa problem och oro. Detta är inte unikt för äldre, utan gäller människor i alla åldersgrupper. Men generellt sett verkar äldre i lägre grad ha problem med att få ekonomin att gå ihop och vara mindre bekymrade över detta än yngre. I detta avsnitt redovisas efter ålder och ingen skillnad görs på om de tagit ut allmän pension eller inte. Statistiken kommer från Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF), SCB.

6.1 Ekonomi

En analys av hur människor i olika åldrar får ekonomin att gå ihop, visar att det är vanligare att äldre har lätt eller mycket lätt att få ekonomin att gå ihop än bland yngre. Bland män som är 65 år och äldre anser drygt 60 procent att de har lätt eller mycket lätt att få ekonomin att gå ihop. Bland kvinnor 65 år och äldre är andelen lägre än bland män, men högre än bland yngre generationer.

Figur 6.1 **Andel som har lätt eller mycket lätt att få ekonomin att gå ihop**
Procent

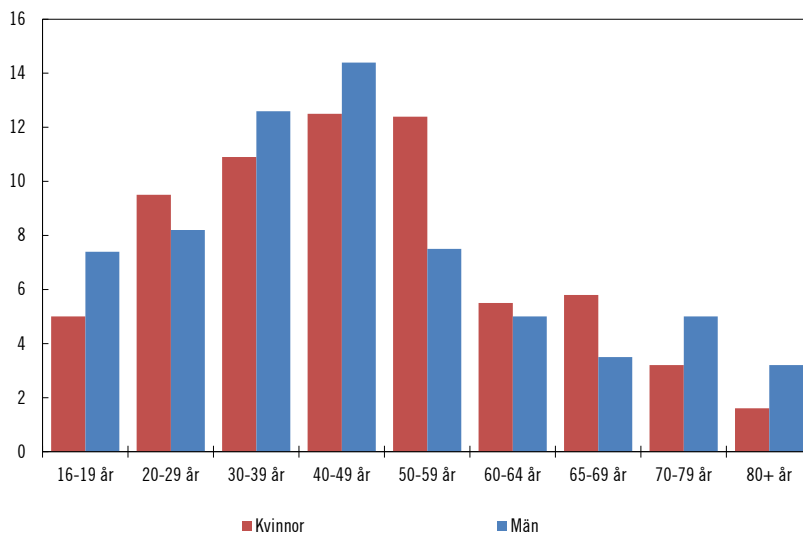

Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

Bland äldre är det ovanligare att individer har svårt eller mycket svårt att få ekonomin att gå ihop än bland yngre generationer. I ålder 60–69 år är det en större andel kvinnor än män som har svårt eller mycket svårt att få ekonomin att gå ihop. I åldern 70 år och äldre är andelen större bland män.

Figur 6.2 Andel som har svårt eller mycket svårt att få ekonomin att gå ihop

Procent

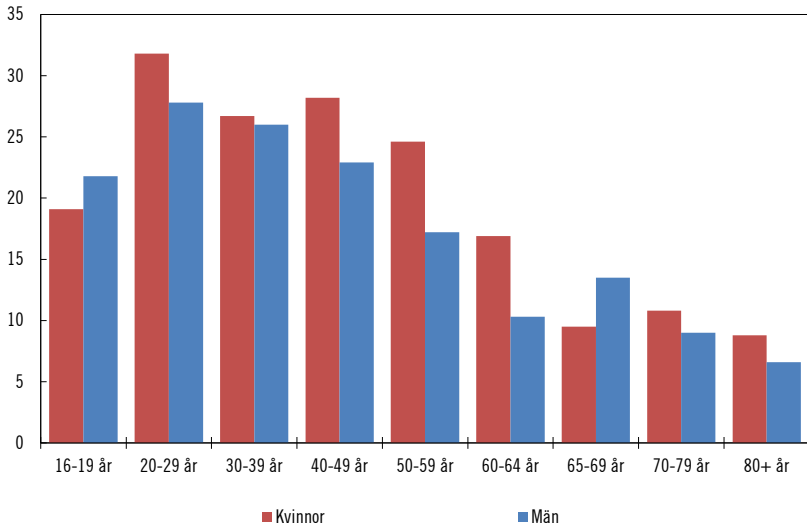

Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

Ett annat sätt att beskriva de ekonomiska förutsättningarna är att mäta hur stor andel som saknar kontantmarginal. För att ha en kontantmarginal ska man ha 13 000 kronor tillgängligt för oförutsedda utgifter. I de äldre åldersgrupperna är andelen som saknar kontantmarginal lägre än i de yngre åldersgrupperna och andelen sjunker med stigande ålder. I de flesta åldersgrupperna är andelen som saknar kontantmarginal högre bland kvinnor än män.

Figur 6.3 Andel som saknar kontantmarginal

Procent

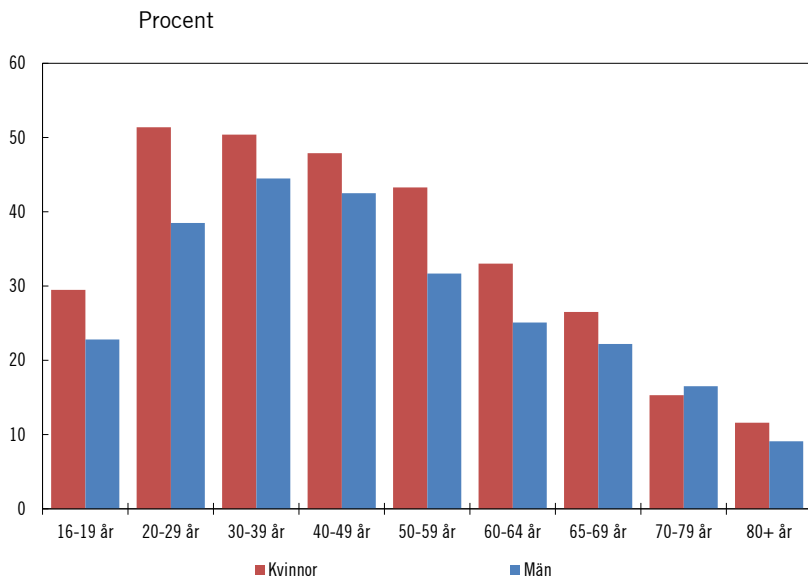

Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

6.2 Trygghet och hälsa

Det är en lägre andel bland de äldre åldersgrupperna som oroar sig för sin ekonomi än bland de yngre. Bland de över 40 år sjunker andelen oroade med åldern. Kvinnor oroar sig i de flesta åldersgrupper i något högre grad än män.

Figur 6.4 Andel som oroar sig för sin ekonomi

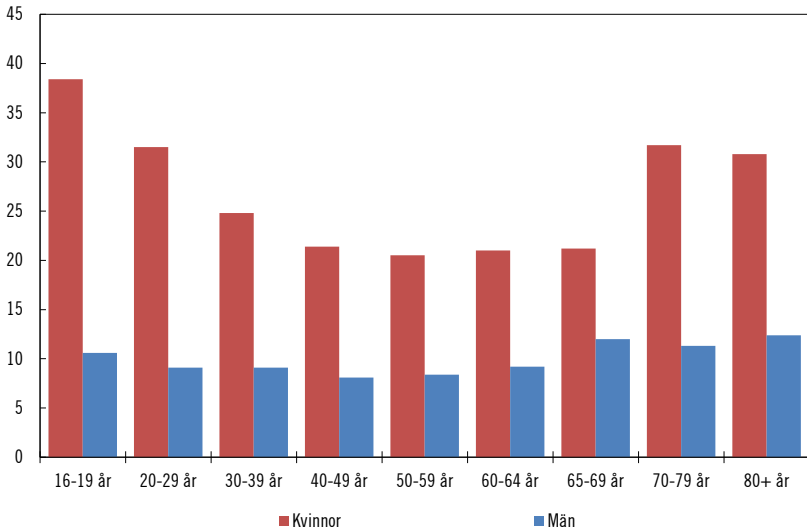

Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

Att känna trygghet är viktigt för livskvaliteten. Avsaknad av trygghet kan begränsa individen. Ett sätt att mäta tryggheten är att mäta om man har avstått från att gå ut pga. rädsla. Andelen kvinnor som begränsat sig och avstått från att gå ut är mer än dubbelt så stor som bland männen i samma åldersgrupp. Bland de äldre kvinnorna stiger andelen med åldern, men når inte de höga nivåer som registrerats bland de yngsta kvinnorna.

Figur 6.5 Avstått från att gå ut

Procent

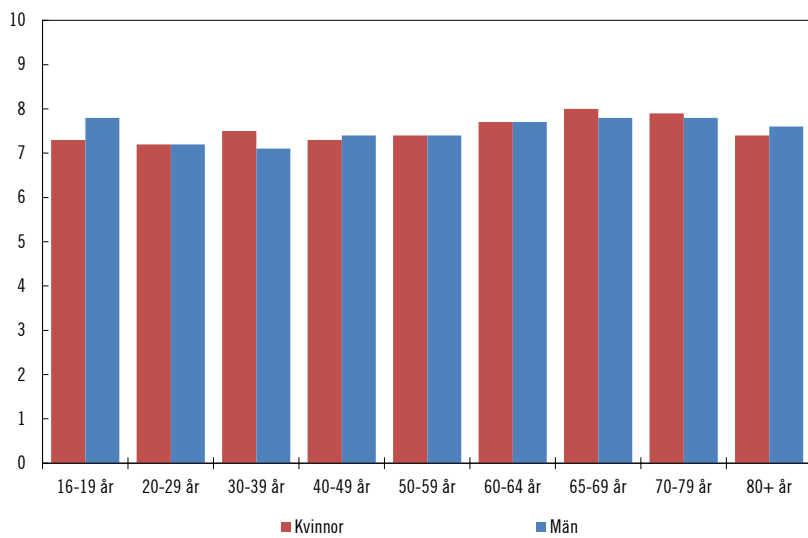
Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

6.3 Nöjd med livet

Hur man uppfattar livet påverkas av många olika faktorer där ekonomi, boende och trygghet bara är några delar. Åldersgrupperna 65–69 år och 70–79 år är de grupper som har högst genomsnitt i en självskattning av hur nöjda de är med livet. Skillnaderna är dock små mellan de olika åldersgrupperna och även skillnaderna mellan kvinnor och män.

Figur 6.6 Nöjda med livet, medelvärde av en självskattningsskala 0–10

Procent

Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF 2023), SCB.

7 Pensionärernas boende, konsumtion och skulder

I det här kapitlet studeras pensionärernas konsumtion, boende och skulder. Med pensionärer avses i detta avsnitt personer som till någon del har allmän inkomstpension, garantipension eller äldreförsörjningsstöd och är äldre än 63 år, vilket från år 2023 är den ålder då man tidigast kan börja ta ut allmän inkomstpension. Redovisningen sker på hushållsnivå och avser således hushållets samlade konsumtion, boendekostnader och skulder. I de flesta fall, där annat inte anges, avser redovisningen år 2024 och är då framskrivna utfallsdata från 2021 utifrån Finansdepartementets prognos. Som kontrast till pensionärernas skulder hade det varit önskvärt att även redovisa pensionärernas tillgångar. Sedan förmögenhetsstatistiken avskaffades 2007 görs emellertid inga mätningar av hushållens tillgångar och förmögenheter. Därmed går det inte att ge en representativ bild av pensionärernas tillgångar med den statistiken som finns tillgänglig idag. I kapitel 4, *Pensionärernas inkomster*, redovisas dock pensionärernas kapitalinkomst, i form av räntor och reavinster. Där framgår att pensionärer som grupp har relativt stora kapitaltillgångar även om variationen inom gruppen är stor.

De skillnader som finns mellan pensionärers och övriga gruppers disponibla inkomster återspeglar i stora drag de skillnader som finns mellan respektive grupps möjligheter till konsumtion.²³ Det är emellertid inte bara möjligheterna till konsumtion som skiljer pensionärer från andra grupper i samhället. I många fall varierar också behovet av konsumtion såväl mellan pensionärer och andra grupper som inom gruppen pensionärer. Den nödvändiga

²³ Förmögenhet ger också möjlighet till konsumtion.

konsumtionen är ofta lägre för pensionärer som vanligtvis har en lägre försörjningsbördan än till exempel hushåll med barn. Pensionärshushåll har i genomsnitt färre personer i hushållet och efterfrågar därför i många fall ett mindre boende. Många pensionärer har också hunnit betala av hela eller delar av lånen på sitt boende, vilket innebär lägre boendeutgifter och skuldsättning. Eftersom de reala tillgångarna ökat kraftigt över tid och pensionärerna ägt sitt boende under lång tid har pensionärernas reala tillgångar ökat mycket i värde över tid.

7.1 Boende

I det här avsnittet studeras pensionärers boendeform och boendeutgifter. *Boendeform* bygger på de uppgifter som finns i SCB:s lägenhetsregister för 2021 och är en kombination av hustyp (småhus eller flerbostadshus) och upplåtelseform (bostadsrätt, hyresrätt eller äganderätt) samt lantbruksfastigheter och specialbostäder. Med småhus avses friliggande en eller tvåbostadshus samt parhus, radhus eller kedjehus. För småhus görs ingen uppdelning på upplåtelseform men äganderätt är den absolut vanligaste upplåtelseformen för småhus. Flerbostadshus definieras som bostadshus som innehåller tre eller fler bostäder. Specialbostäder är i huvudsak bostäder för äldre, funktionshindrade och studenter.

Upplåtelseformen anger fastighetens ägarförhållande och inte hur de boende förfogar över boendet. För flerbostadshus görs en uppdelning på bostadsrätt, hyresrätt eller äganderätt. Bostadsrätt avser bostäder som ägs av bostadsrättsföreningar eller bostadsföreningar. Hyresrätt avser lägenheter som ägs av andra ägare än bostadsrättsföreningar eller bostadsföreningar och som inte är ägarlägenheter.²⁴

²⁴ I bostadsrätter bor även personer som hyr sin lägenhet av bostadsrättsförening eller hyr av bostadsrättsinnehavaren. De som är folkbokförda på bostaden är nödvändigtvis inte ägare till bostaden. Äganderätt avser bostäder som ägs av en privatperson eller dödsbo. Andelen som bor i en äganderätt i flerbostadshus är dock så pass liten att det inte redovisas i framställningen.

Boendekostnaden hämtas från FASIT-modellens beräkning av boendekostnader. Beräkningar avser boendekostnader för 2024, baserat på den boendeform hushållet har i lägenhetsregistret för 2021. Beräkningar görs på olika sätt beroende på upplåtelseform. Generellt sett är det svårt att jämföra boendekostnader för olika boendeformer både över tid och för enstaka år. Exempelvis påverkar ränteläget vid olika tidpunkter boendekostnaden för de som bor i ägt boende medan kopplingen inte är lika tydligt för dem som bor i hyresrätt. Hur man ska hantera andra kostnader som drifts och underhållskostnader är inte heller självklart. I beräkningar görs vissa försök att hantera dessa skillnader men man ska trots det vara medveten om att jämförelsen mellan olika boendeformer är svår.

För hyresrätter används insamlade hyresuppgifter för personer som ansökt om bostadsstöd. Dessa uppgifter används för att uppskatta utgifterna för lägenheter i samma eller likande bostäder för hushåll där uppgifter om boendekostnaden saknas. För bostadsrätter används avgiften som betalas till föreningen samt 70 procent av de räntekostnader som är kopplade till boendet.²⁵ Avgifter från de som ansöker om bostadsstöd och bor i en bostadsrätt används för att uppskatta avgifterna för de lägenheter där uppgifter saknas. Det görs genom att i gruppen med kända avgifter försöka hitta likvärda lägenheter i gruppen där uppgifter om avgifter saknas. För äganderätter beräknas en schabloniserad drifts- och uppvärmningskostnad baserade på Pensionsmyndighetens föreskrifter om uppskattning av bostadsuppvärmning, hushållsel och övriga driftskostnader vid beräkning av boendekostnader i samband med ansökan om bostadstillägg eller äldreförsörjningsstöd. Uppvärmningskostnaden varierar i olika delar av landet och med bostadens storlek medan driftkostnaden är den samma oavsett var i landet man bor men varierar med bostadens storlek. Boendekostnaden för äganderätter beräknas sedan genom att summera drifts- och uppvärmningskostnaderna med 70 procent av de boendets räntekostnader samt fastighetsavgiften och i förekommande fall tomträttsavgäld.

²⁵ Att man drar 70 procent och inte 100 procent beror på att individerna i hushållet får göra ränteavdrag på 30 procent av ränteutgifterna under året.

7.1.1 Boendeform

Den vanligaste boendeformen bland pensionärer är småhus. Totalt sett bor drygt 40 procent av alla pensionärer i småhus. Andelen är större bland sammanboende pensionärer, ca 55 procent, medan omkring 25 procent av de ensamstående pensionärerna bor i småhus. Andelen är större bland ensamstående pensionärsmän (drygt 30 procent) än ensamstående pensionärskvinnor (ca 20 procent), se figur 7.1.

Bland ensamstående pensionärer bor de flesta i flerbostadshus. Hyresrätt är den vanligaste boendeformen. Drygt 35 procent av de ensamstående bor i hyreslägenhet medan ca 25 procent bor i bostadsrätt. Totalt sett innebär det att över 60 procent av de ensamstående pensionärerna bor i flerbostadshus. Bland ensamstående pensionärer är det vanligare att kvinnor bor i hyresrätt och bostadsrätter medan den är vanligare att män bor i småhus. Med stigande ålder blir specialbostäder en allt vanligare boendeform för ensamstående pensionärer. Totalt sett bor knappt 10 procent av de ensamstående pensionärerna i specialbostäder i form av äldreboenden. Andelen är något högre för kvinnor än för män, vilket kan förklaras av att kvinnor generellt sett lever längre än män och därför har ett större behov av äldreboende.

För sammanboende pensionärer är bostadsrätt²⁶, vid sidan av småhus, den vanligaste boendeformen. Omkring 20 procent av de sammanboende pensionärerna bor i bostadsrätt medan ca 15 procent bor i hyresrätt. Totalt sett innebär det att omkring 35 procent av de sammanboende pensionärerna bor i flerbostadshus.

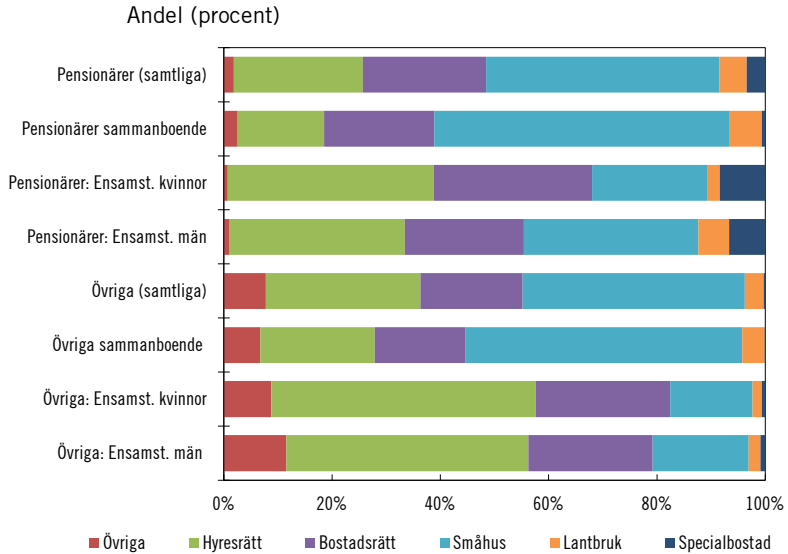
En liten del av både sammanboende och ensamstående pensionärer bor i lantbruksfastigheter. För sammanboende pensionärer utgör denna andel ca 6 procent medan det för ensamstående pensionärer är omkring 3 procent. Bland ensamstående pensionärer är lantbruksfastigheter en vanligare boendeform bland män än kvinnor.

I relation till övriga i befolkningen kan det konstateras att andelen sammanboende pensionärer som bor i småhus är ungefär lika stor som för övriga sammanboende i befolkningen (ca 50 procent). Bland ensamstående pensionärer, såväl kvinnor som män,

²⁶ I denna kategori ingår även äganderätter men är en ovanlig boendeform. Totalt sett bor omkring 1–2 promille av befolkningen i äganderätter.

är andelen som bor i hyresrätt lägre än bland övriga ensamstående i befolkningen medan andelen som bor i småhus är större bland ensamstående pensionärer än bland övriga befolkningen.

Figur 7.1 Boendeform för olika familjetyper, 2024

Källa: SCB (STAR).

Anm. Personer som saknar uppgift om boendeform har exkluderats.

Tydligt samband mellan boendeform och inkomst

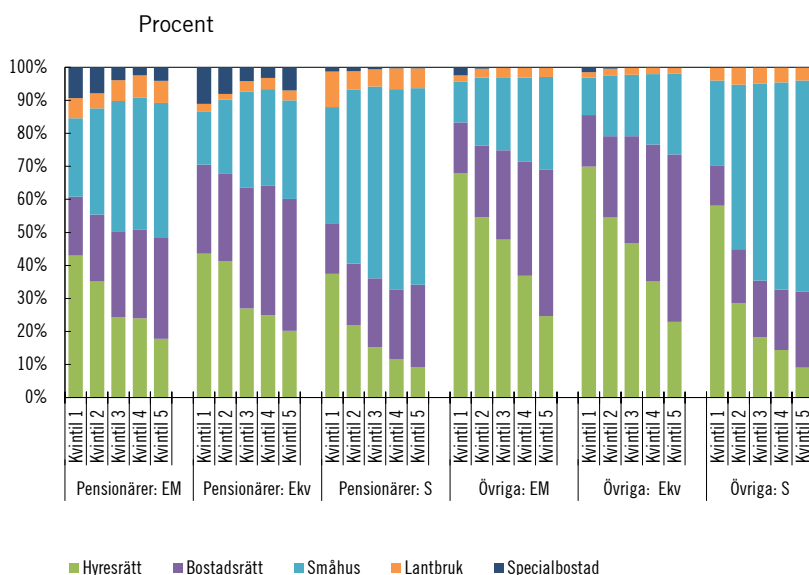
För samtliga familjetyper finns ett tydligt samband mellan inkomst och boendeform. Ju högre inkomst desto större andel bor i småhus och bostadsrätt och ju lägre inkomst desto större andel bor i hyresrätt. I figur 7.2 har hela befolkningen delats in i fem lika stora grupper fördelade efter hushållens ekonomiska standard. Kvintil 1 är de 20 procent av befolkningen som har lägst ekonomisk standard och kvintil 5 är de 20 procent av befolkningen som har högst ekonomisk standard. Pensionärer finns i alla delar av inkomstfördelningen men en stor del är koncentrerade till kvintil 1 och 2.

För sammanboende pensionärer är andelen som bor i hyresrätt lägre än hos ensamstående pensionärer i alla kvintilgrupper. Av de ensamstående pensionärerna med lägst inkomster (kvintil 1) bor

dubbelt så många, drygt 40 procent, i hyresrätt i jämförelse med dem med högst inkomster (kvintil 5). Bland pensionärer i alla inkomstgrupper är det en större andel kvinnor än män som bor i hyres- eller bostadsrätter medan det omvända gäller, oavsett inkomstgrupp, för boende i småhus.

I gruppen med lägst inkomster (kvintil 1) är det vanligare att pensionärer bor i småhus än hos övriga familjetyper. Framför allt är det vanligt bland sammanboende pensionärer där omkring 35 procent bor i småhus. Det gör att småhus är en nästan lika vanlig boendeform som hyresrätt bland sammanboende pensionärer med lägst inkomster (kvintil 1).

Figur 7.2 Boendeform, familjetyper och inkomstgrupper 2024

Anm. EM=Ensamstående man, Ekv=Ensamstående kvinna, S=Sammanboende
Källa: SCB (STAR).

Bland ensamstående pensionärskvinnor med låga inkomster (kvintil 1) är det en större andel som bor i bostadsrätt (ca 25 procent) än i någon av de övriga familjetyperna med låga inkomster. Bland ensamstående pensionärer är det, för såväl, kvinnor som män, en lägre andel oavsett inkomstgrupp som bor i flerbostadshus (hyresrätt och bostadsrätt) än i motsvarande familjetyp i den övriga befolkningen. Det innebär också att det och är en något större andel

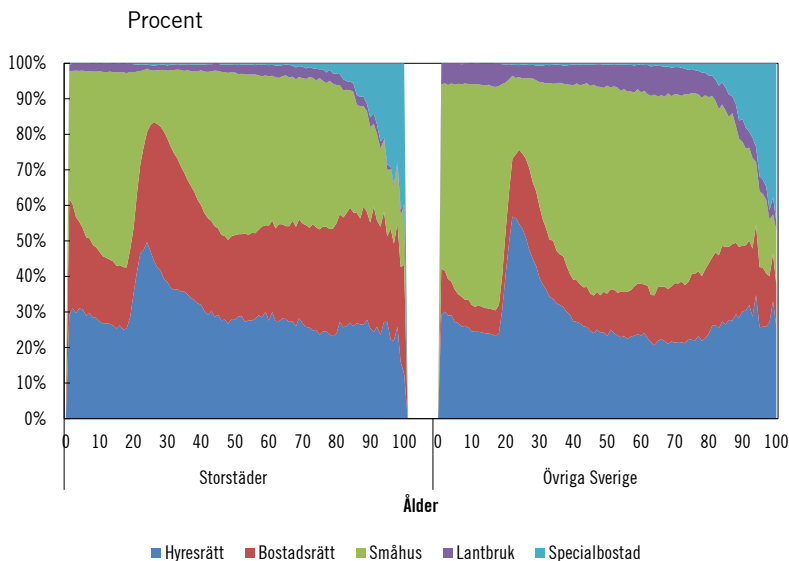
av pensionärerna än övriga som bor i småhus i de flesta inkomstgrupper och familjetyper.

Småhus vanligare boendeform utanför storstäderna

Hur pensionärer och övriga grupper bor har också en tydlig regional koppling. Av figur 7.3 framgår en tydlig skillnad mellan storstadsregionerna (Stockholm, Göteborg och Malmö) och övriga Sverige. För gruppen äldre (60 år och uppåt) är det vanligare att bo i småhus om man bor utanför storstadsregionerna. Utanför storstäderna bor omkring hälften av alla mellan 60–80 år i småhus medan motsvarande andel i storstäder är ca 40 procent. I storstäderna är det vanligare att de äldre bor i flerbostadshus (hyresrätt eller bostadsrätt) än i småhus. Ungefär lika stor andel bor i hyresrätt som bostadsrätt bland de yngre pensionärerna medan andelen som bor i bostadsrätt ökar med åldern. En ökad andel som bor i bostadsrätt syns även med åldern bland dem som bor utanför storstadsregionerna men hyresrätten är i samtliga åldrar en vanligare boendeform än bostadsrätten.

Vid omkring 80 år minskar andelen som bor i småhus relativt snabbt. Det gäller både för dem som bor i storstadsregioner och i övriga Sverige. I stället ökar andelen som bor i bostadsrätt något fram till ca 85 års ålder, framför allt i storstäderna men även i övriga Sverige.

Figur 7.3 Boendeform, åldrar och regioner, 2024

Källa: SCB (STAR).

En annan boendeform som ökar kraftig vid hög ålder är specialboende. För de äldre är det vanligtvis äldreboende. Andelen som bor i specialboende är för varje given ålder ungefär lika stor i storstäder som i övriga Sverige. Bland 80-åringarna är det omkring 3 procent som bor i specialboenden. Det är en andel som bland 90 åringarna ökat till ca 15 procent och fortsätter sedan öka med stigande ålder. Dock minskar befolkningen kraftigt med stigande ålder, så mätt i antalet personer minskar antalet boende i specialboende samtidigt som andelen av befolkningen som bor i specialboende ökar.

7.1.2 Boendeutgifter

Boendeutgiften för pensionärer varierar generellt sett väldigt lite med åldern. Boendeutgiften sjunker svagt med stigande ålder samtidigt som boendeutgiftens spridning mellan olika pensionärsgupper minskar. Pensionärernas utgifter för boende varierar dock mellan olika boendeformer och mellan sammanboende och ensamstående pensionärer. Värt att notera är dock att

bostadskostnaden för sammanboende hushåll här avser hushållets samlade boendeutgift. Det innebär att sammanboende hushåll generellt sett har högre total boendekostnad än ensamstående hushåll, men utgiften per person är ofta lägre för sammanboende än för ensamstående hushåll.

Boendeutgiften varierar mindre i pensionärshushåll än i övriga hushåll

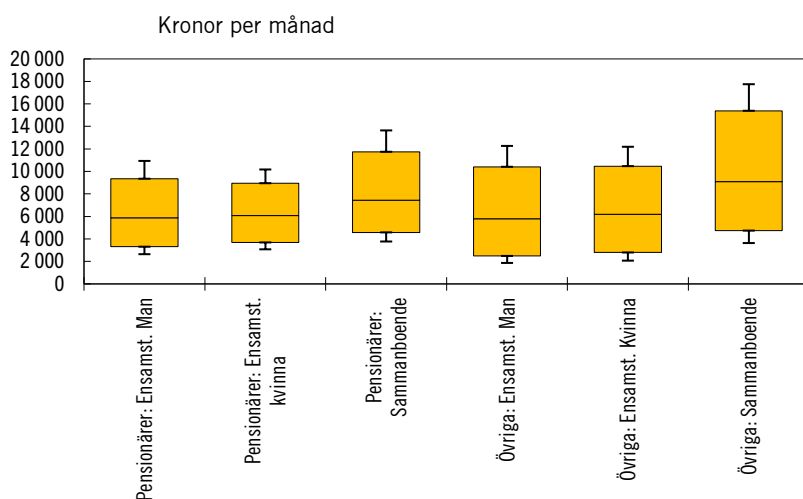
Ensamstående pensionärer, såväl kvinnor som män, har i genomsnitt ungefär lika stor boendekostnad som ensamstående hushåll i övriga befolkningen. För sammanboende pensionärer är boendeutgiften i genomsnitt lägre än för övriga hushåll i befolkningen. Generellt sett varierar boendekostnaden mindre bland pensionärshushåll än bland hushåll i den övriga befolkningen.

Av figur 7.4 framgår spridningen av boendeutgiften för olika familjetyper. Den nedre kanten på boxarna i figuren anger boendeutgiften för den 10 percentilen. För ensamstående pensionärer ligger den 10:e percentilen på ca 2 500 kronor per månad för män och ca 3 000 kronor per månad för kvinnor. Det innebär att för män har 10 procent av de ensamstående pensionärerna en boendeutgift som är 2 500 kronor per månad eller lägre. På motsvarande sätt anger den tunna linjen i mitten av boxen medianen. För ensamstående pensionärer ligger medianen på ca 6 000 kronor per månad, vilket innebär att hälften av alla ensamstående pensionärer har en boendeutgift som är lägre än 6 000 kronor per månad och hälften har en boendeutgift som är högre än denna nivå. Bland pensionärer såväl som i den övriga befolkningen är skillnaden i boendeutgift mellan kvinnor och män relativt liten. Den övre kanten på boxen anger den 90:e percentilen och ligger för ensamstående pensionärer på ca 11 000 kronor per månad för män och ca 10 100 kronor per månad för kvinnor. Det innebär att bland män har 10 procent av de ensamstående pensionärerna har en boendeutgift på 11 000 kronor per månad eller mer.

För sammanboende pensionärer har 10 procent lägre boendeutgifter än 3 700 kronor per månad. Hälften har boendeutgifter som är högre än 7 500 kronor per månad. Omkring 10 procent av de sammanboende pensionärerna har boendeutgifter som är högre än 13 500 kronor per månad. I relation till

sammanboende i övriga befolkningen är boendekostnadens median lite lägre för sammanboende pensionärer, den undre gränsen är ungefär lika stor medan den övre gränsen är lägre för sammanboende pensionärer än för övriga sammanboende hushåll i befolkningen. Det innebär således att spridningen i boendekostnaden är mindre bland sammanboende pensionärshushåll än bland motsvarande hushåll i befolkningen, vilket även gäller ensamstående pensionärer.

Figur 7.4 Boendeutgifter för hushållet, familjetyp 2024

Källa: SCB (STAR).

Små skillnader i boendeutgifter för pensionärer i olika boendeformer

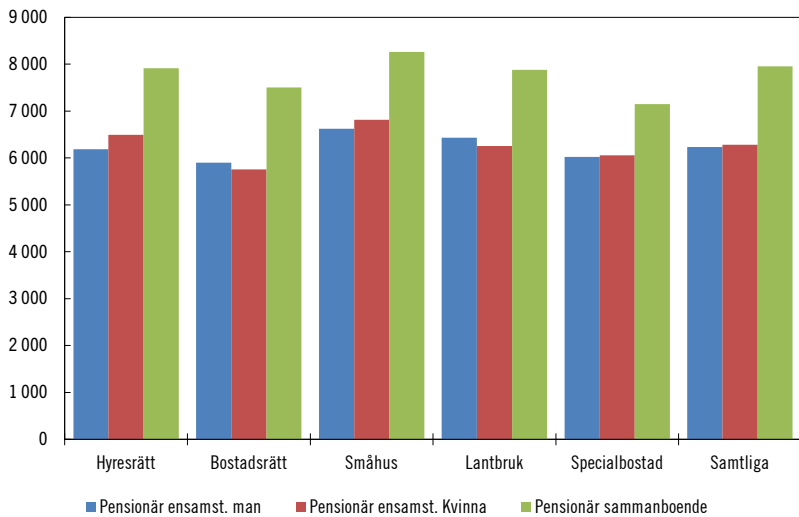
I genomsnitt betalar ensamstående pensionärshushåll omkring 6 300 kronor per månad för sitt boende, se figur 7.5. Boendekostnaden är i princip lika stor för kvinnor som för män. Sammanboende pensionärer betalar omkring 1 650 kronor mer per månad (ca 7 950 kronor per månad eller 3 975 per månad och person). Pensionärer som bor i hyresrätt har i genomsnitt högre boendeutgifter än pensionärer i andra boendeformer. Det gäller både för sammanboende och ensamstående pensionärer. Över tid kan emellertid detta förhållande förändras beroende på ränteläget. I tider

med höga räntor kommer utgifter för hushåll som bor i belånade småhus att öka i relation till de som bor i hyresrätt.²⁷

För såväl ensamstående som sammanboende pensionärer är småhus den dyraste boendeformen och specialbostäder och bostadsrätter den billigaste. Generellt sett är skillnaderna små mellan olika boendeformers boendekostnad och kan variera mellan olika år beroende på ränteläget i ekonomin. Ensamstående pensionärer som bor i småhus betalar omkring 6 600–6 800 kronor per månad medan motsvarande siffra för sammanboende är ca 8 200 kronor per månad. Värt att notera är dock att boendeytan i genomsnitt är betydligt mindre för ensamstående än för sammanboende, vilket medför en lägre genomsnittlig boendeutgift per kvadratmeter.

Figur 7.5 Genomsnittlig boendeutgift för pensionärshushåll vid olika boendeformer, 2024

Kronor per månad och hushåll

Källa: SCB (STAR).

²⁷ Generellt sett är boendeutgiften högre i hyresrätter än i privat ägt boende. Det kan dels förklaras av att underhållskostnader inte riktigt fångas på ett korrekt sätt för privat boende och att ränteutgifterna under det studerade året är låga ur ett historiskt perspektiv. Bland de som äger sitt boende, och framför allt bland äldre, är bostaden endast belånad till viss del. I prissättningen av hyresrätter är därför kostnaden för kapital oftast högre. De individer som äger sin bostad har en alternativkostnad för kapital som inte räknas i deras utgifterna för bostad.

7.2 Hushållens konsumtionsutgifter

I detta avsnitt studeras pensionärers konsumtion av varor och tjänster. Det finns i huvudsak två statistikkällor som på olika sätt beskriver hushållens konsumtion. Den ena är SCB:s undersökning om hushållens utgifter (HUT) och den andra är Konsumentverket beräkningar av skäliga konsumtionsstandard. Ingen av dessa undersökningar tillåter dock en detaljerad beskrivning av pensionärshushållens konsumtion, men ger en övergripande bild av den generella konsumtionen.

7.2.1 Hushållens utgifter

SCB:s undersökning av Hushållens utgifter (HUT) är emellertid begränsad i sitt urval och har under åren haft problem med stora bortfall av svarande. Äldre årgångar av HUT-undersökningen finns kopplade till SCB:s STAR-urval och FASIT-modellen, vilket gör det möjligt att koppla ihop hushållens inkomster och utgifter. Uppgifterna baseras dock på HUT-undersökningarna som genomfördes 2008–2012. Konsumtionsmönstren för hushåll kan sedan dess ha förändrats. Generellt sett förändras dock hushållens konsumtionsmönster relativt långsamt och beror vanligtvis mer på att priset på olika varor och tjänster förändras än på att den underliggande efterfrågan förändras.²⁸

I FASIT-modellen uttrycks konsumtionen som andelar av den disponibla inkomsten och räknas därmed årligen upp i takt med den disponibla inkomstens utveckling. På ett aggregerat plan ger därför undersökningen en överblick av hur konsumtionen fördelar sig mellan olika utgiftsposter. Däremot fångas inte riktigt relativa prisförändringar mellan olika typer av utgiftsposter på ett korrekt sätt, vilket framför allt kan vara viktigt i perioder med hög inflation. Därför finns det en osäkerhet kring hur representativ fördelningen av konsumtionsutgifter är mellan olika typer av hushåll i denna statistik. Det är således med försiktighet som man ska analysera detta material och undvika att dra allt för långtgående och

²⁸ Den senaste HUT-undersökningen publicerades 2021 men hade vid tidpunkten för statistikbearbetningarna till denna rapport ännu inte kopplats till STAR-urvalet.

detaljerade slutsatser om hur konsumtionsmönstren skiljer sig mellan olika hushållstyper.

Ensamstående pensionärer konsumerar större andel av den disponibla inkomsten än sammanboende pensionärer

Av figur 7.6 framgår hur stor del av hushållets disponibla inkomst som olika typer av hushåll konsumerar. Ensamstående pensionärer konsumerar i genomsnitt hela hushållets disponibla inkomst. För sammanboende pensionärer är den genomsnittliga konsumtionsandelen betydligt lägre, omkring 75 procent av hushållets disponibla inkomst. Det är i sin tur något lägre än genomsnittet för övriga hushåll i befolkningen där konsumtionsandelen utgör omkring 80 procent av hushållets disponibla inkomst.²⁹

Även om den genomsnittliga konsumtionsandelen för ensamstående pensionärer uppgår till 100 procent av den disponibla inkomsten är spridningen mellan olika hushåll stor. Av figur 7.6 framgår hur stor del av den disponibla inkomsten som hushåll i olika delar av inkomstfördelningen konsumerar. Befolkningen har här delats in i fem lika stora grupper fördelade efter hushållens ekonomiska standard.³⁰

Inkomstgruppen med lägst inkomster (kvintil 1) konsumerar omkring 110 procent av den disponibla inkomsten medan inkomstgruppen med högst inkomster (kvintil 5) konsumeras omkring 65 procent av den disponibla inkomsten. Att konsumtionsandelen i kvintil 1 är större än 100 procent kan till exempel förklaras av att det i denna grupp kan finnas personer som har låga inkomsten till exempel på grund av stora kapitalförluster eller låga pensioner och löner, men ändå har tillgångar eller kanske lånar pengar, som gör att de kan upprätthålla sin konsumtion.

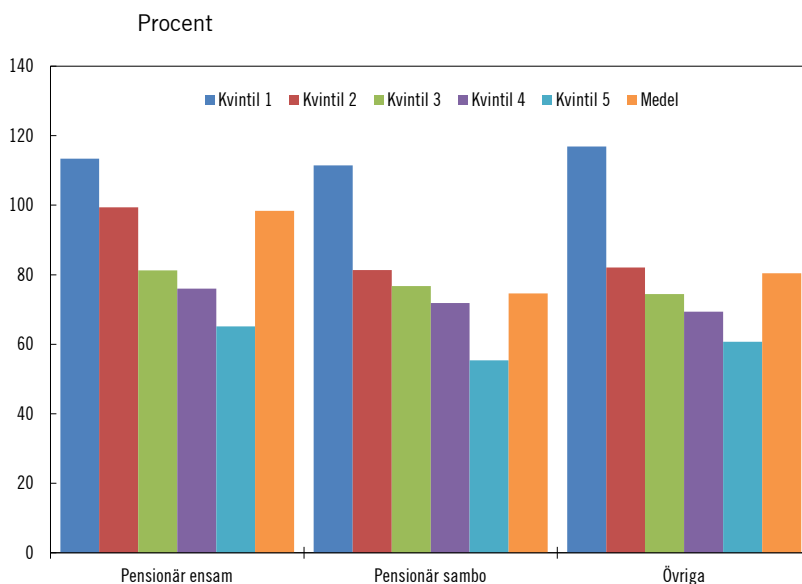
För sammanboende pensionärer är spridningen större än för ensamstående pensionärer. Konsumtionsandelen i kvintil 1 är ungefär lika stor för sammanboende som för ensamstående, men i kvintil 5, inkomstgruppen med högst inkomster, är

²⁹ Den övriga befolkningen består av både ensamstående och sammanboende hushåll med och utan barn. I genomsnitt är försörjningsbördan större för hushåll i den övriga befolkningen än bland pensionärshushållen.

³⁰ Se avsnitt 5.2 för en tydligare beskrivning var i inkomstfördelningen pensionärer vanligen förekommer.

konsumtionsandelen ungefär 10 procentenheter lägre. Bland övriga hushåll är spridningen av konsumtionsandelen ungefär lika stor som för sammanboende pensionärer, men både i kvintil 1 och kvintil 5 är konsumtionsandelen högre. Det innebär således att sammanboende pensionärer med höga inkomster konsumerar en mindre andel av sin disponibla inkomst än vad övriga hushåll i samma inkomstgrupp gör. I detta avsnitt är det bra att tänka på att gruppen övriga innehåller såväl ensamstående som sammanboende och barn ingår medan pensionärshushållen redovisas var för sig.

Figur 7.6 Konsumtionsandelar för pensionärshushåll och övriga hushåll, inkomstgrupper, 2024

Källa: SCB (HUT).

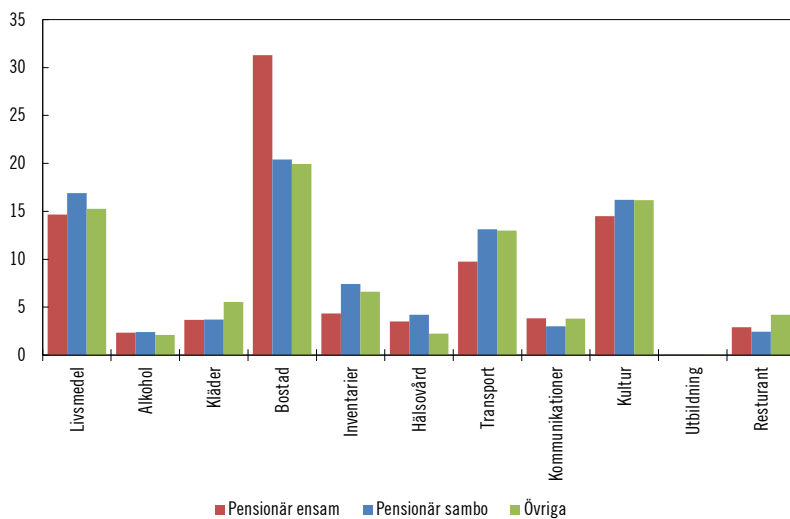
Boende och livsmedel största utgifterna för samtliga hushållstyper

På det stora hela skiljer sig pensionärernas konsumtionsmönster inte nämnvärt från övriga hushåll. De stora konsumtionsutgifterna för såväl pensionärer som övriga är boendet, livsmedel, transporter och kultur. Boendet sticker emellertid ut hos ensamstående pensionärer där en betydligt större andel av konsumtionen läggs på boende än hos andra hushåll. Omkring 30 procent av den disponibla inkomsten lägger i genomsnitt ensamstående pensionärer på boendet, vilket kan

jämföras med ca 20 procent för sammanboende pensionärer och övriga hushåll. För samtliga hushållstyper är boendet den största utgiftsposten. Omkring 15 procent läggs vardera på livsmedel, transporter och kultur.

Figur 7.7 Konsumtionsandelar pensionärshushåll och övriga hushåll, andel av disponibel inkomst, 2024

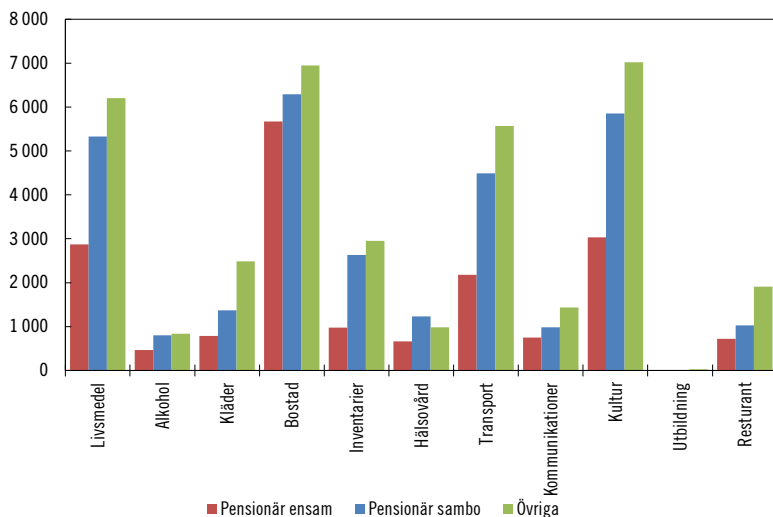
Procent

Källa: SCB (HUT).

Figur 7.8 Konsumtionsutgifter för olika varugrupper, pensionärshushåll och övriga hushåll, kronor 2024

Kronor per månad

Källa: SCB (HUT).

Om man räknar om hushållets konsumtionsandelar till faktiska kronor med hjälp av respektive hushålls disponibla inkomster blir dock skillnaderna mellan de olika hushållen betydligt större. Det märks framför allt på livsmedel, transporter och kultur där de relativa små skillnaderna mellan hushållstypernas konsumtionsandelar blir stora när man beskriver utgifterna i kronor. För till exempel livsmedel blir utgifterna för ensamstående pensionärer ungefär hälften så stora som för övriga hushåll trots att konsumtionsandelarna är relativt lika. Det förklaras således av att den disponibla inkomsten för dessa hushåll är betydligt större än för ensamstående pensionärer.

För boendeutgifterna blir dock skillnaderna inte lika stora när konsumtionen uttrycks i kronor i stället för konsumtionsandelar. Den höga konsumtionsandelen för ensamstående pensionärer gör att de uttryckt i kronor bara har något lägre boendeutgifter än för övriga hushåll. På månadsbasis skiljer det omkring 600 kronor mellan ensamstående och sammanboende pensionärer boendeutgifter och ca 1 300 kronor mellan ensamstående pensionärer och övriga hushålls boendeutgifter.

7.2.2 Skälig konsumtionsstandard

Konsumentverket gör varje år beräkningar av vad som är en rimlig kostnad för några av de vanligaste utgifterna i ett hushåll. Beräkningarna säger inget om hushållens faktiska konsumtion men ger en bild av vad det kostar att konsumera det som Konsumentverket anser är en rimlig konsumtionsstandard.

Konsumentverket beräknar utifrån ålder, kön och hushållsstorlek både individuella utgifter (livsmedel, kläder och skor, fritid och lek, mobiltelefon, personlighygien mm) och hushållsgemensamma utgifter (förbrukningsvaror, hemutrustning, hushållsel, medier, vatten och avlopp mm). Beräkningarna utgår från vad som vanligtvis behövs för att leva ett bra vardagsliv utifrån ett grundläggande behov av varor och tjänster, oberoende av hushållets inkomster. Det handlar om en rimlig konsumtionsstandard av de varor och tjänster som ett hushåll vanligen behöver för att klara vardagen i dagens samhälle, varken existensminimum eller en överflödskonsumtion. Kostnaderna täcker både löpande utgifter och visst sparande för att kunna ersätta sällanköpsvaror. Beräkningarna omfattar kostnader för vuxna och barn, i olika åldrar och olika hushållsstorlekar. Utgifterna står i genomsnitt för omkring en tredjedel av hushållets totala kostnader.

En viktig post som saknas i konsumentverkets beräkningar är boendekostnaden. Konsumentverkets beräkningar omfattar inte heller olikheter som finns i konsumtionen beroende på kulturella skillnader, sjukdom eller funktionsvariationer. Konsumentverket inkluderar inte heller utgifter för tand- och sjukvård, transporter, barnomsorg, hemtjänst, semester, hotell, café- eller restaurangbesök, utbildning, presenter med mera. Beräkningarna anpassas löpande efter befolkningens ändrade vanor och behov, samt efter standard- och konsumtionsutvecklingen i samhället.

Lägre utgifter hos pensionärer än övriga hushåll

Av tabell 7.1 nedan framgår konsumentverkets beräknade utgifter för vad de anser vara en skälig utgiftsnivå för olika hushållstyper för 2024. För ensamstående pensionärer beräknas utgifterna till 9 100

kronor per månad.³¹ För sammanboende pensionärer beräknas utgifterna till 15 280 kronor per månad och hushåll. För såväl ensamstående som sammanboende pensionärer beräknas utgifterna vara lägre än för motsvarande kategori bland de yngre i yrkesverksam ålder. För ensamstående pensionärer är utgifterna 650 kronor lägre än för ensamstående utan barn och för sammanboende pensionärer är utgifter 1 300 kronor lägre än för sammanboende utan barn. Barnfamiljerna är de hushåll som beräknas ha störst utgifter. För ensamstående med 2 barn beräknas utgifterna till ca 19 660 kronor per månad och för sammanboende med 2 barn beräknas utgiften till 26 810 kronor per månad.³² För samtliga hushållstyper är det livsmedel som är den största utgiftsposten och utgör ca 35–45 procent av de totala utgifter som ingår i Konsumentverkets beräkningar.

Tabell 7.1 Konsumentverkets beräkning av skälig levnadskostnad för olika typer av hushåll 2024

Kronor per månad

	Ensam u barn	Ensam 2 barn	Sambo u barn	Sambo 2 barn	Pensionär ensam	Pensionär sambo
Hushållsgemensamma kostnader						
Hushållsel	430	740	560	920	430	560
Vatten och avlopp	180	540	360	720	180	360
Förbrukningsvaror	160	320	210	370	160	210
Hemutrustning	1 100	1 570	1 220	1 920	1 100	1 220
Medier	1 600	2 080	1 850	2 330	1 600	1 850
Hemförsäkring (storstad)	200	270	220	330	200	220

³¹ Exklusive utgifter för boende mm, se avsnitt ”Skälig konsumtionsstandard” för en utförligare beskrivning av vilka utgifter som saknas i Konsumentverkets beräkningar.

³² Barnen antas vara 2 och 4 år. De vuxna i åldern 30–49 år.

	Ensam u barn	Ensam 2 barn	Sambo u barn	Sambo 2 barn	Pensionär ensam	Pensionär sambo
Individuella kostnader						
Livsmedel	3 710	6 970	7 420	10 680	3 330	6 660
Kläder och skor	800	2 960	1 600	3 760	700	1 400
Fritid och lek	640	1 300	1 280	1 940	600	1 200
Mobiltelefon	160	160	320	320	100	200
Personlig hygien	770	1 770	1 540	2 540	700	1 400
Barn och ungdomsförsäkring		440	0	440	0	0
Övrig barnutrustning		540	0	540	0	0
Summa utgifter	9 750	19 660	16 580	26 810	9 100	15 280

Anm. Barn antas vara 2 och 4 år. Vuxna mellan 30–49 år och pensionärer 65–75 år.

Källa: Konsumentverket.

Kvar att leva på

Med utgångspunkt i konsumentverkets beräkningar av skälig konsumtionsstandard, görs i detta avsnitt en beräkning av vad hushållen har kvar att leva på när dessa nödvändiga utgifter är betalda. Utgifterna varierar efter ålder och hushållstyp, se tabell 7.1. De beskriver på ett schabloniserat sätt utgifter för respektive hushåll, men är ingen heltäckande beskrivning av hushållens totala utgifter. Vid en beräkning av vad hushållen har kvar att leva på efter nödvändiga utgifter behöver därför Konsumentverkets utgiftsberäkningar kompletteras med i första hand boendekostnader. Därtill adderas även avgifter för hemtjänst och utgifter för tandvård och läkemedel³³, som också får anses vara nödvändiga utgifter för framför allt äldre.

Beräkningen av vad hushållen har kvar att leva på görs genom att lägga in konsumentverkets schabloniserade konsumtionsutgifter för hushållen i mikrosimuleringsmodellen FASIT. Därmed utnyttjas också de simuleringar som modellen gör för boendekostnader, tandvård, läkemedel och hemtjänst.

Då utgifterna inte är faktiska utgifter för respektive hushåll, utan enligt konsumentverket skäliga utgifter, ska resultaten från beräkningarna av kvar att leva på tolkas med försiktighet. Utgifterna

³³ Dessa uppgifter hämtas från FASIT-modellens register över utgifter för välfärdstjänster.

anpassas inte efter inkomsterna för varje enskilt hushåll i beräkningarna eftersom utgifterna schablonberäknas. Det leder för en del hushåll till stora överskott eller underskott i förhållande till Konsumentverkets beräkning av vad som är en skälig levnadsnivå. Beräkningarna visar dock på de genomsnittliga skillnader som finns mellan olika typer av hushåll, även om beräkningarna för vissa hushåll ger stora över- eller underskott. Då redovisningen görs för hushåll ska man ha i åtanke att i ett ensamhushåll är det endast en vuxen som tar del av det som finns kvar att leva på och i sammanboende hushåll två. I den övriga befolkningen är det ofta även barn i hushållet. I pensionärshushåll är det ovanligt med barn.

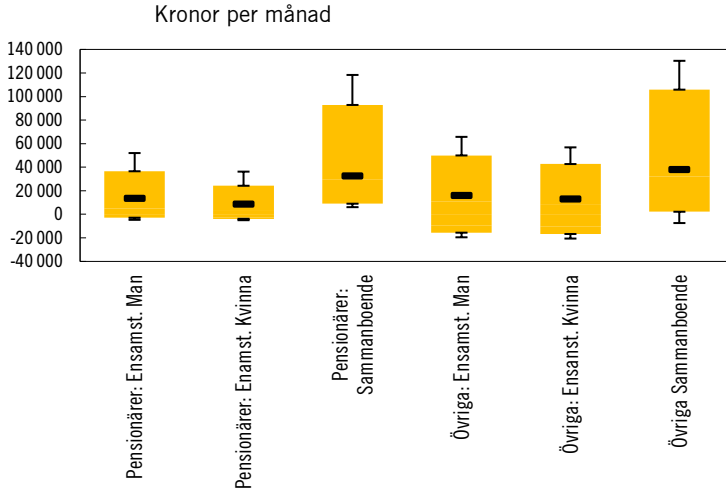
Ensamstående pensionärer har mindre marginaler än sammanboende

Av figur 7.9 framgår hur stor del av inkomsten olika hushåll har kvar att leva på efter att utgifter enligt konsumentverkets skäliga konsumtionsnivå och utgifter för boende, tandvård och läkemedel är betalda. När alla dessa utgifter är betalda har hälften av alla pensionärshushåll minst 16 000 kronor per månad kvar att leva på. Variationen mellan och inom olika pensionärshushåll är dock stor. Ensamstående pensionärer har generellt sett mindre kvar att leva på än sammanboende och inom gruppen är variationen också lägre. Bland de ensamstående pensionärshushållen har män generellt sett mer kvar att leva på än kvinnor. För män har medianhushållet omkring 5 000 kronor per månad kvar att leva på medan motsvarande siffra för kvinnor är ca 3 000 kronor per månad. För sammanboende pensionärer har medianhushållet omkring 20 000 kronor kvar att leva på, eller ca 10 000 kronor per person.

Pensionärshushåll har generellt sett mindre kvar att leva på än övriga yngre hushåll. Sammanboende pensionärer har i genomsnitt ca 5 000 kronor mindre kvar att leva på per månad än sammanboende par i förvärvsaktiv ålder. Bland ensamstående män har pensionärshushåll i genomsnitt ca 2 500 kronor mindre att kvar att leva på varje månad än ensamstående män i övriga hushåll. Spridningen bland de ensamstående männen i övriga hushåll är dock större än bland pensionärer. Ensamstående pensionärskvinnor har också mindre kvar att leva på än kvinnor i övriga hushåll. I genomsnitt har kvinnor i pensionärshushåll drygt 4 000 kronor

mindre kvar att leva på varje månad än kvinnor i övriga hushåll. Denna analys utgår från att inte utgifterna anpassas efter inkomsterna utan hushåll antas bara konsumera de nödvändigaste utgifterna.

Figur 7.9 Kvar att leva på i olika hushållstyper efter konsumentverkets utgifter för skälig konsumtionsstandard 2023

Källa: SCB (FASIT) och Konsumentverket.

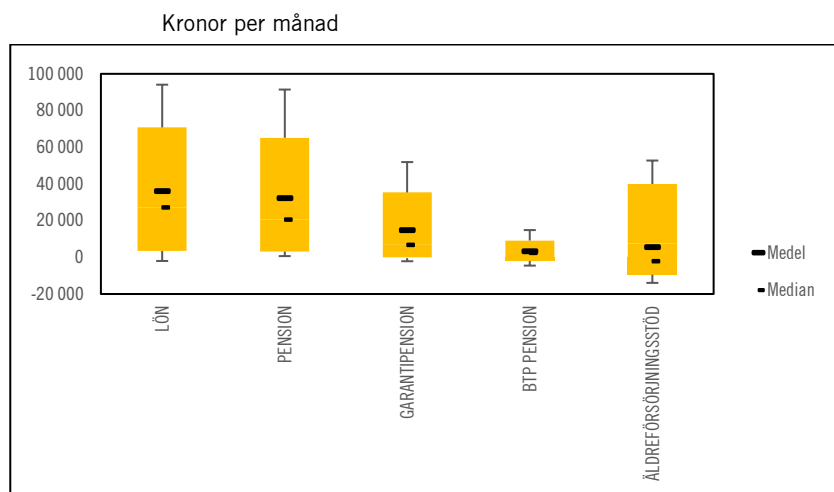
Minst ekonomiska marginaler bland pensionärer med grundskydd

Pensionärer har generellt sett något mindre kvar att leva på när alla nödvändiga utgifter är betalda än löntagare. Skillnaden mellan genomsnitts- eller medianpensionären och den arbetande delen av befolkningen är dock inte jättestor. Såväl bland löntagare som bland pensionärer finns en relativt stor spridning av de ekonomiska marginalerna. Medan många med inkomstgrundad pension har goda marginaler är marginalerna mindre i grupper med garantipension, bostadstillägg för pensionärer (BTP) och äldreförsörjningsstöd.

Ett hushåll med garantipension har i genomsnitt ca 14 900 kronor kvar att leva på varje månad medan medianhushållet har ca 6 900 kronor kvar. Det finns således en relativt stor spridning bland hushållen med garantipension, vilket förklaras av att många bor tillsammans med en make/maka som har högre och andra typer av

inkomster. En mer renodling av gruppen pensionärer med låga inkomster fås därför genom att studera dem som har BTP. Det är en inkomstprövad ersättning som ges till hushåll med låga inkomster, många av dem har garantipension. I genomsnitt har ett hushåll med BTP ca 2 500 kronor per månad kvar att leva på när alla nödvändiga utgifter är betalda. Skillnaden mellan olika hushåll med BTP är relativt liten och spridningen mellan olika hushålls marginaler är således relativt sammanpressad. För omkring 90 procent av alla som har BTP har hushållet mindre än 4 600 kronor kvar att leva på när alla nödvändiga utgifter är betalda.

Figur 7.10 Kvar att leva på i hushåll med olika typer av ersättning

Källa: SCB (FASIT) och Konsumentverket.

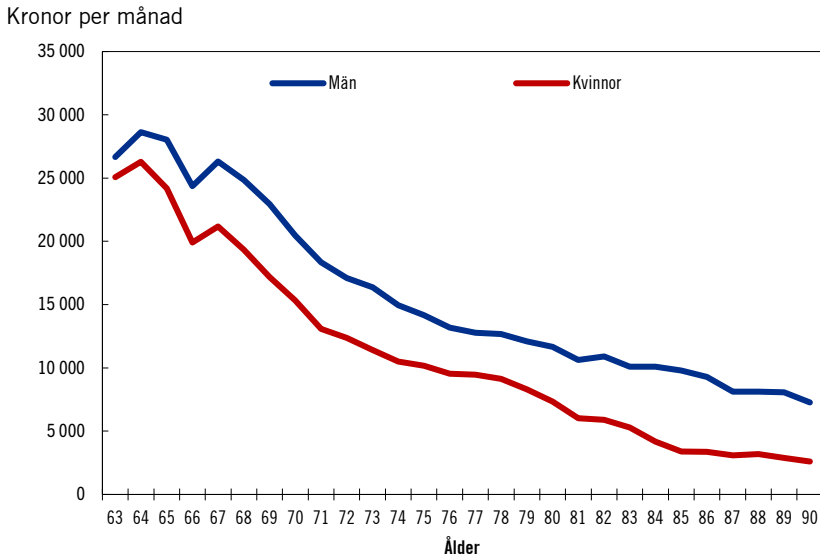
Även för dem med äldreförsörjningsstöd är marginalerna generellt sett små men spridningen mellan olika hushåll är större. I genomsnitt har ett hushåll med äldreförsörjningsstöd ca 5 600 kronor kvar att leva på. Medianen är emellertid negativ, vilket betyder att mer än hälften av alla hushåll med äldreförsörjningsstöd inte klarar av att betala de allra nödvändigaste utgifterna. I kontrast till detta finns det dock en del hushåll med äldreförsörjningsstöd som har relativt mycket kvar att leva på varje månad. Det förklaras i huvudsak av att analysen görs utifrån hur bostadshushållet är sammansatt. Det innebär att det finns personer med äldreförsörjningsstöd som bor i samma hushåll som personer med

högre inkomster. Det kan till exempel vara äldre som bor tillsammans med sina barn och barnbarn.

De ekonomiska marginalerna sjunker med åldern

För såväl kvinnor som män sjunker marginalerna och det konsumtionsutrymme som pensionärshushållet har med stigande ålder. En förklaring till detta är att andelen ensamstående hushåll ökar med åldern. Män har generellt sett, i alla åldrar, mer kvar att leva på än kvinnor. För män som är 65 år har medianhushållet ca 28 000 kronor kvar att leva på varje månad när alla nödvändiga utgifter är betalda. För 80-åriga män har marginalerna minskat till ca 10 000 kronor per månad och män i 90-års åldern har ca 7 000 kronor per månad kvar att leva på. För kvinnor som är 65 år har hushållet ca 24 000 kronor kvar att leva på medan 80-åriga kvinnor har 7 300 kronor och kvinnor i 90-års åldern har omkring 2 500 kronor kvar när alla nödvändiga utgifter är betalda. Marginalerna kan här tyckas vara stora men man ska dels komma ihåg att spridningen mellan olika pensionärshushåll är stor och att utgifterna beräknade efter

Figur 7.11 Kvar att leva på i hushållet för medianpensionären i olika åldrar 2024

Anm. Avser vad hushållet har kvar att leva på. Personer i samma hushåll har därför lika mycket kvar att leva på men kan ha olika åldrar och förekommer då som två olika punkter i diagrammet.
Källa: SCB (FASIT) och Konsumentverket.

7.3 Skulder

I detta avsnitt studeras pensionärer och övriga hushålls totala skulder. Redovisningen avser skulder per person både för hela befolkningen 20 år och äldre och för dem i dessa åldrar som har en skuld. Beräkningarna baseras på skatteadministrativa uppgifter om ränteavdrag. Med utgångspunkt från hushållen samlade ränteavdrag och en antagen implicitränta beräknas hushållens totala bruttoskuld. Ränteavdragen består till största del av bostadslån men innehåller också en del privata konsumtionslån. Eftersom den faktiska räntan för varje hushålls lån saknas blir beräkningarna en uppskattning av den faktiska skulden som hushållen har.

Pensionärer har lägre skulder än övriga befolkningen

Andelen pensionärer som har en skuld är lägre än för personer i övriga hushåll.³⁴ Det gäller både för pensionärer i både ensamstående och sammanboende hushåll. Pensionärer har också i genomsnitt lägre skulder än andra hushåll.

Totalt sett har omkring 40 procent av befolkningen någon form av skuld. Sammanboende i övriga befolkningen är den hushållstyp där andelen med skuld är högst (ca 50 procent). Andelen sammanboende pensionärer som har en skuld är omkring 10 procentenheter lägre än för sammanboende i övriga befolkningen medan andelen med skuld bland ensamstående pensionärer, såväl kvinnor som män, är ungefär lika stor som bland ensamstående kvinnor och män i övriga befolkningen (ca 20–25 procent). En förklaring till att andelen med skuld är lägre bland de ensamstående än sammanboende hushållen är att det, för såväl pensionärer som övriga i befolkningen, är en större andel av de ensamstående som bor i hyresrätter medan ägt boende är vanligare bland sammanboende.

Om man mäter skulden som ett genomsnitt för samtliga, oavsett om hushållet har en skuld eller inte, är skulden per person större för personer i sammanboende än ensamstående hushåll. Det gäller för

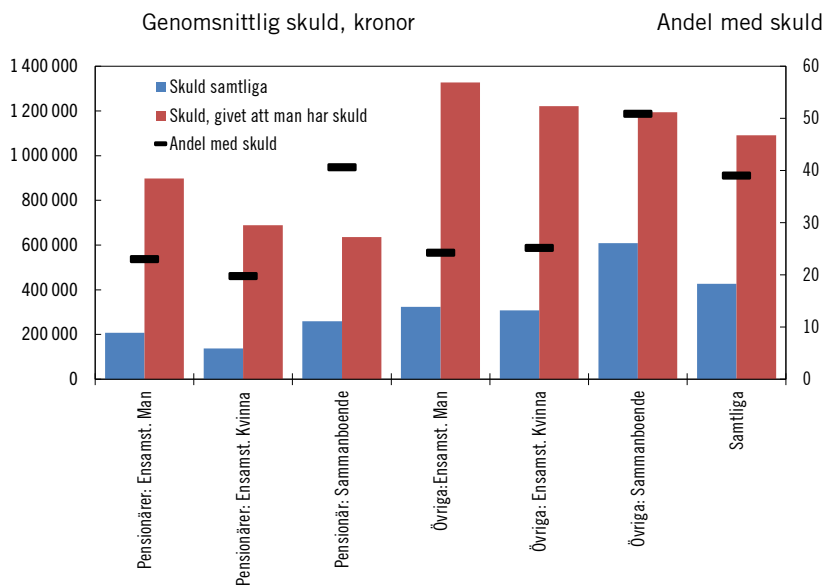
³⁴ I detta kapitel avses den individuella skulden och inte hushållets samlade skuld.

både pensionärer och personer i övriga hushåll i befolkningen. Det är också en större andel sammanboende som har en skuld. I genomsnitt uppgår den totala skulden för sammanboende pensionärer till ca 260 000 kronor per person. För ensamstående pensionärer är den genomsnittliga skulden ca 210 000 kronor för män och ca 130 000 konor för kvinnor. Den största delen av skulden utgörs av skulder kopplande till boendet. Totalt utgör boendeskulden omkring 70 procent av den totala skulden och skillnaden mellan olika hushåll är i detta avseende väldigt liten.

Den genomsnittliga skulden för de som har en skuld är däremot större för ensamstående än för sammanboende hushåll. Det gäller både för pensionärer och övriga hushåll i befolkningen. En viktig förklaring till detta är att boendeskulden, som tidigare beskrevs, utgör den största delen av den totala skulden. Behovet att låna för bostadsköp är emellertid oftast inte dubbelt så stort bara för att man är två i stället för en i hushållet. Per person blir lånebehovet därför lägre om man är fler i hushållet än om man är ensam.

Av figur 7.12 framgår att skulden för ensamstående pensionärer är ca 690 000 för kvinnor och 900 000 för män. För ensamstående i övriga befolkningen är motsvarande genomsnitt 1,3 miljoner kronor för män och 1,2 miljoner för kvinnor. Skulden för sammanboende pensionärer är omkring 630 000 kronor medan sammanboende i övriga befolkningen, i genomsnitt har en skuld på knappt 1,2 miljoner kronor.

Figur 7.12 Genomsnittlig total skuld per person för samtliga i befolkningen, skuld per person för de som har skuld samt andel med skuld för olika familjetyper, 2024

Anm. Genomsnitt beräknade inklusive de som saknar skuld. Avser personer 20 år eller äldre.
Källa: SCB (STAR).

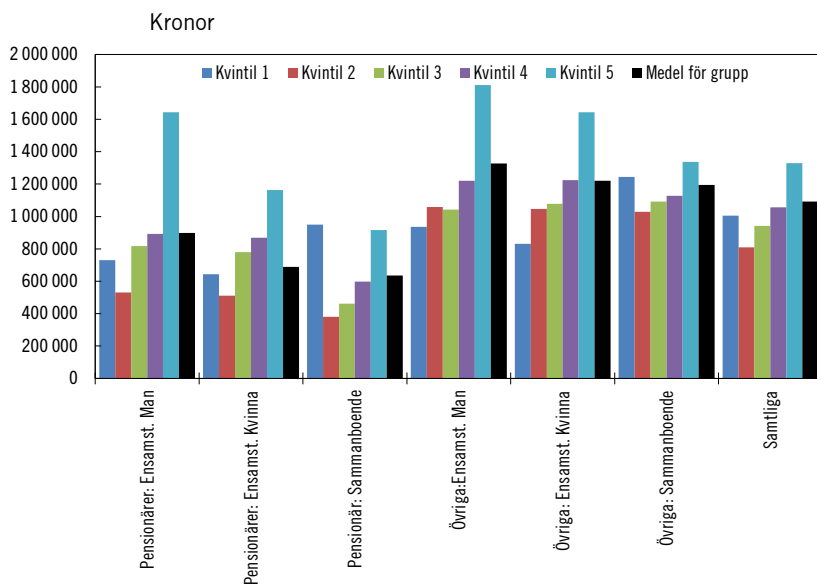
Skulden ökar med inkomsten

Generellt sett är skulden större ju högre inkomster ett hushåll har. Högre inkomster ger bättre förutsättningar att betala skulder och därmed också större möjligheter att beviljas lån. Hushåll med höga inkomster kan därmed låna mer till boende och övrig konsumtion. För pensionärer och sammabonde i övriga befolkningen är skulden bland de med lägst inkomst större än i närmaste högre inkomstgrupp. Det speglar det faktum att det är ett tvärsnitt som studeras vid en given tidpunkt. Det är en relativt stor rörlighet i gruppen med lägst inkomster, där det inte är samma individer som finns i denna kategori år efter år. Vid till exempel större kapitalförluster kan man under enstaka år hamna i den lägsta inkomstgruppen utan att den underliggande inkomsten egentligen är speciellt låg. Därmed finns såldes möjlighet att bära en större skuld än vad inkomstnivån i sig visar. Generellt sett är det dock en betydligt lägre andel av dem med låga inkomster som har skulder.

Totalt sett är andelen som har en skuld omkring 10 procent i kvintil 1 medan ca 60 procent av dem i kvintil 5 har en skuld.

Av figur 7.13 framgår att för dem som har en skuld är skulden i genomsnitt större för personer i ensamstående än för personer i sammanboende hushåll. Det gäller för såväl pensionärshushåll som övriga hushåll i befolkningen. Det gäller dock inte i alla inkomstgrupper. Bland dem med högst inkomster (kvintil 5) är skulden högre bland de i ensamstående än i sammanboende hushåll medan sammanboende har högre skulder än ensamstående bland dem med lägst inkomster (kvintil 1). I kvintil 5, de med högst inkomster, är skulden bland ensamstående pensionärer ca 1,6 miljoner kronor för män och 1,2 miljoner för kvinnor medan skulden för sammanboende pensionärer är ca 900 000 kronor. I kvintil 1, de med lägst inkomster, är skulden för ensamstående pensionärer ca 700 000 kronor för män och ca 650 000 kronor för kvinnor medan skulden för sammanboende pensionärer är omkring 950 000 kronor.

Figur 7.13 Genomsnittlig total skuld per person för dem som har skuld, familjetyper och inkomstgrupper, 2024

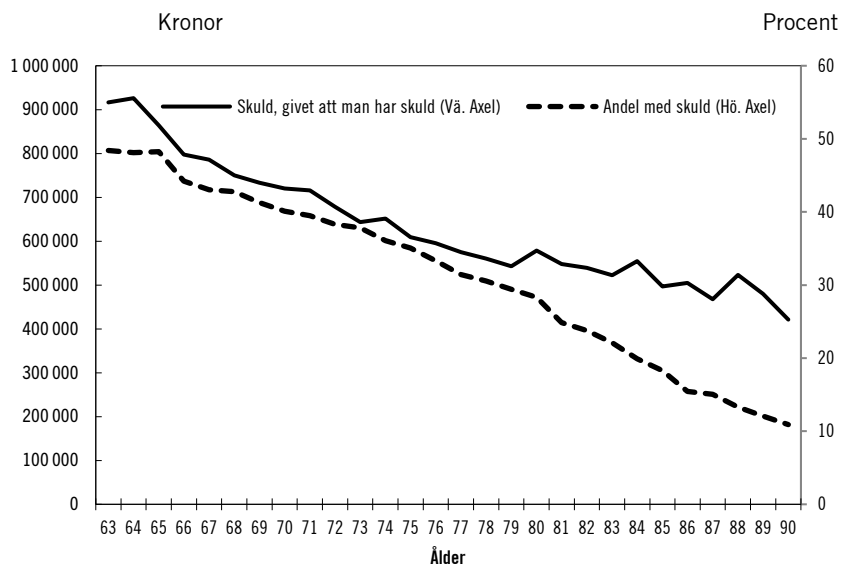

Anm. Avser personer 20 år eller äldre.
Källa: SCB (STAR).

Skulden avtar med åldern

Med stigande ålder avtar skuldens storlek.³⁵ Bland samtliga 63-åriga pensionärer är den genomsnittliga skulden omkring drygt 900 000 kronor för dem som har en skuld. Bland pensionärer som är 75 år är skulden ca 600 000 kronor och bland 90-åringar hade skulden minskat till ca 425 000 kronor. Samma mönster syns även vad gäller andelen pensionärer som har en skuld. Vid 63-års ålder har omkring hälften av alla pensionärer någon form av skuld. Vid 75 år har andelen sjunkit till 35 procent och bland 90 åringar är det bara omkring 10 procent av pensionärerna som har en skuld. Skillnaden mellan yngre och äldre pensionärer speglar sannolikt det faktum att hushållen med stigande ålder har hunnit amortera mer och säljer av tillgångar som till exempel bostaden och betalar av skulder.

Figur 7.14 Genomsnittlig skuld per person 2024 för pensionärer som har skuld samt andel som har skuld, per ålder

Källa: SCB (STAR).

³⁵ Notera att resultatet speglar den framskrivna situationen 2024. Kommande generationers skulder kommer dock vid motsvarande åldrar vara betydligt högre då skuldnivån i ekonomin ökat kraftigt de senaste 30 åren.

8 Välfärdstjänster

En stor del av den offentliga sektorns omfördelning sker i form av subventionerade välfärdstjänster som sjukvård, skola, och äldreomsorg. År 2021 uppgick utgifterna för individuellt inriktade välfärdstjänster till 965 miljarder kronor, varav 275 miljarder tillföll gruppen pensionärer. Det motsvarade omkring 18 procent respektive 5 procent av bruttonationalprodukten (BNP). Det kan i sin tur ställas i relation till de samlade kontanta inkomstöverföringarna från offentlig sektor till hushållen som uppgick till motsvarande 13 procent av BNP eller de allmänna pensionernas andel av BNP som svarar för 25 procent. Värdet av välfärdstjänsterna ingår inte i traditionella fördelningsanalyser, där hushållens ekonomiska standard jämförs utifrån inkomstbegreppet disponibel inkomst. Det innebär att de ekonomiska resurser som tillfaller individer och hushåll underskattas. Generellt sett är de resurser som satsas på välfärdstjänster mer jämnt fördelade i inkomstfördelningen än de disponibla inkomsterna med en tyngdpunkt längre ner i fördelningen. Inkomstskillnaderna i samhället jämnas därför ut när välfärdstjänsterna beaktas.

I det här kapitlet redovisas fördelningen av de individuella välfärdstjänsterna mellan olika grupper i samhället. Redovisningen avser åren 2015–2021. Kollektiva tjänster som gemensamt konsumeras av flera personer, som till exempel infrastruktur, försvar och rättsväsende beaktas inte i redovisningen. Med individuella offentliga välfärdstjänsterna avses skattefinansierade tjänster riktade till individer och som den offentliga sektorn ansvarar för. I konsumtionsutgiften ingår värdet på de varor och tjänster som används som insatser i produktionsprocessen, lönekostnader,

arbetsgivaravgifter, kapitalförslitning och sociala naturaförmåner³⁶ med avdrag för de avgifter som betalas av användaren. De totala kostnaderna hämtas från offentliga förvaltningens individuella konsumtionsutgifter i nationalräkenskaperna (NR).³⁷

De individuella välfärdstjänsterna redovisas inom huvudgrupperna hälso- och sjukvård, utbildning, barnomsorg, socialt skydd samt fritid och kultur. Inom de områden där det finns konsumtionsuppgifter att tillgå på individnivå har dessa uppgifter fördelats på respektive individ. Det gäller utbildning och delar av socialt skydd. Då utgifterna för de individer som tagit del av äldreomsorg i många fall är väldigt höga, eftersom de är förknippade med ett omfattande vårdbehov, har dessa utgifter fördelats efter en försäkringsansats och differentierats efter ålder, kön och region. Det kan motiveras med att äldreomsorg inte bara har ett värde för den som nyttjar äldreomsorgen, utan även för den som skulle kunna ha behov av äldreomsorg. Detsamma gäller för utgifter för hälso- och sjukvård, vilka differentieras på ett likdanande sätt.

8.1 Välfärdstjänsternas omfattning och utveckling

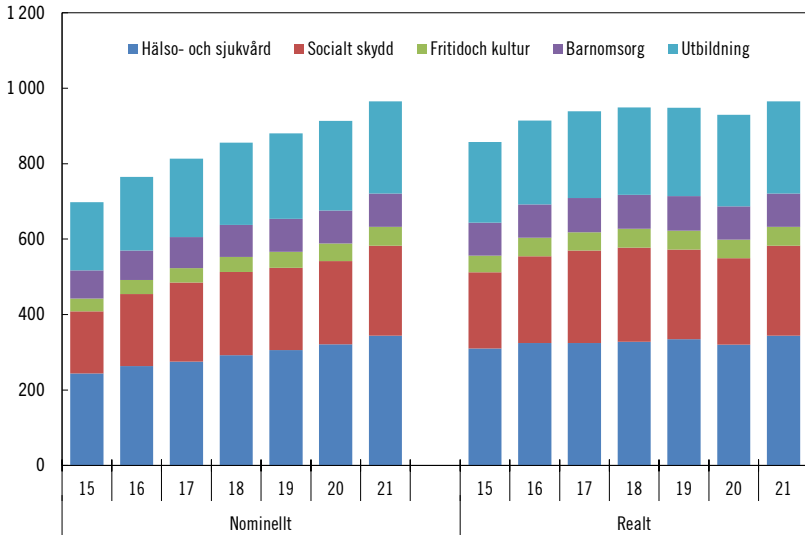
De totala utgifterna för individuella välfärdstjänster uppgick 2021 till omkring 965 miljarder kronor. Det är en ökning med drygt 250 miljarder i löpande priser sedan 2015. Av figur 9.1 framgår hur dessa fördelas mellan olika välfärdsområden. Hälso- och sjukvården svarar för den största delen av utgifterna, ca 30 procent, socialt skydd och utbildning omkring 25 procent vardera medan barnomsorg och fritid/kultur utgör 10 respektive 5 procent av de individuella välfärdsutgifterna. Över tid har dessa andelar utvecklats i jämn takt och respektive område utgör ungefär lika stor andel av de totala välfärdsutgifterna 2021 som 2015.

³⁶ Med sociala naturaförmåner avses förmåner som finansieras med skattemedel och som direkt förmedlas vidare till konsumenterna. Exempel på detta är regionernas finansiering av läkemedel eller kommunernas köp av skattefinansierad verksamhet som utbildningsplatser och äldreomsorg.

³⁷ De individuella konsumtionsutgifterna i nationalräkenskaperna (NR) mäts exklusive moms och bidrag till hushållens icke vinstdrivande organisationer (HIO).

Figur 8.1 Valfärdstjänsternas utveckling 2015–2021, nominellt och realt (2021 års priser)

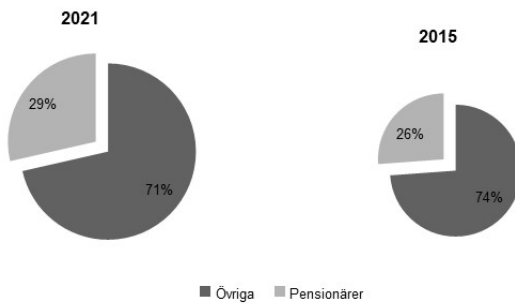
Miljarder kronor

Källa: SCB (FASIT).

Figur 8.2 Andel välfärdstjänster som går till pensionärer

Procent

Källa: SCB (FASIT).

I nominella termer uppgår de välfärdstjänster som tillfaller pensionärer till omkring 275 miljarder kronor 2021, vilket är en ökning med drygt 90 miljarder sedan 2015. Det innebär att andelen av utgifterna för individuella välfärdstjänster som tillfaller

pensionärer har ökat från ca 25 procent 2015 till knappt 30 procent 2021.³⁸ De välfärdstjänster som pensionärer tar del av består till största del av utgifter för socialt skydd samt hälso- och sjukvård. Att andelen av utgifterna för välfärdstjänster som tillfaller pensionärer har ökat över tid kan framför allt förklaras av att dessa utgifter ökat mer än utgifter för andra välfärdstjänster och att dessa utgifter till större del tillfaller pensionärer än andra grupper i befolkningen.

I reala termer, uttryckt i 2021 års priser, har välfärdsutgifterna ökat i betydligt mindre omfattning än i nominella termer. Under perioden 2015–2021 steg utgifterna totalt sett med omkring 12 procent, från ca 860 miljarder kronor 2015 till 965 miljarder kronor 2021. Ökningen har framför allt skett under åren 2015–2017 varefter välfärdsutgifterna i reala termer varit relativt konstant. Ökningen kan under dessa år framför allt kopplas till ökade utgifter för socialt skydd som under de aktuella åren ökade med drygt 20 procent eller drygt 40 miljarder kronor, vilket är ungefär i samma takt som BNP. Under samma period ökade befolkning 65 år och äldre med omkring 9 procent.

8.2 Fördelning av individuella välfärdstjänster mellan olika grupper

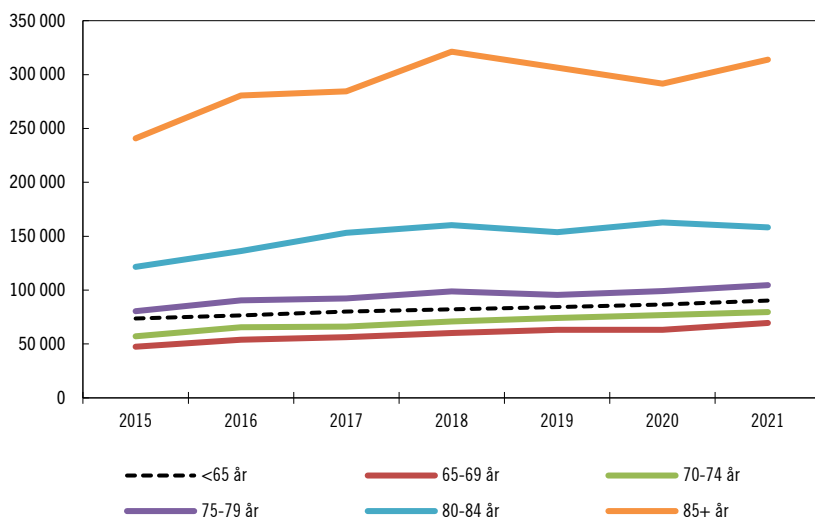
De subventionerade välfärdstjänsterna motsvarade i genomsnitt omkring 93 000 kronor per individ 2021. Det är en ökning med nästan 25 procent i reala termer sedan 2015 då subventionerna var omkring 75 000 kronor per person. Det finns emellertid stora skillnader mellan olika grupper i samhället, både avseende vilken typ av subvention som nyttjas och hur stora subventioner som utgår till respektive grupp. I detta avsnitt redovisas hur den genomsnittliga individuella subventionen fördelar sig mellan olika åldersgrupper, kvinnor och män samt pensionärshushåll och övriga hushåll i befolkningen.

³⁸ Med pensionärer avses här personer som erhållit allmän pension eller äldreförsörjningsstöd.

Välfärdssubventioner ökar med åldern

Behovet av subventionerade välfärdstjänster varierar över livet. Den genomsnittliga subventionen är högst för barn och unga samt för äldre. För barn och unga utgörs subventionerna i huvudsak av utbildning och barnomsorg medan det för äldre till största del handlar om äldreomsorg och hälso- och sjukvård.³⁹ För personer i åldersgrupperna 20–64 år behovet av välfärdstjänster generellt sett mindre och utgörs för de yngre i denna ålderskategori i huvudsak av utbildningssubventioner. Med stigande ålder minskar subventionerna för utbildning och i den andra änden av åldersspannet inom denna ålderskategori utgör i stället hälso- och sjukvården den största delen av de individuella välfärdstjänsterna.

Figur 8.3 Individuella välfärdstjänster 2015–2021 för olika åldersgrupper
Kronor per individ, 2021 års priser

Källa: SCB (FASIT).

Av figur 8.3 framgår det genomsnittliga värdet av de subventionerade välfärdstjänster för olika åldersgrupper, där fokus på åldersklassificeringen ligger på den äldre delen av befolkningen.

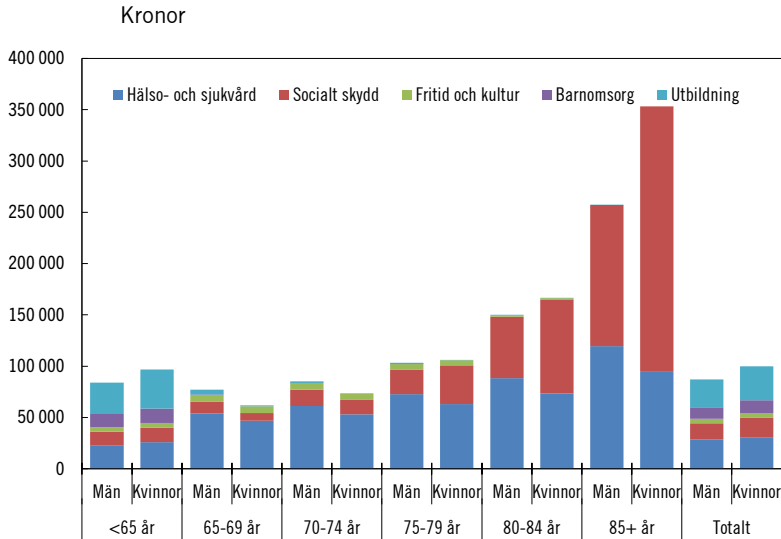
³⁹ Redovisningen i denna rapport fokuserar på de äldre. Därför har gruppen yngre än 65 år aggregerats till en gemensam redovisningsgrupp. Skillnaden är dock stor inom denna grupp där välfärdssubventionerna för barn och unga 0–19 år är relativt stora medan de är betydligt mindre i åldrarna 20–64 år.

Den största genomsnittliga subventionen ges till personer 85 år eller äldre. För 2021 var subventionen i genomsnitt över 300 000 kronor i den allra äldsta delen av befolkningen. I de yngre åldersgrupperna är subventionerna generellt sett lägre. Subventionerna följer ett tydligt åldersmönster där de succesivt ökar med stigande ålder. Sett över tid har välfärdssubventionerna ökat för samtliga åldersgrupper. I procentuella termer har ökningen varit störst i åldersgrupperna 65–69 år och 70–74 år medan ökningen i kronor har varit störst bland de allra äldsta.

Kvinnor har större subventioner än män

Den genomsnittliga välfärdssubventionen är större för kvinnor än för män. I genomsnitt fick kvinnor under 2021 välfärdssubventioner motsvarande ca 100 000 kronor medan mäns välfärdssubventioner i genomsnitt uppgick till ca 90 000 kronor. I åldersgrupperna 65–69 år och 70–74 år är den genomsnittliga ersättningen för såväl kvinnor som män lägre än det totala genomsnittet i befolkningen och männens ersättning är i genomsnitt högre än kvinnors. Det högre genomsnittet för män kan i dessa åldersgrupper i huvudsak förklaras av ett större nyttjande av hälso- och sjukvård än hos kvinnor. I åldersgruppen 75–79 år har kvinnor och män ungefär lika stora välfärdssubventioner. Män har dock ett större nyttjande av hälso- och sjukvård medan kvinnor har en större konsumtion av äldreomsorg. I de äldsta åldersgrupperna 80–84 år och 85 år och äldre har kvinnor större subventioner än män. Skillnaden utgörs framför allt av att utgifterna för äldreomsorg ökar för kvinnor. Det kan i sin tur förklaras av att kvinnor i genomsnitt lever längre än män och därmed är det fler kvinnor än män som har behov av äldreomsorg. Noterbart är dock att män, trots deras kortare medellivslängd, i alla åldersgrupper äldre än 65 år har en större konsumtion av hälso- och sjukvårdstjänster än kvinnor.

Figur 8.4 Individuella välfärdstjänster för kvinnor och män i olika åldersgrupper, 2021

Källa: SCB (FASIT).

Större subventioner till ensamstående pensionärer

Ytterligare en dimension som kan vara värd att belysa är hur välfärdssubventionerna fördelar sig mellan ensamstående och sammanboende pensionärer. Som framgick av tidigare avsnitt ökar välfärdssubventionerna med stigande ålder. Ensamstående pensionärer är i genomsnitt äldre än sammanboende och därför redovisas även skillnaderna mellan ensamstående och sammanboende personer uppdelat på olika åldrar. Som nämndes i inledningen av detta kapitel har välfärdstjänster för hälso- och sjukvården och äldreomsorgen lagts ut efter en försäkringsansats, differentierade efter ålder, kön och region. De skillnader som redovisas i detta avsnitt avseende ensamstående och sammanboende hushåll speglar bara skillnaderna mellan dessa grupper som beror av dessa dimensioner. Det är därför inte i egentlig mening en exakt spegling av de olika hushållstypernas konsumtion av välfärdstjänster men sannolikt en god approximation.

För ensamstående pensionärer är de genomsnittliga välfärdssubventionerna betydligt större än för sammanboende.

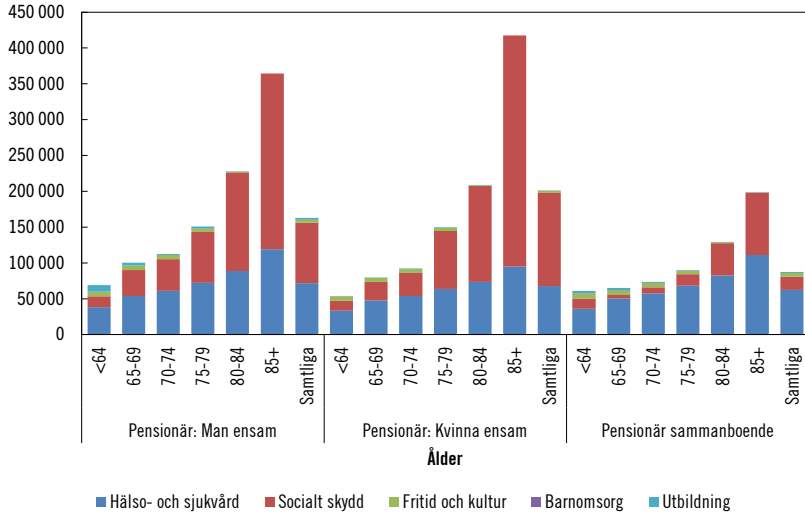
Av figur 8.5 framgår dock att välfärdssubventionerna är ungefär lika stora mellan ensamstående och sammanboende pensionärer i de yngre åldersgrupper. Med stigande ålder ökar dock skillnaderna och är som störst för den allra äldsta åldersgruppen 85 år eller äldre.

Ensamstående män har i genomsnitt högre välfärdssubventioner än kvinnor, utom i åldersgruppen 85 år eller äldre. Kvinnor lever emellertid i genomsnitt längre än män och har därför en genomsnittligt högre ålder än män i gruppen 85 år eller äldre. Det återspeglas i en högre genomsnittlig välfärdssubvention för kvinnor i denna åldersgrupp.

Den stora skillnaden finns inom äldreomsorgen. Subventionen av äldreomsorg är högre för ensamstående män i samtliga åldersgrupper, utom bland dem 85 år eller äldre. För ensamstående kvinnor uppgår den genomsnittliga subventionen av äldreomsorg (socialt skydd) till ca 130 000 kronor medan den för ensamstående män är omkring 85 000 kronor. Det kan jämföras med sammanboende pensionärer där subventionen för äldreomsorg är knappt 20 000 kronor. Även om det naturligtvis finns en variation inom gruppen sammanboende pensionärer, där en del personer har ett relativt stort behov av välfärdstjänster, är det tydligt att det faktum att man är två i ett hushåll ger större möjligheter att stötta varandra i de vardagliga sysslorna, vilket gör behovet av äldreomsorg mindre.

Figur 8.5 Individuella välfärdstjänster för hushållstyper i olika åldersgrupper, 2021

Kronor per år

Källa: SCB (FASIT).

8.3 Välfärdstjänsternas utjämnande effekt

I det här avsnittet redovisas hur välfärdstjänsterna fördelas mellan olika inkomstgrupper. De totala subventionerna räknas därför samman för varje hushåll och delas lika på alla personer i hushållet. Värdet av de offentliga välfärdstjänsterna antas inte bero på familjens storlek eller sammansättning. Alla personer i hushållet antas därmed ha lika stort nytta av de subventioner som tillfaller hushållet eftersom alla i hushållet annars skulle behöva bidra till att betala för tjänsten. Det innebär till exempel att barn och föräldrar antas ha lika stor nytta av barns utbildning och barnomsorg, eller att bägge makar i ett hushåll har samma nytta av den enes subventioner av hälso- och sjukvård eller äldreomsorg.

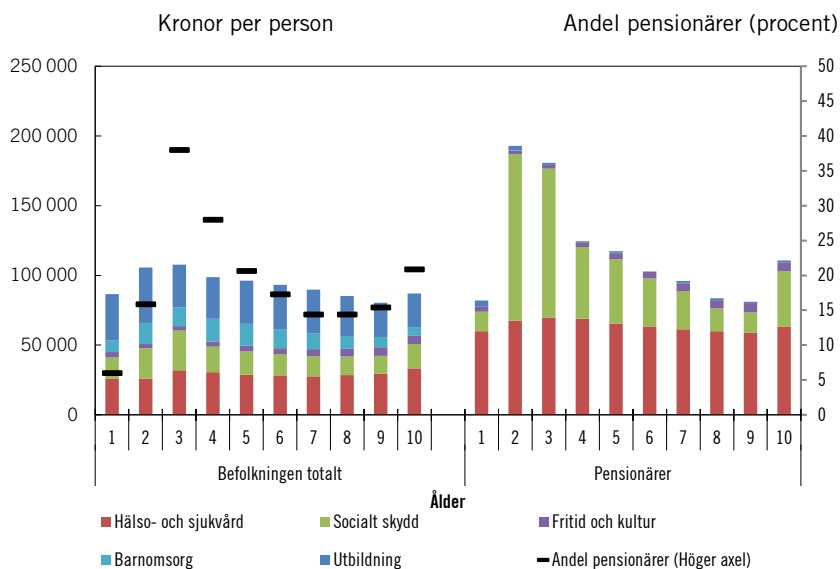
Högre subventioner i inkomstgrupper med stor andel pensionärer

Välfärdstjänsterna ökar de ekonomiska resurserna för samtliga inkomstgrupper. Generellt sett är de större i den nedre delen av

inkomstfördelning än i den övre. Det innebär att när fördelningen av välfärdstjänster beaktas kommer fördelningen av de ekonomiska resurserna i samhället att bli mer jämnt fördelade än när bara faktiska inkomster studeras. Välfärdstjänsterna har på så sätt en utjämnade effekt på inkomstspridningen i samhället.

Fördelning av välfärdstjänster framgår av figur 8.6. Individerna i figuren har rangordnats efter hushållets ekonomiska standard⁴⁰ som sedan delats in i tio lika stora grupper. Välfärdssubventionerna redovisas i figuren dels för befolkningen som helhet, dels för pensionärer. Av figuren framgår även hur stor andel av respektive inkomstgrupp som utgörs av pensionärer (höger axel).⁴¹ Totalt sett utgör pensionärerna omkring 20 procent av befolkningen. Således finns en tydlig överrepresentation av pensionärer i inkomstgrupp 3 och 4 en tydlig underrepresentation av pensionärer i inkomstgrupp 1.

Figur 8.6 Fördelning av offentliga välfärdstjänster mellan olika inkomstgrupper, hela befolkningen och pensionärer, 2021

Källa: FASIT (SCB).

⁴⁰ Ekonomisk standard baseras enbart på faktiska inkomster och inkluderar inte några offentliga välfärdstjänster.

⁴¹ Pensionärer definieras här som de som haft allmän pension eller äldreförsörjningsstöd.

Av figuren framgår att inkomstgrupp 2 och 3 har den genomsnittligt högsta konsumtionen av välfärdstjänster. I inkomstgrupp 3 där pensionärerna är överrepresentation är det framförallt utgifter för äldreomsorg som förklarar den höga utgiften medan det i inkomstgrupp 2 är subventioner inom socialt skydd som tillfaller yngre individer.

9 Drivkrafter till arbete i pensionssystemet

När det nya pensionssystemet utformades var förutom finansiell och politisk hållbarhet även ökade drivkrafter till arbete centralt och man valde därför ett system som bygger på livsinkomstprincipen. Den inkomstgrundade pensionen i det nya pensionssystemet baseras på inkomsterna under hela arbetslivet till skillnad från ATP-systemet där det räckte med 30 år för att uppnå hel inkomstgrundad pension. I inkomst- och premiepensionssystemen är tanken att individen ska få tillbaka lika mycket som betalas in i avgifter,⁴² men med ett försäkringsmoment som innebär att om man uppnår förväntad medellivslängd kommer man i princip få ut lika mycket som betalats in. Om man lever längre får man ut mer och om man lever kortare får man i stället ut mindre. I genomsnitt ska individerna få ut lika mycket som betalats in. Genom att tillämpa en livsinkomstprincip speglar pensionen individers arbetsliv och inkomstnivåer, vilket ger incitament till att arbeta och att ha ett långt arbetsliv. Att arbete lönar sig är viktigt för systemets legitimitet.

Pensionsrätterna grundas inte enbart på arbetsinkomst. Inkomst som ersätter arbetsinkomst, som till exempel sjuk- och aktivitetsersättning, a-kasseersättning, föräldraförsäkring och sjukpenning ger också pensionsrätt. I pensionssystemet görs också vissa avsteg från livsinkomstprincipen. Pensionsrätter ges för tid som småbarnsförälder, vid plikttjänst eller studier. Det finns dessutom ett tak för intjänande till pension som innebär att inkomster över 8,07 inkomstbasbelopp motsvarande 51 208⁴³

⁴² Individerna betalar dock för förvaltningskostnader, men i gengäld tillgodogör de sig arvsvinster tom 62 års ålder.

⁴³ 8,07 inkomstbasbelopp motsvarar 51 245 kronor per månad 2024. Avrundningar i regelverket innebär att i praktiken ges pensionsrätter för inkomster som i genomsnitt under 2024 är 51 208 kronor per månad.

kronor per månad 2024 inte ger pensionsrätter i det allmänna systemet. Utöver dessa avsteg finns också ett grundskydd för de med lägre inkomster. Alla dessa avsteg från livsinkomstprincipen påverkar drivkrafterna till arbete. I detta avsnitt studeras drivkrafterna till arbete utifrån regelverket i pensionssystemet, grundskyddet och inkomstskatten.

Vid en analys av drivkrafterna till arbete är det vanligt att analysera hur mer eller mindre arbete bidrar till högre pension och disponibel inkomst per månad under åren som pensionär. Att öka sin arbetsinsats kan ske genom att gå från deltidsarbete till heltidsarbete eller genom att arbeta fler år. I en analys av drivkrafterna är det också relevant att analysera hur det påverkar den återstående livsinkomsten eftersom fler år i arbete också ger mer löneinkomst. De olika analyserna kompletterar varandra.

Hela systemet för pensioner och tillhörande grundskydd är komplext och de olika förmånerna behöver studeras tillsammans eftersom de påverkar varandra. Det gör att det inte alltid är lätt för den enskilda individen att förutse hur olika val kommer påverka de framtida inkomsterna. Förutom komplexiteten i systemet så förändras förutsättningarna för många med tiden. En individ kan möta en margineffekt⁴⁴ vid pensioneringstillfället och en annan längre fram när de exempelvis har mindre eller ingen tjänstepension. För de som är sammanboende förändras också de ekonomiska förutsättningarna och margineffekterna om de går från att vara sammanboende till att bli ensamstående.

Avsättningarna till pension gör att det finns goda ekonomiska incitament både i det allmänna pensionssystemet och i tjänstepensionen till att arbeta, men effekten i form av högre pension ligger för de flesta långt fram i tiden, vilket är ett perspektiv som ofta saknas i yngre år. Inkomster idag värderas ofta högre än inkomster i framtiden. De val som görs senare i livet inför ett pensionsbeslut påverkar inkomsterna inom en snar framtid och kopplingen är därmed tydligare mellan olika val och framtida inkomster. Samtidigt är det så att beslutet om att pensionera sig påverkas av mycket mer än ekonomiska incitament. Till exempel påverkar reglerna för att beviljas sjukersättning, äldres hälsa, en eventuell partners ålder och pensionsbeslut, normer i samhället samt värderingen av fritid kontra arbete.

⁴⁴ Se avsnitt 9.4 för definition av margineffekt.

9.1 Avvägning mellan behov av grundskydd och drivkrafter till arbete

Att tillämpa en livsinkomstprincip fullt ut i ett pensionssystem är inte möjligt om man vill ha någon form av skyddsnät inom ramen för pensionssystemet. Grundskyddet syftar till att ge en tillräcklig ekonomisk standard till alla pensionärer, oavsett deras tidigare inkomst eller arbetslivets längd. Det är en form av socialt skyddsnät som garanterar en grundläggande ekonomisk trygghet för äldre människor. Avvägningen mellan grundskydd och livsinkomstprincipen handlar om att hitta en balans mellan att tillhandahålla en grundläggande trygghet för alla pensionärer och samtidigt ha ett system där det finns drivkrafter till arbete. Genom att kombinera båda principerna kan man sträva efter att skapa ett pensionssystem som är hållbart och legitimt. I det svenska pensionssystemet har avsikten varit att utforma grundskyddet så att det belönar arbete och bidrar till ökat deltagande på arbetsmarknaden. Med nuvarande regler reduceras förmånerna i grundskyddet med stigande inkomster och detta påverkar drivkrafterna till arbete på ett negativt sätt.

9.2 Pensionens olika delar och andra pensionsförmåner

Pensionen består av flera olika delar. I det allmänna inkomstgrundade systemet finns inkomst- och premiepension som båda grundas på individens tidigare arbetsinkomster. Generationer födda 1937 eller tidigare har tilläggspension från det gamla pensionssystemet i stället för inkomst- och premiepension och generationer födda 1938–1953 har både inkomst-/premiepension och tilläggspension.

För de som har haft medel, låg eller ingen arbetslivsinkomst, och därmed har begränsad allmän inkomstgrundad pension, finns kompletterande garantipension. Garantipensionen är en del av grundskyddet i pensionssystemet. För personer som har haft ett långt arbetsliv med låga inkomster finns sedan 2021 inkomstpensionstillägget. Inkomstpensionstillägget klassas ibland som en del av grundskyddet och ibland som en förmån mitt emellan

den inkomstgrundade pensionen och grundskyddet. I denna analys kommer den hanteras som en del av grundskyddet då den inte är avgiftsbaserad och i stället finansieras över statsbudgeten i likhet med grundskyddet i övrigt. Det finns också änkepension för änkor, men den är under utfasning.

Utöver det allmänna systemet finns också tjänstepension och privat pensionssparande.

Inom grundskyddet finns även ett bostadstillägg för de som har låg hushållsinkomst i förhållande till bostadskostnaderna och samtidigt begränsad förmögenhet.

Grundskyddet innehåller också ett äldreförsörjningsstöd som efter betald bostadskostnad (upp till ett bostadskostnadstak på 7 500 kronor) garanterar en skälig levnadsnivå på 7 333 kronor per månad 2024 för ensamstående som har mycket låga inkomster, vilket ofta beror på låg garantipension till följd av få bosättningsår. Sammanboende har en garanterad skälig levnadsnivå på 5 899 kronor per månad per person 2024.

9.2.1 Det allmänna pensionssystemet och grundskyddet

För att underlätta förståelsen av analysen kommer huvuddelen av analysen i detta kapitel beröra systemet för ensamstående personer födda 1938 och senare som har 40 år eller mer med pensionsgrundande inkomst (PGI) och en försäkringstid⁴⁵ på 40 år, pensionerat sig vid den ålder som man tidigast kan ta ut garantipension och har en bostadskostnad på 7 500 kronor och bostadstillägg. Dessa egenskaper ger maximalt grundskydd i systemet.⁴⁶

Inkomstgrundad pension

Basen i pensionssystemet är den inkomstgrundade pensionen där både inkomstpension och premiepension ingår.

⁴⁵ Försäkringstiden uppnås vanligtvis genom bosättning men kan även uppnås på andra sätt.

⁴⁶ De som är födda 1937 eller tidigare har ett annat regelverk för garantipensionen. Sammanboende har lägre garantipension än ensamstående. Garantipensionen reduceras proportionellt för kortare försäkringstid än 40 år och inkomstpensionstillägget reduceras på liknade vid färre än 40 PGI-år. Maximalt bostadstillägg är detsamma för sammanboende som ensamstående.

Garantipension

De med lägre inkomstgrundad pension kan ha rätt till garantipension. Full garantipension är 11 603 kronor per månad för ensamstående födda 1938 eller senare 2024.⁴⁷ För de lägsta nivåerna⁴⁸ på inkomstgrundad pension (mindre än 6 015 kronor per månad 2024) reduceras garantipensionen krona för krona för varje extra intjänad krona i inkomstpension. Inkomstpension över den nivån reducerar garantipensionen med 48 öre för varje intjänad krona inkomstgrundad pension. Vid en inkomstpension på 17 656 kronor är garantipensionen helt bortreducerad. Garantipensionen baseras på försäkringstid och reduceras för den som har en försäkringstid som är kortare än 40 år. För varje år under 40 reduceras den beräknade garantipensionen 2,5 procent. Garantipensionen reduceras också om uttag av allmän pension gjorts innan man uppnått lägsta ålder för att få garantipension. För rätt till garantipension krävs en försäkringstid på 3 år. Garantipensionen är prisindexerad och indexeras med prisbasbeloppet.

Inkomstpensionstillägg

Inkomstpensionstillägget ges till den som har en allmän inkomstgrundad pension mellan 9 589 och 18 111 kronor per månad 2024. Det sker en successiv infasning i trappsteg från 9 589 till 11 719 kronor per månad. Från 11 719 till 14 915 kronor per månad är den 600 kronor. Därefter fasas den ut stegvis till 18 112 kronor per månad med allmän inkomstgrundad pension.⁴⁹ Förmånen baseras på försäkringstid som baseras på antalet år med pensionsgrundande inkomst. För generationer födda 1938 och senare krävs 40 år med pensionsgrundande inkomst för rätt till maximal förmån. För äldre generationer är kravet på antal år lägre. Om försäkringstiden är lägre än den som krävs för maximal förmån, så reduceras förmånen proportionellt. Nivån på förmånen är inte indexerad.

⁴⁷ Hel garantipension för sammanboende är 10 505 kronor per månad och person 2024.

⁴⁸ Upp till 1,26 prisbasbelopp.

⁴⁹ Gränserna följsamhetsindexeras. Om allmän pension tagits ut tidigare eller senare än vid den ålder när garantipension tidigast kan tas ut, görs en korrigering i beräkningen av den allmänna inkomstgrundade pensionen vid beräkningen av inkomstpensionstillägget.

Bostadstillägg

Bostadstillägget är huvudsakligen en ersättning för att täcka bostadskostnader, men det finns också ett konsumtionstillägg. Maximalt bostadstillägg är 7 290 kronor per månad 2024 och beräknas utifrån bostadskostnader och till detta läggs konsumtionsstödet. Det beräknade beloppet reduceras med 62 procent för stigande reduceringsinkomst, men det finns ett fribelopp som motsvarar nivån på maximal garantipension. Reduceringsinkomsten är en viktad inkomst vilket betyder att olika typer av inkomster har olika stor betydelse. Inkomstgrundad pension tas med till 93 procent och garantipension och änkepension tas med till 100 procent. Arbetsinkomster tas med till 93 procent, men det finns ett fribelopp på 24 000 kronor per år. Inkomstpensionstillägget är den enda inkomst som inte ingår i reduceringsinkomsten. Till reduceringsinkomsten läggs även ett tillägg för förmögenhet. Det beräknas som 15 procent av förmögenhet över 100 000 kronor. Den fasta bostaden är undantagen, men fastigheter utöver permanentbostaden räknas in i förmögenheten.

De olika förmånerna tillsammans

De olika delarna i grundskyddet reduceras på olika sätt i olika intervall och i olika grad med ökade inkomster av olika slag ända tills de är helt bortreducerade.

Figur 9.1 visar det allmänna pensionssystemet för ensamstående födda 1938 och senare som har en försäkringstid till garantipension och inkomstpensionstillägg på minst 40 år, tar ut allmän pension vid lägsta ålder för uttag av garantipension, har en bostadskostnad på 7 500 kronor och är berättigad till bostadstillägg. De som är födda tidigare än 1938 eller är sammanboende har andra regler för garantipensionen. Det finns också de som har mindre än 40 års försäkringstid till garantipension och pensionsgrundande år och de som gör tidigt eller sent uttag. En del har förmögenhet eller för låg bostadskostnad för att få maximalt bostadstillägg. För alla dessa är förutsättningarna inte desamma som i figur 9.1. Principen är dock densamma när deras förmåner beräknas, men gränser och nivåer kan avvika.

Ju mer man arbetat och ju högre lön⁵⁰ man haft, desto högre allmän inkomstgrundad pension kommer man få. Figur 9.1 har allmän inkomstgrundad pension⁵¹ på X-axeln och bilden visar hur ökad arbetsinsats under arbetslivet och därmed ökad inkomst påverkar de olika förmånerna och den totala bruttoinkomsten, Y-axeln. De olika delarna i grundskyddet minskar i takt med ökad allmän inkomstgrundad pension. När grundskyddet läggs till den allmänna inkomstgrundade pensionen blir skillnaden i bruttoinkomst relativt liten vid en jämförelse av olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension. En person som inte arbetat alls har en bruttoinkomst på 18 893 kronor per månad och en som arbetat hela livet har endast någon eller några tusenlappar mer. Efter skatt är skillnaden än mindre.⁵² Systemet är relativt ”platt” och i det intervall där både garantipensionen och inkomstpensionstillägget reduceras är detta extra tydligt. När även inkomstskatten beaktas är skillnaderna mellan de med ett mindre omfattande och mer omfattande arbetsliv och därmed lägre och högre inkomst än mindre. Alla har dock inte bostadstillägg eftersom bostadstillägget i princip prövas mot hela hushållets samtliga inkomster. Den som är sammanboende med någon med högre inkomster eller har tillgångar över en viss gräns får inte bostadstillägg. Totalt hade 13,2 procent av pensionärerna bostadstillägg i december 2023. Bland kvinnorna var det 17,8 procent och bland män 8,1 procent.⁵³ Sambandet mellan nivå på inkomstgrundad pension och bruttoinkomst för de utan bostadstillägg kan studeras genom att exkludera bostadstillägget i figuren.

⁵⁰ Gäller upp till ett tak på 8,07 inkomstbasbelopp.

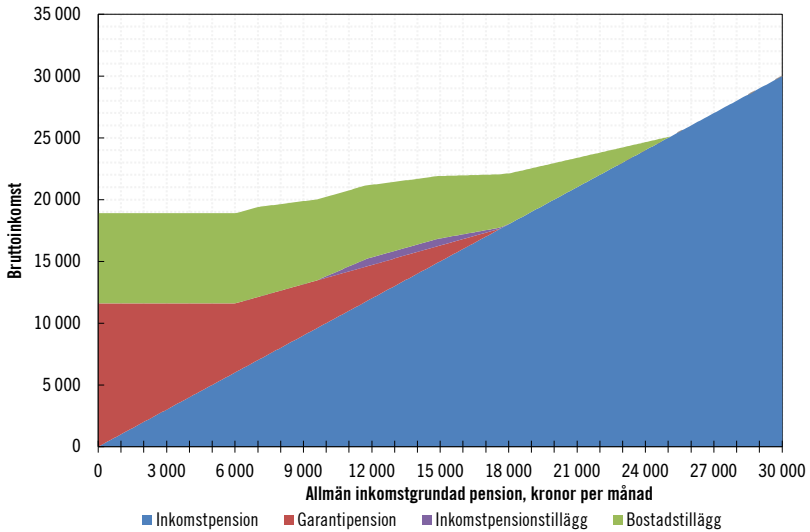
⁵¹ Inkomstgrundad pension består av inkomstpension, tilläggspension och ett ”omräknat” belopp för premiepensionen. Beloppet för premiepensionen beräknas till det värde som avsättningarna till premiepensionen skulle ha varit om värdeökningen skulle ha varit densamma som i inkomstpensionssystemet. Garantipensionen beräknas på detta sätt och figuren är också utformad efter detta.

⁵² Se tabell 9.1.

⁵³ Beräknat på samtliga pensionärer, dvs. även de som var under 66 år och inte har rätt till förmånen.

Figur 9.1 Det allmänna pensionssystemets olika delar vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension, 2024

Kronor per månad

Anm. Inkomstgrundad pension beräknas här som summan av inkomstpension och ett justerat belopp för premiepensionen. Det justerade beloppet är den pension som inbetalningarna till premiesystemet skulle ge i pension om de förräntade sig på samma sätt som inkomstpensionen. Detta görs då garantipensionen beräknas på detta sätt.

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverket.

9.2.2 Det allmänna pensionssystemet och grundskyddet tillsammans med tjänstepension

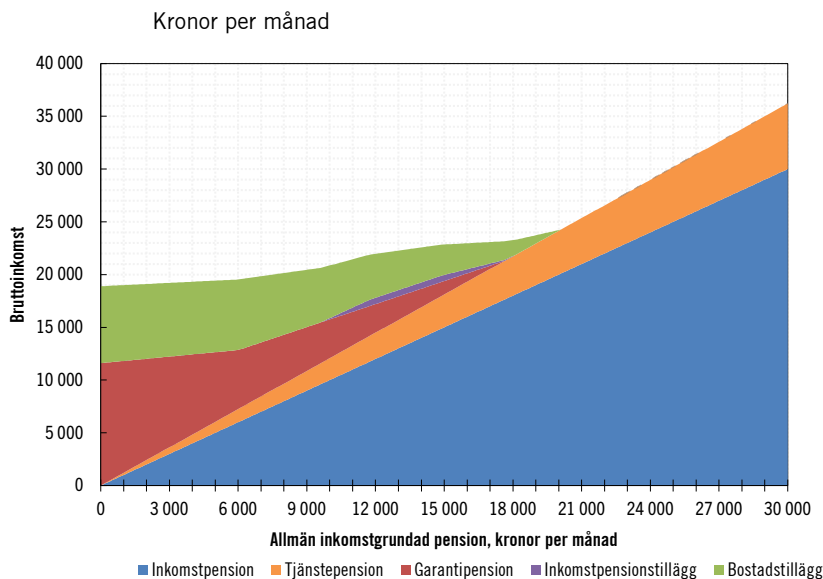
De flesta har utöver den allmänna pensionen även tjänstepension. Analysen vidgas därför till att även inkludera tjänstepensionen. Tjänstepensionen kan tas ut på olika sätt och det är vanligt att den tas ut på kortare tid än livsvarigt. Det innebär att en del personer har tjänstepension under de första åren som pensionär, men inte de senare. Kombinationer av uttagsalternativ är många. I analysen nedan antas att tjänstepensionen tas ut livsvarigt och är på en nivå som motsvarar 21 procent⁵⁴ av den allmänna inkomstgrundade pensionen (se figur 9.2).

⁵⁴Det motsvarar en avgiftsbestämd tjänstepension med en avsättning på 4,5 procent av lönen. De olika kollektivavtalen ser dock väldigt olika ut. I en del avtal är avsättningen högre (30 procent) för belopp över 7,5 inkomstbasbelopp för att kompensera för taket i det allmänna systemet. I andra avtal finns en förmånsbestämd del där inkomster över taket de sista åren innan pensionering ger en betydande tjänstepension. I vissa avtal är därför 21 procent lågt räknat för de med högre inkomster.

Att addera tjänstepension till den allmänna pensionen medför att bostadstillägget reduceras snabbare med stigande allmän inkomstgrundad pension. Bostadstillägget är också helt reducerat vid en lägre inkomstgrundad pension än om individen saknar tjänstepension. Bostadstillägget reduceras alltså av tjänstepension till skillnad från garantipensionen och inkomstpensionstillägget som inte påverkas av tjänstepensionen.

Jämfört med enbart det allmänna systemet är bruttointkomsten högre vid varje nivå på allmän inkomstgrundad pension och bruttointkomsten ökar mer med stigande inkomstgrundad pension, dvs. systemet är mindre "flackt" när man också tar hänsyn till tjänstepensionen. Det innebär att för individer med samma utbetalda timlön är incitamenten till arbete i pensionssystemet bättre för de med tjänstepension.⁵⁵

Figur 9.2 Det allmänna pensionssystemets olika delar och tjänstepension vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension, 2024

Anm. Inkomstgrundad pension beräknas här som summan av inkomstpension och ett justerat belopp för premiepensionen. Det justerade beloppet är den pension som inbetalningarna till premiesystemet skulle ge i pension om de förräntade sig på samma sätt som inkomstpensionen. Detta görs då garantipensionen beräknas på detta sätt.

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverket.

⁵⁵ Om löneutrymmet i ett företag används till att betala högre löner i stället för att betala in till tjänstepension kan incitamenten till arbete vara desamma i de två fallen. Men i det första fallet ger arbete utdelning omgående och i det andra först vid pensionering.

9.3 Omfattande regeländringar de senaste åren

Åren 2020–2022 har ett flertal förstärkningar gjorts i grundskyddet. Inkomstpensionstillägget räknas här till grundskyddet. Det förstärkta grundavdraget för äldre har också höjts och därmed har skatten sänkts. Reformerna har sammantaget lett till att det har blivit mindre lönsamt att arbeta och skillnaden i disponibel inkomst mellan den som inte arbetat alls och den som arbetat ett helt arbetsliv har minskat bland pensionärer.⁵⁶

För att beräkna effekten av dessa regeländringar har Fasit 2021 skrivits fram till 2024 med regeringens makroprognos. Framskrivningar är behäftade med osäkerhet. I analysen i detta avsnitt analyseras den isolerade effekten av regeländringarna på grundskydd och disponibel inkomst mm 2024. Regelverket för 2019 analyseras i 2024 års ekonomiska miljö, dvs. hur ersättningarna skulle ha varit om 2019 års regelverk skulle ha gällt 2024. Det är därmed inte de faktiska inkomsterna 2019 och 2024 som jämförs.

Garantipensionen höjdes med 200 kronor per månad 2020 och med ytterligare 1 000 kronor i augusti 2022.⁵⁷

Bostadstillägget stärktes både 2020 och 2022. Ersättningsgraderna för boendekostnad och gränser för dessa höjdes 2020. Upp till 3 000 kronor är ersättningen 100 procent, mellan 3 001 till 5 000 kronor 90 procent och från 5 001 till 7 000 kronor 70 procent. I augusti 2022 kompletterades det med en ersättningsgrad på 50 procent mellan 7 001 och 7 500 kronor. Det gjordes också förändringar 2020 i hur inkomster reducerar bostadstillägg. Inkomstgrundade inkomster som inkomstpension, tjänstepension och arbetsinkomster tas nu upp till 93 procent i reduceringsinkomsten och icke inkomstgrundande pension som till exempel garantipension och änkepension tas upp till 100 procent. Konsumtionstillägget i bostadstillägget höjdes med 200 kronor från januari 2022 och ytterligare 300 kronor från augusti 2022. Regeländringarna har inneburit att maximalt bostadstillägg ökat med 1 730 kronor till 7 290 kronor per månad.

⁵⁶ Utöver stärkt grundskydd och sänkt skatt för den enskilda individen har också åldersgränserna för att få ta del av grundskyddet höjts 2023 och lägsta ålder för att ta ut inkomstpension 2020 och 2023. Åldersgränser i skattesystemet och socialförsäkringssystemet har följt ändringen i uttagsålder för grundskyddet.

⁵⁷ Garantipensionen höjdes med 0,051 prisbasbelopp per år januari 2020 och med ytterligare 0,249 prisbasbelopp augusti 2022.

Inkomstpensionstillägget infördes hösten 2021. Det är ett tillägg på upp till 600 kronor per månad för de som har allmän inkomstgrundad pension i intervallet 11 718 till 14 914 kronor per månad 2024 och en försäkringstid på 40 år.

Äldreförsörjningsstödet höjdes 2022 med 200 kronor per månad.⁵⁸

År 2024 beräknas förstärkningen i grundskyddet bidra till att bruttoinkomsterna är ca 25 miljarder högre än de annars skulle ha varit. Samtidigt beräknas sänkningarna av inkomstskatten för äldre bidra till att skatten är ca 9 miljarder lägre trots att den beskattningsbara inkomsten ökat till följd av förstärkt garantipension och införande av inkomstpensionstillägg. Totalt beräknas regeländringarna 2020–2022 bidra till att disponibel inkomst är ca 34 miljarder högre 2024 än den skulle varit i avsaknad av dessa.

Förstärkningarna i grundskyddet tillsammans med prisindexeringen av garantipensionen har inneburit att fler omfattas av grundskyddet och de höga margineffekterna som det ger upphov till. Antalet garantipensionärer beräknas vara ca 450 000 fler och antalet med bostadsbidrag beräknas vara ca 40 000 fler än det skulle ha varit utan regeländringarna.

9.3.1 Effekten på grundskyddet för de utan tjänstepension av de senaste årens regeländringar

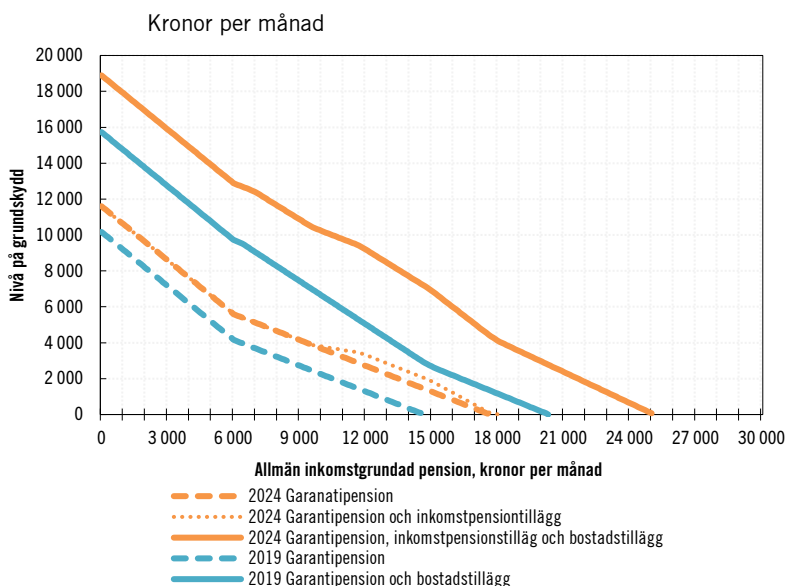
Figur 9.3 visar dels hur högt grundskyddet är 2024 vid olika nivåer på inkomstgrundad pension, dels hur högt det skulle ha varit i avsaknad av de senaste årens regeländringar⁵⁹ för ensamstående födda 1938 eller senare som har minst 40 bosättningsgrundande och pensionsgrundande år. Grundskyddet är som mest 18 893 kronor, för en ensamstående person utan inkomstgrundad pension och med maximalt bostadstillägg. Det minskar med ökad allmän inkomstgrundad pension. De senaste årens regeländringar har inneburit att grundskyddet för detta typfall som inte har tjänstepension, hög bostadskostnad och ingen eller liten

⁵⁸ Äldreförsörjningsstödet höjdes med 0,0497 inkomstbasbelopp per år.

⁵⁹ Regelverket för 2019 jämförs med regelverket för 2024 i 2024 års ekonomiska miljö, vilket innebär att garantipensionen i de två olika regelverken är indexerad med 2024 års basbelopp.

förmögenhet att punkten där grundskyddet är helt reducerat har flyttats från en inkomstgrundad pension på 20 318 kronor per månad till 25 120 kronor per månad, dvs. en ökning med 4 802 kronor per månad. I detta inkomstintervall ligger många pensionärer och antalet pensionärer med grundskydd har därför ökat kraftigt. Alla kvalificerar sig dock inte för bostadstillägg. De två höjningarna av garantipensionen har gjort att gränsen där den är helt reducerad har ökat med 2 984 kronor per månad, från 14 671 till 17 655 kronor per månad.

Figur 9.3 Nivå på grundskydd vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension för de utan tjänstepension med och utan de senaste årens reformer, 2024

Anm. Nivån på grundskyddet 2019 är högre i figuren än det var år 2019. Det beror på att beräkningen har gjorts i 2024 års ekonomiska miljö för att visa hur det sett ut om regelverket för 2019 fortfarande hade gällt. Av samma anledning är grundskyddet i figuren helt reducerat vid en högre inkomstnivå än vad var fallet 2019.

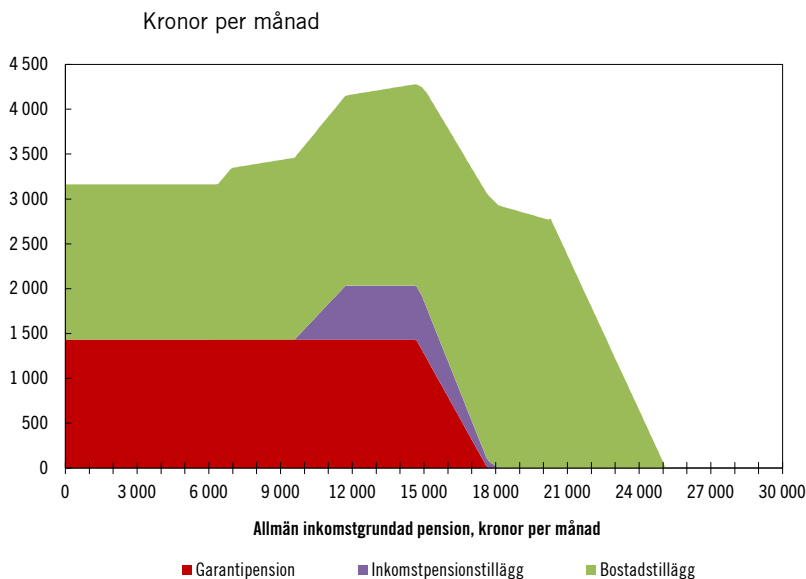
Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

Figur 9.4 visar effekten 2024 av de regeländringar som genomförts sedan 2020 och bidragen från de olika delarna i grundskyddet vid olika nivåer på inkomstgrundad pension. Totalt är höjningen störst i det intervall där inkomstpensionstillägg har sin maximala nivå. Vid en allmän inkomstgrundad pension på 14 600 kronor per månad är höjningen 4 278 kronor per månad. Vid denna inkomstgrundade

pension är höjningen i bostadstillägget 2 245 kronor, garantipension 1 433 kronor och inkomstpensionstillägg 600 kronor.

Höjningen av bostadstillägget bidrar i hela intervallet mest till den totala ökningen av de tre förmånerna. För de utan inkomstgrundad pension med maximal bostadskostnad har bostadstillägget ökat med 1 730 kronor per månad. Från en inkomstgrundad pension på 6 400 kronor per månad är ökningen större till följd av att inkomstpensionen efter regeländringar räknas in till 93 procent mot tidigare 100 procent i den inkomst som reducerar bostadstillägg. Anledningen till denna regeländring var att det ska ha varit mer lönsamt att arbeta. Vid en allmän inkomstgrundad pension på 17 700 kronor per månad, där garantipensionen är helt bortreducerad, är höjningen av bostadstillägg som störst, 2 960 kronor per månad. Införandet av inkomstpensionstillägget är tämligen marginell i den totala förstärkningen av grundskyddet. Men det har gjort systemet mer komplicerat och mindre transparent.

Figur 9.4 Förstärkning av grundskyddet de senaste åren för de utan tjänstepension efter storlek på allmän inkomstgrundad pension, 2024

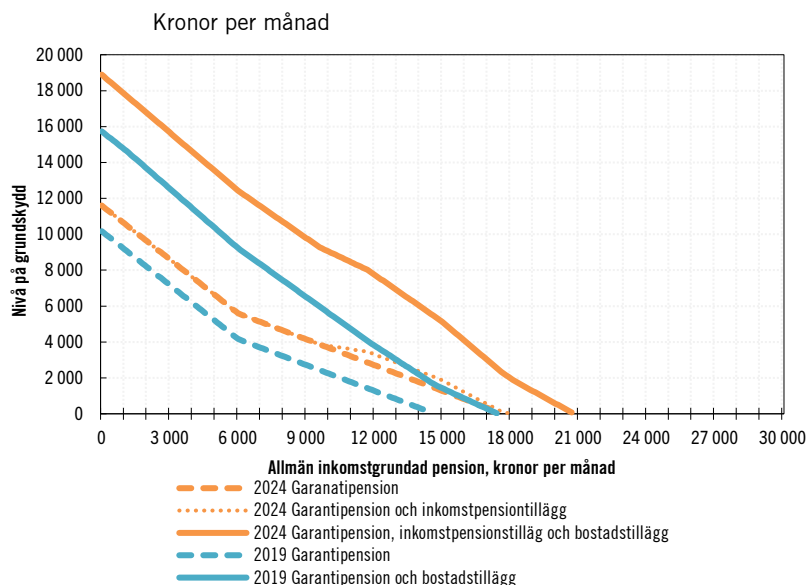

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

9.3.2 Effekten på grundskyddet för de med tjänstepension av de senaste årens regeländringar

De flesta har dock tjänstepension och det gäller framför allt för yngre pensionärer. Det är därför relevant att inkludera tjänstepensionen vid en analys av pensionssystemet. I analysen antas att tjänstepensionens storlek är 21 procent av allmän inkomstgrundad pension. Garantipensionen reduceras inte av tjänstepensionen, vilket innebär att effekten av höjd garantipension är densamma i alla inkomstintervall för de med och utan tjänstepension (se figur 9.5). Detsamma gäller inkomstpensionstillägget. Bostadstillägg reduceras dock av tjänstepensionen i samma grad som den reduceras av den allmänna inkomstgrundade pensionen. Utan regeländringarna skulle bostadstillägget vara fullt reducerad vid en allmän inkomstgrundande pension på 17 416 kronor per månad och med är de reducerade vid 20 807 kronor per månad. Nivån för att ha bostadstillägg har flyttats upp med 3 391 per månad avseende inkomstgrundad pension, dvs. något mindre än för de med enbart allmän pension. Det beror på att även tjänstepensionen reducerar bostadstillägg.

Figur 9.5 Nivå på grundskydd vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension för de med tjänstepension, med och utan de senaste årens reformer, 2024

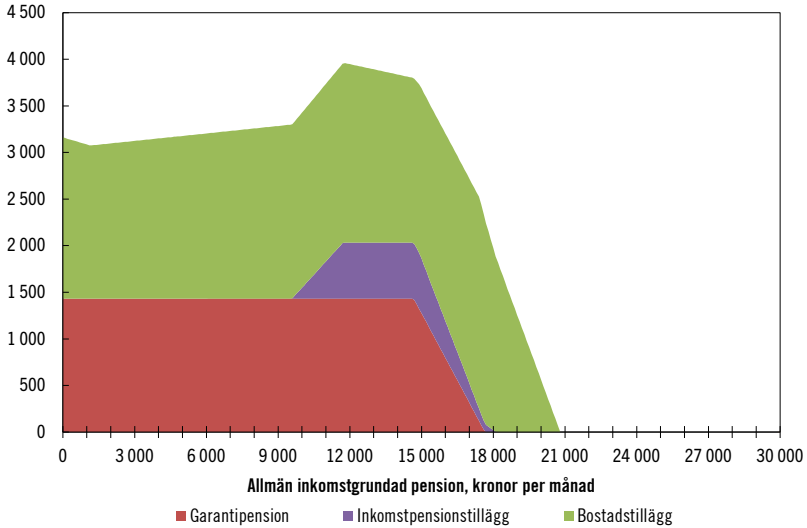
Anm. Nivån på grundskyddet 2019 är högre i figuren än det var år 2019. Det beror på att beräkningen har gjorts i 2024 år ekonomiska miljö för att visa hur det sett ut om regelverket för 2019 fortfarande hade gällt. Av samma anledning är grundskyddet i figuren helt reducerat vid en högre inkomstnivå än vad var fallet 2019.

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

Höjningen av grundskyddet är som störst i intervallet där inkomstpensionstillägget är som störst även för de med tjänstepension (se figur 9.6). Höjningen är högst vid en allmän inkomstgrundad pension på 11 800 kronor per månad med en höjning på 3 958 kronor.

Figur 9.6 Förstärkning av grundskyddet de senaste åren för de med tjänstepension efter storlek på allmän inkomstgrundad pension, 2024

Kronor per månad

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

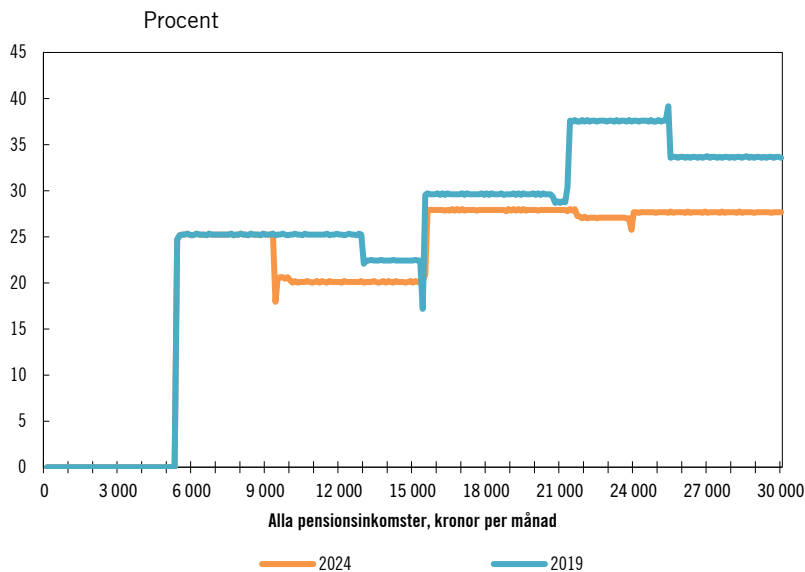
9.3.3 Regeländringar i skattesystemet de senaste åren

Pensionärerna har också påverkats av regeländringar i skattesystemet de senaste åren. Det förhöjda grundavdraget har höjts i flera steg 2020, 2021, 2022 och 2024 och en skattereduktion för förvärvsinkomst infördes 2021.

Regeländringarna har lett till att marginalskatten på pension i många intervall är lägre än den annars skulle ha varit (se figur 9.7). Det gäller framför allt för personer som fyller 67 år under 2024 (födda 1957) eller är äldre som tar del av det förhöjda grundavdraget.⁶⁰ Inkomstskatten har sänkts mer för de som har höga inkomster.

⁶⁰ De som är födda 1958 får förhöjt grundavdrag 2025.

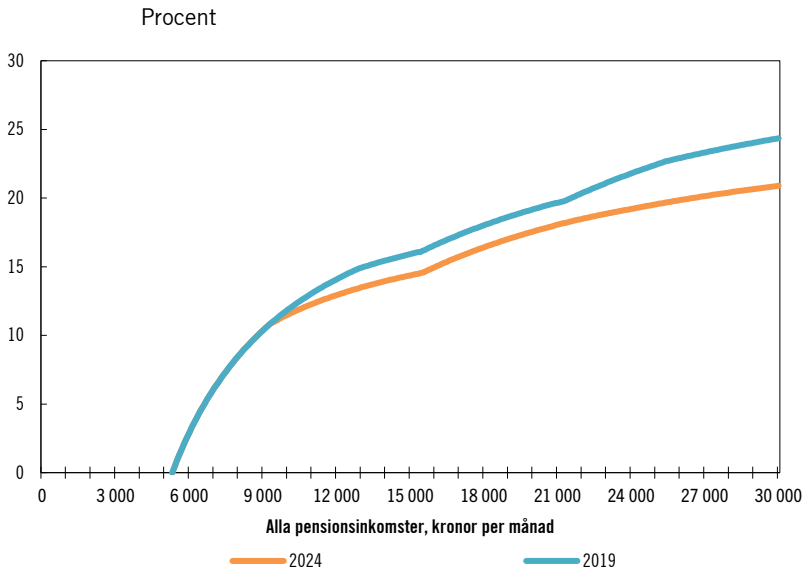
Figur 9.7 Marginalskatt vid olika nivåer på total pension för de som under året fyller 67 år eller är äldre, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

Regeländringarna i skattesystemet har medfört att den genomsnittliga skatten framför allt har sänkts för de som är fylld 67 år 2024 eller är äldre och tar del av det förhöjda grundavdraget (se figur 9.8). För de med pensionsinkomster på 30 000 kronor per månad har den genomsnittliga inkomstskatten sänkts med 3 procentenheter och för de med pensionsinkomster på 15 000 kronor per månad med drygt 1 procentenhet. I de lägsta pensionsinkomsterna har inga sänkningar av inkomstskatten skett. Det har dock skett tidigare och de betalar lägre inkomstskatt än löntagare.

Figur 9.8 Genomsnittlig inkomstskatt vid olika nivåer på total pension för de som fyller 67 år eller är äldre, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

9.3.4 Regeländringarna har lett till högre disponibel inkomst och jämnare inkomster

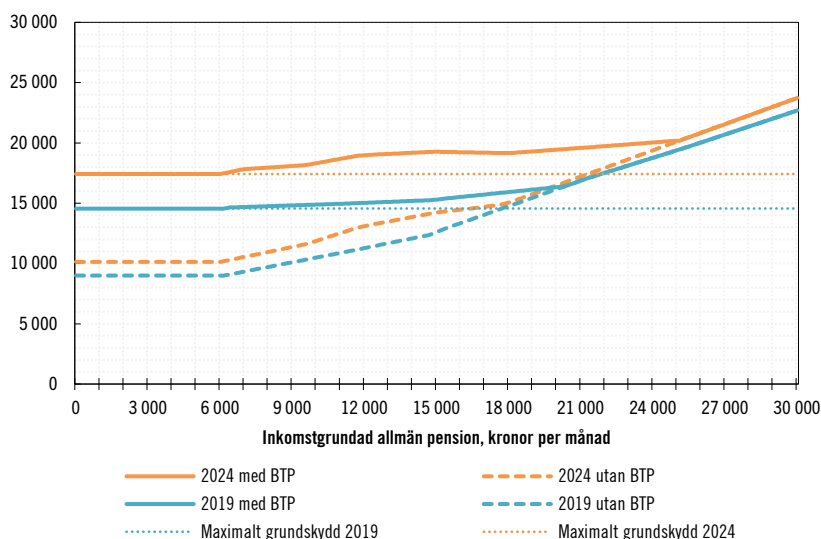
Regeländringarna i grundskyddet har lett till att disponibel inkomst är 17 420 kronor per månad i stället för 14 560 kronor per månad med 2019 års regelverk, dvs. 2 860 kronor högre per månad 2024 för en individ med enbart garantipension och fullt grundskydd (se figur 9.9). Grundskyddet är 3 162 kronor högre, men skatten är också 302 kronor högre till följd av att garantipensionen har ökat. För en person som inte har bostadstillägg och ingen tjänstepension krävs det med 2024 års regelverk en allmän inkomstgrundad pension på ca 21 300 kronor per månad för att nå upp till samma disponibla inkomst som en som inte arbetat alls. I avsaknad av regeländringarna hade det för en person utan tjänstepension och BTP krävts en allmän inkomstgrundad pension på 17 700 kronor per månad för att nå upp till nivån för maximalt grundskydd. En allmän inkomstgrundad pension på 21 300 kronor per månad är en bit över vad de flesta har och många av de som ligger under denna nivå har ett fullt arbetsliv bakom sig. År 2024 beräknas det inte ens vara en tiondel av

pensionärerna som har en högre allmän inkomstgrundad pension. Dock har ca 90 procent tjänstepension, vilket innebär att denna jämförelse enbart gäller en mindre del av pensionärerna.

Regeländringarna har lett till ett system där disponibel inkomst endast ökar marginellt med högre inkomstpension för de som har bostadstillägg. I intervallet mellan ca 15 000 och ca 17 700 minskar till och med disponibel inkomst när den beräknas med en genomsnittlig kommunalskattesats. För de som bor i en kommun med en högre kommunalskatt kommer den minska ännu mer och för de som även är medlemmar i svenska kyrkan eller annat samfund blir effekten ännu större. Först vid en allmän inkomstgrundad pension på ca 18 800 är disponibel inkomst uppe i samma nivå som vid en allmän inkomstgrundad pension på 14 900. Detta innebär att i vissa intervall har mer arbete ur pensionshänseende lett till lägre disponibla inkomster.

Figur 9.9 Disponibel inkomst med 2019 och 2024 års regelverk för de utan tjänstepension, 2024

Kronor per månad

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

För individer som inte har bostadstillägg ökar disponibel inkomst i högre grad med stigande allmän inkomstgrundad pension än för de

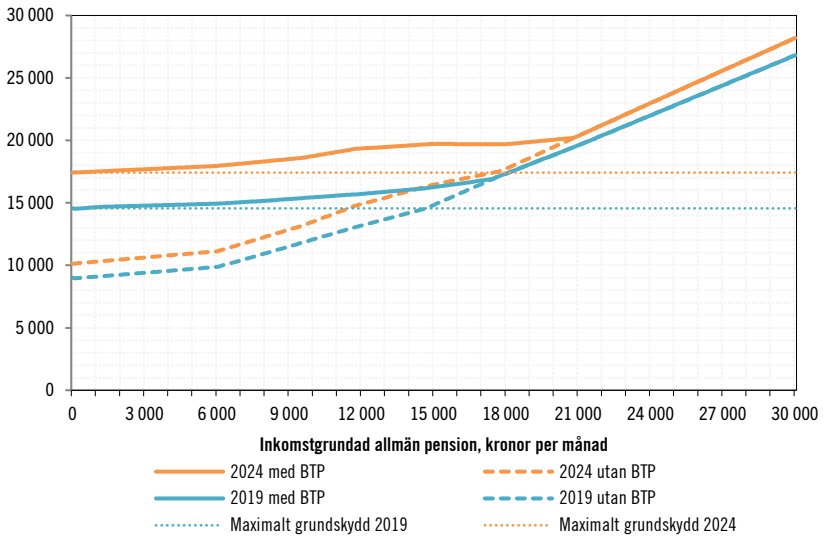
med bostadstillägg. Men i genomsnitt ökar disponibel inkomst mindre med 2024 års regelverk än 2019 års pga. att intervallet där garantipensionen reduceras har förlängts i och med höjningen av garantipensionen.

När systemet analyseras för individer som också har tjänstepension ökar disponibel inkomst mer med stigande allmän inkomstgrundad pension än för de utan tjänstepension. Framför allt för de utan bostadstillägg. För de med bostadstillägg minskar dock disponibel inkomst med stigande allmän inkomstgrundande pension i intervall 15 100–17 600 kronor per månad.

För de som har bostadstillägg är skillnaden i disponibel inkomst tämligen liten mellan de som har tjänstepension och de som inte har det. Det beror på att marginaleffekten av högre pension är mycket hög i bostadstillägget. Ett helt arbetsliv där 4,5 procent av löneutrymmet har satts av till pension ger endast lite extra under en period senare i livet för de som väntas få bostadstillägg. För de som inte kommer få bostadstillägg är effekten större.

Figur 9.10 Disponibel inkomst med 2019 och 2024 års regelverk för de med tjänstepension, 2024

Kronor per månad

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken 2019 och 2024.

9.3.5 Regeländringarna har bidragit till att sänka respektavståndet

Det finns ingen officiell definition på respektavståndet. Det definieras ofta som skillnaden i disponibel inkomst mellan en person med fullt grundskydd som inte arbetat alls och en som arbetat heltid ett helt arbetsliv och i övrigt har samma förutsättningar såsom civilstånd och tjänstepensionsavtal. Vilken nivå på lön denna jämförbara individ skulle ha haft och om den haft en anställning som ger ett intjänande till tjänstepension är inte självklart. I tabell 9.1 redovisas respektavståndet för några typfall med olika lönenivå och olika tjänstepensionsavtal. Samtliga har börjat arbeta vid 20 års ålder, pensionerat sig vid 65 års ålder och är födda 1957. När jämförelsen görs med en tidigare undersköterska som har 20 232 kronor per månad i disponibel inkomst som pensionär är respektavståndet 2 794 kronor per månad 2024. Om jämförelse görs med en kvinna respektive man med ”typisk” lönenivå (median) för respektive kön blir respektavståndet 2 928 respektive 2 819 kronor per månad. För en högvälörd som under yrkeslivet hade en lön på 50 000 kronor per månad i 2024 års lönenivå är respektavståndet 9 835 kronor per månad. Undersköterskan, kvinnan och mannen med medianlön har bostadstillägg om de har begränsad förmögenhet. Om dessa tre typfall har så mycket förmögenhet att de inte har bostadstillägg blir skillnaden mot individen med maximalt grundskydd ännu mindre än respektavståndet.

Kvinnan med medianlön har högre disponibel inkomst än mannen med medianlön trots att han har haft högre lön. Det förklaras av att kvinnan har högre tjänstepension. Mannen har högre allmän inkomstgrundande pension.

Tabell 9.1 Disponibel inkomst och respektavstånd för några olika typfall med och rätt till eventuellt bostadstillägg, 2024

Kronor per månad

Jämförelse med	Lön, 2024 års lönenivå	Kollektivavtalad tjänstepension	Disponibel inkomst	Respektavstånd
Maximalt grundskydd	0	-	17 420	
Undersköterska med BTP	27 600	KAP-KL	20 232	2 812
Undersköterska utan BTP	27 600	KAP-KL	18 892	1 472*
Medianlön kvinnor med BTP	34 200	IPT2	20 366	2 942
Medianlön kvinnor utan BTP	34 200	IPT2	19 413	1 993*

Jämförelse med	Lön, 2024 års lönenivå	Kollektivavtalad tjänstepension	Disponibel inkomst	Respektavstånd
Medianlön män med BTP	36 800	SAF-LO	20 257	2 837
Medianlön män utan BTP	36 800	SAF-LO	19 461	2041*
Högavlönad	50 000	PA16 (Avd 2)	27 273	9 853

Anm. *Egentligen inte respektavståndet eftersom de har förmögenhet och därför inte bostadstillägg. Typfallen är beräknade med en kommunalskatt på 32,24 och begravningsavgift 0,23 procent.
Källa: Egna beräkning med Pensionsmyndighetens typfallsmodell.

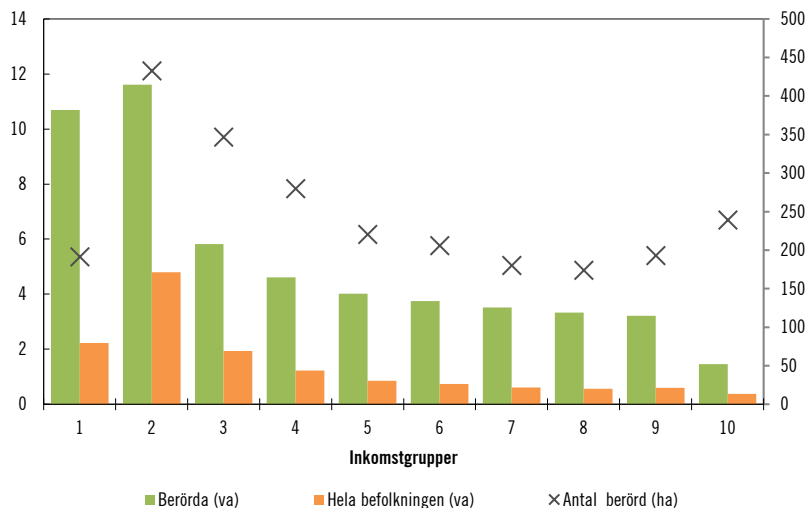
9.3.6 Effekter på inkomstfördelningen av de senaste årens reformer

Regeländringarna i grundskyddet⁶¹ beräknas innebära att ekonomisk standard har stärkts kraftigt i den nedre delen av inkomstfördelning där pensionärer med grundskydd är överrepresenterade (se figur 9.11). Sänkt skatt har större betydelse högre upp i inkomstfördelningen. I inkomstgrupp 1 och 2 beräknas reformerna ha bidragit till att stärka ekonomisk standard med 10,7 respektive 11,6 procent för de som är berörda. Bland de berörda finns även personer som bor i samma hushåll som de som är direkt berörda av regeländringarna. Om förstärkningen slås ut på hela befolkningen har reformerna bidragit till att ge en högre ekonomisk standard med i genomsnitt 2 respektive 5 procent i inkomstgrupp 1 och 2 i förhållande till utan reformerna.

⁶¹ I dessa beräkningar ingår effekten av höjningar av nivåerna i grundskyddet och sänkningarna av inkomstskatten. Effekten av höjningar i åldersgränserna i grundskyddet, socialförsäkringssystemet och skattesystemet ingår inte.

Figur 9.11 Förändring av ekonomisk standard i olika inkomstgrupper till följd av de senaste årens reformer, 2024

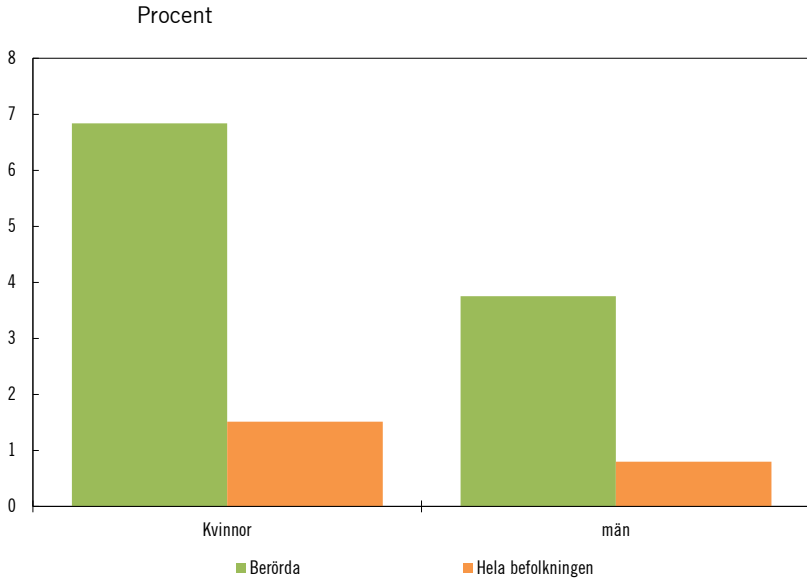
Procent

Källa: Egna beräkningar i FASIT framskriven med makroprognos.

Förstärkningen av grundskyddet har i högre grad gynnat kvinnor och sänkning av skatten har i högre grad gynnat män. Individuell disponibel inkomst beräknas vara 6,8 och 3,8 procent högre för berörda kvinnor respektive män år 2024 till följd av reformerna. Reformerna beräknas ha bidragit till att i snitt öka kvinnors individuella disponibla inkomst med i genomsnitt 1,5 procent och mäns med 0,8 procent och har därmed förbättrat den ekonomiska jämställdheten.

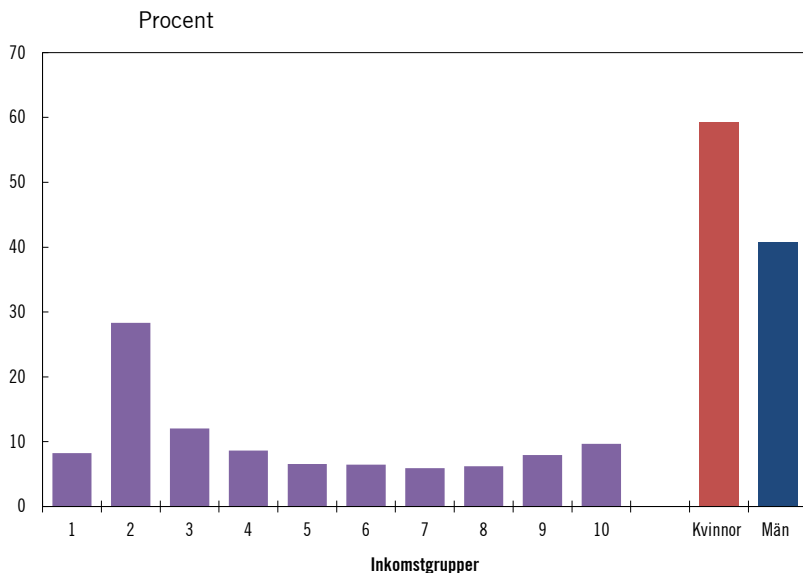
Figur 9.12 Förändring av individuell disponibel inkomst bland kvinnor och män till följd av de senaste årens reformer, 2024

Källa: Egna beräkningar i FASIT framskriven med makroprognos.

Figur 9.11 visade på starka procentuella förändringar av ekonomisk standard längre ner i fördelningen. En bidragande anledning till att de procentuella förändringarna är höga där är att de i utgångsläget har låga inkomster. Om man är intresserad av hur utgifterna för reformerna fördelar sig mellan olika inkomstgrupper och kvinnor och män kan man beräkna reformkronornas fördelning. Det vill säga hur stor andel av de satsade pengarna som tillfaller olika grupper. Den största andelen av reformkronorna beräknas ha gått till inkomstgrupp 2 med 28,3 procent. Där är pensionärer överrepresenterade och framför allt de med grundskydd. Resurstillskottet är inte obetydligt längre upp i inkomstfördelningen. Inkomstgrupp 10 beräknas ha fått nästan en tiondel, 9,7 procent. Det beror på att effekten av sänkt skatt är större för individer med högre pension och att garantipensionen och inkomstpensionstillägget enbart är inkomstprövat mot den egna inkomstgrundande pensionen och inte hela hushållets samtliga inkomster. Därmed kan även individer högre upp i inkomstfördelningen gynnas av stärkt grundskydd. Kvinnorna beräknas ha fått 59,2 procent och männen 40,8 procent.

Figur 9.13 Fördelning av reformkronorna, 2024

Källa: Egna beräkningar i FASIT framskriven med makroprognos.

9.4 Marginaleffekter i systemet uppstår på grund av grundskyddet och skattesystemet

Ytterligare ett sätt att studera drivkraften till arbete är att studera marginaleffekter. Att grundskyddet reduceras med stigande inkomster medför att för de som förväntas få grundskydd kommer livsinkomstprincipen gälla i lägre grad och det lönar sig mindre att arbeta under yrkeslivet.

Marginaleffekter uppstår pga. av att garantipensionen och bostadstillägget i grundskyddet trappas av med ökad inkomst. Det uppstår också när inkomstpensionstillägget både trappas upp och trappas ner. Inkomstskatten bidrar också till marginaleffekterna. När marginaleffekten från de olika systemen läggs samman skapar de i många fall mycket höga marginaleffekter som ibland är över 100 procent.

När man analyserar marginaleffekter i pensionssystemet är det inte samma marginaleffekt som vid analys av marginaleffekt vid arbete. Vid analys av pensionssystemet anger marginaleffekten i

stället hur mycket disponibel inkomst reduceras till följd av en extra krona allmän inkomstgrundad pension. Den allmänna inkomstgrundade pensionen består i beräkningen av inkomstpension⁶² och tillägspension. En marginaleffekt på 70 procent innebär att om allmän inkomstgrundad pensionen ökar med en krona så ökar disponibel inkomst med 30 öre och 70 öre försvinner i skatt och minskat grundskydd. Denna definition används för att visa på resultatet av att öka eller minska sitt intjänande till den allmänna pensionen. Den marginaleffekt man har som pensionär uppstår till stor del till följd av beslut som sker de yrkesverksamma åren. Men den påverkas också av de beslut som man gör inför pensionering, som valet när man ska sluta arbeta och valet när man ska börja ta ut pension. De två valen behöver inte sammanfalla i tid och det är mycket vanligt att ta ut pension och fortsätta att arbeta några år.

Maximalt grundskydd för en ensamstående född 1938 eller senare 2024 är 11 603 kronor i garantipension och 7 290 kronor i bostadstillägg. Ju högre grundskydd desto större summa ska reduceras bort i takt med stigande pensionsinkomster. Det kommer då att uppstå en avvägning om hur reduktionen bäst görs, snabbt med höga marginaleffekter eller långsammare med lägre marginaleffekter. Ju snabbare det reduceras bort desto högre blir marginaleffekterna i det intervall där det reduceras. Men det innebär också att intervallet i inkomstgrundad pension med höga eller väldigt höga marginaleffekter blir kortare då grundskyddet kommer vara bortreducerat vid en lägre inkomstgrundad pension. Färre kommer då ta del av grundskyddet och de höga marginaleffekterna och statens utgifter kommer att begränsas. En långsammare reduktion innebär att marginaleffekterna inte kommer bli lika höga i intervallet där grundskyddet reduceras. Baksidan är att grundskyddet kommer var fullt reducerat vid en högre nivå på den allmänna inkomstgrundade pensionen, vilket innebär att fler kommer få grundskydd, och omfattas av höga marginaleffekter och statens utgifter blir högre.

⁶² I underlaget för beräkning av garantipension ingår inte den faktiska premiepensionen. I stället beräknas inkomstpensionen som om 18,5 procent av pensionsunderlaget tillgodoräknats inkomstpensionen. Det innebär att tillgodohavandet i premiepensionen inte påverkar storleken på garantipensionen.

Andra pensionssystem som har en baspension som är lika för alla, i stället för en garantipension som reduceras för ökad inkomstgrundad pension, har vanligtvis lägre margineffekter.

Beräkningarna i figurerna i avsnittet är gjorda med en genomsnittlig kommunalskatt på 32,37 procent och en begravningsavgift på 0,25 procent. I praktiken varierar kommunalskatten mellan olika kommuner i ett spann från 28,98 till 35,3 procent. I beräkningarna ingår också den obligatoriska public serviceavgiften på 1 procent på inkomster upp till och med en förvärvsinkomst på 10 160 kronor per månad. Utöver skatten och de två avgifterna tillkommer för många även avgift till Svenska kyrkan eller andra samfund, men detta ingår inte i margineffektsberäkningarna eftersom de inte är obligatoriska.

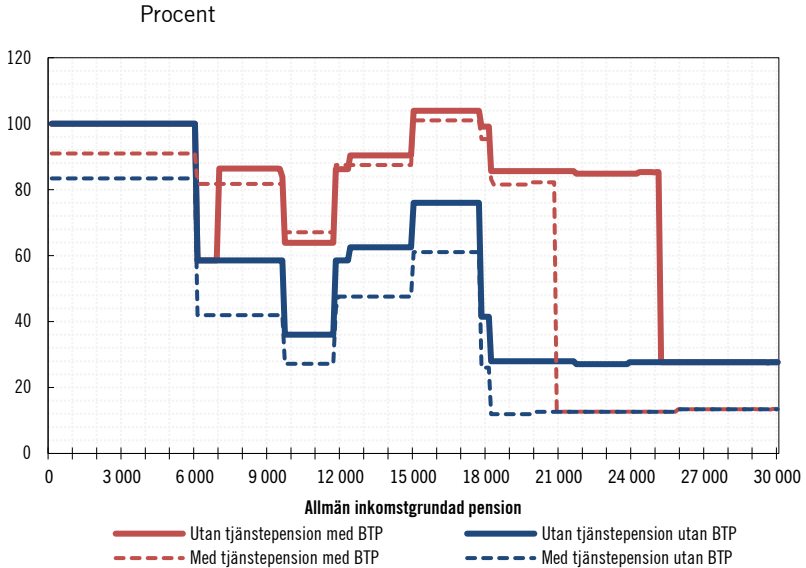
Skatten på pensionsinkomster är olika beroende på ålder. Det beror på att det finns ett förhöjt grundavdrag för de som vid årets ingång är 66 år eller äldre. Analysen i detta avsnitt avser en person som är 66 år eller äldre och därmed tar del av det förhöjda grundavdraget 2024.

9.4.1 Den sammantagna effekten av olika förmåner och skatt

Sammantaget ger margineffekterna i de olika systemen en mycket komplicerad bild av i vilken grad det lönar sig att upparbeta ett större intjänande till pensionen. Figur 9.17 illustrerar margineffekterna för en ensamstående född 1938 eller senare med 40 års försäkringstid i garantipensionen och inkomstpensionstillägget, en hyra på 7 500 kronor per månad, begränsad förmögenhet och utan arbetsinkomst. Den visar olika kombinationer av transfereringar, med och utan bostadstillägg och tjänstepension. Margineffekterna skiftar upp och ner ett flertal gånger med stigande allmän inkomstgrundad pension oavsett om man har bostadstillägg och tjänstepension eller inte. För de som har bostadstillägg är margineffekterna över 100 procent i ett intervall både för de med och de utan tjänstepension. Inom detta intervall där inkomstpensionstillägget reduceras kommer disponibel inkomst minska med stigande allmän inkomstgrundad pension. Margineffekten är lägre i de flesta intervallen för de med tjänstepension än de utan tjänstepension. För de med bostadstillägg är skillnaden i margineffekter mellan de som

har tjänstepension och de som inte har det förhållandevis liten. Skillnad är större för de som inte har bostadstillägg.

Figur 9.14 Total marginaleffekt av samtliga system, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverken.

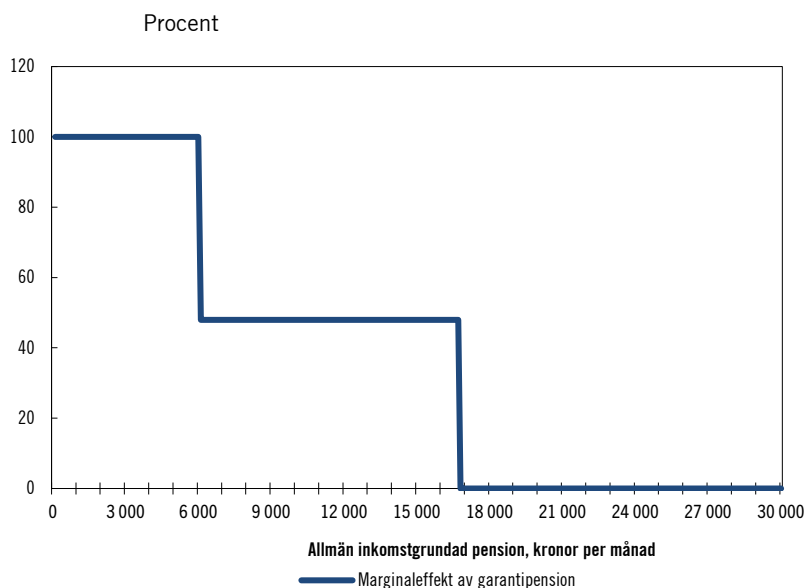
De olika förmånerna kan analyseras var och en för sig och bidrag till den totala marginaleffekten kan beräknas. Även marginaleffekten av skatt kan analyseras. Här måste hållas i åtanke att det inte är marginalskatten som beräknas på samtliga pensionsinkomster, utan i stället effekt av ökad skatt då den allmänna inkomstgrundade pensionen ökar. Marginaleffekterna i avsnitt 9.2.2 till 9.2.6 summerar till den totala marginaleffekten i figur 9.14.

9.4.2 Marginaleffekter av garantipensionen

Garantipensionen är ett komplement till den inkomstgrundade pensionen. De som inte arbetat alls och inte har någon allmän inkomstgrundad pension har maximal garantipension under förutsättning att de har 40 bosättningsår. Garantipensionen reduceras i takt med stigande allmän inkomstgrundad pension. För de som har en inkomstgrundad pension under 1,26 prisbasbelopp

per år (6 016 kronor per månad 2024) räknas garantipensionen av krona för krona. För inkomstgrundad pension däröver reduceras garantipensionen med 48 öre för varje extra inkomstgrundad. Vid en inkomstgrundad pension på 17 655 kronor per månad är garantipensionen helt reducerad. Utformningen av garantipensionen innebär att förmånen bidrar till margineffekter på 100 procent i det första intervallet och 48 procent i det andra intervallet. Därefter är garantipensionen helt reducerad och skapar inga margineffekter.

Figur 9.15 Margineffekter av garantipensionen, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

9.4.3 Margineffekter av bostadstillägget

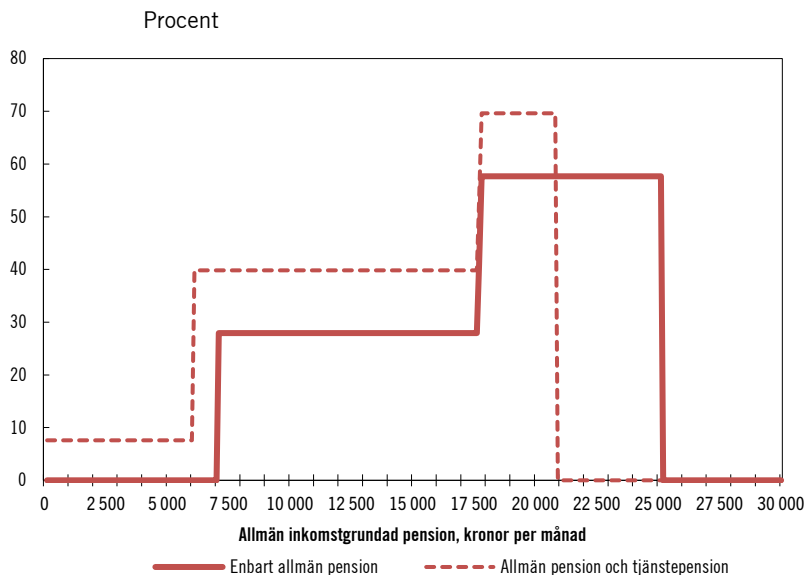
Bostadstillägget är i hög grad behovsprövat och bidrar därmed i hög grad till margineffekterna. I inkomstintervallet upp till ca 7 000 kronor per månad finns inga margineffekter av bostadstillägget för individer som inte har tjänstepension (se figur 9.16). Allmän inkomstpension under detta belopp reducerar inte bostadstillägget

eftersom reduceringsinkomsten⁶³ då är lägre än fribeloppet i reduceringsinkomsten. För reduceringsinkomster över fribeloppet reduceras bostadstillägget med 62 öre för en ökning med 1 krona. Marginaleffekten av högre allmän inkomstgrundande pension är dock 28 procent i intervallet över ca 7 000 kronor. Det beror dels på att den inkomstgrundade pensionen tas upp till 93 procent i reduceringsinkomsten, men framför allt på att garantipensionen reduceras i intervallet och därmed ökar reduceringsinkomsten svagare än den allmänna inkomstgrundade pensionen. Effekten blir att bostadstillägget reduceras svagare av en extra allmän inkomstgrundad krona i det intervall där garantipensionen reduceras. Vid en inkomstgrundad pension på ca 17 700 kronor per månad är garantipensionen fullt reducerad. I intervallet över ca 17 700 är marginaleffekten från bostadstillägget 58 procent ($0,93 \cdot 0,62 = 0,58$). Vid en allmän inkomstgrundad pension på ca 25 200 kronor per månad är bostadstillägget fullt reducerad och därmed ger systemet inga marginaleffekter.

För en pensionär som även har tjänstepension kommer marginaleffekten av bostadstillägg vara högre vid samma nivå på inkomstgrundad pension än för en individ utan tjänstepension. Det beror på att reduceringsinkomsten ökar mer till följd av att även tjänstepensionen ökar då den allmänna inkomstgrundade pensionen ökar. Bostadstillägget reduceras från det att den har 1 krona i inkomstgrundad pension. Det beror på att tjänstepensionen tillsammans med inkomstgrundad pension och garantipension ger en reduceringsinkomst som överstiger fri beloppet. Marginaleffekten är ca 8 procent upp till och med ca 6 000 kronor per månad. Därefter stiger marginaleffekten till 40 procent i det intervall där garantipensionen reduceras till 48 procent. I intervallet där garantipensionen är fullt reducerad är marginaleffekten 70 procent. För en individ med tjänstepension är bostadstillägget helt reducerad och marginaleffekterna borta vid en inkomstgrundad pension på 21 000 kronor, dvs. en lägre nivå än för den med enbart allmän pension.

⁶³ Reduceringsinkomsten är en viktning av olika inkomster där inkomster som härrör från arbete tas upp till 93 procent och övriga till 100 procent.

Figur 9.16 Marginal effekter av bostadstillägget, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

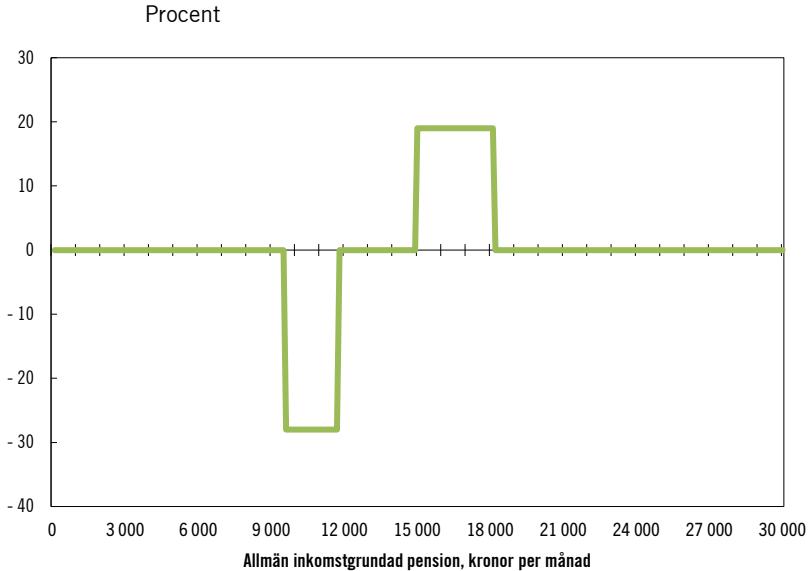
Det är möjligt att ha bostadstillägg och samtidigt arbeta. Det finns ett fribelopp i bostadstillägget på 24 000 kronor per år som innebär att upp till denna nivå genererar inte arbetsinkomsterna någon margineffekt. Arbetsinkomster därutöver reducerar bostadstillägget i samma omfattning som stigande inkomstgrundande pensioner.

9.4.4 Marginal effekter av inkomstpensionstillägget

Inkomstpensionstillägget är en förmån som fasas in stegvis i trappor i ett intervall där den allmänna inkomstgrundade pensionen är mellan 9 589 och 11 719 kronor per månad. Figur 9.17 är dock beräknad som om den fasades in linjärt för att ge en rimlig bild. I intervallet där den fasas in är margineffekten -27 vilket innebär att den i detta intervall ger ett negativt bidrag till den totala margineffekten. I intervallet där förmånen fasas ut, 14 915 till 18 111 kronor i allmän inkomstgrundande pension bidrar den till att höja margineffekten med 18 procentenheter. En stor andel av pensionärerna har allmän inkomstgrundad pension i denna

storleksordning, vilket innebär att en inte obetydlig andel av pensionärerna påverkas av högre margineffekter.

Figur 9.17 Margineffekter av inkomstpensionstillägget, 2024

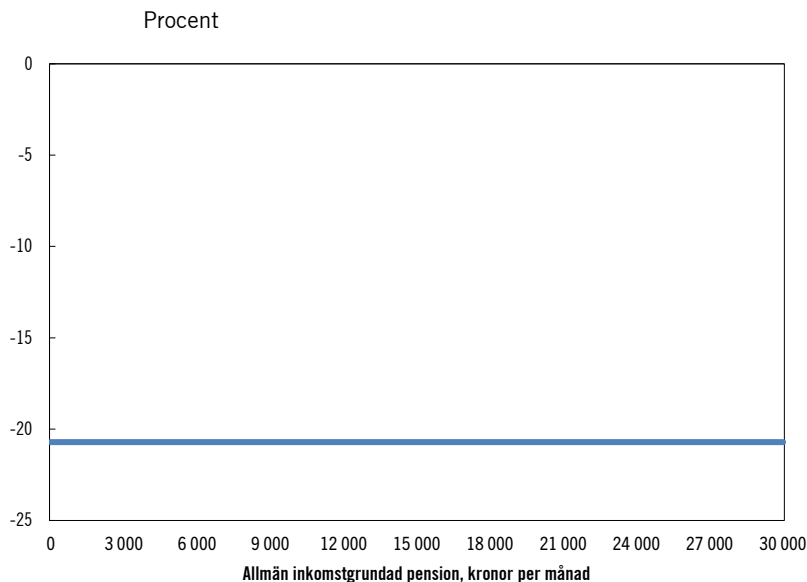
Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk

9.4.5 Margineffekter av att ha tjänstepension

Att ha kollektivavtal som ger tjänstepension innebär att för varje intjänad allmän inkomstgrundad pensionskrona tjänar man också in till tjänstepension. Tjänstepensionen bidrar till att sänka den totala margineffekten i hela systemet. De olika tjänstepensionsavtalen skiljer sig dock åt och påverkar drivkrafterna på olika sätt.⁶⁴ I beräkningen antas avsättningen till tjänstepensionen vara i en omfattning som medför att varje krona i inkomstgrundad pension även genererar 21 procent i tjänstepension. Med en tjänstepension som motsvarar 21 procent i hela inkomstpensionsintervallet av den allmänna inkomstgrundade pensionen blir margineffekten av tjänstepension -21 procent oavsett nivå på allmän inkomstgrundad pension.

⁶⁴ Se avsnitt 9.8.

Figur 9.18 Marginaleffekt av tjänstepension

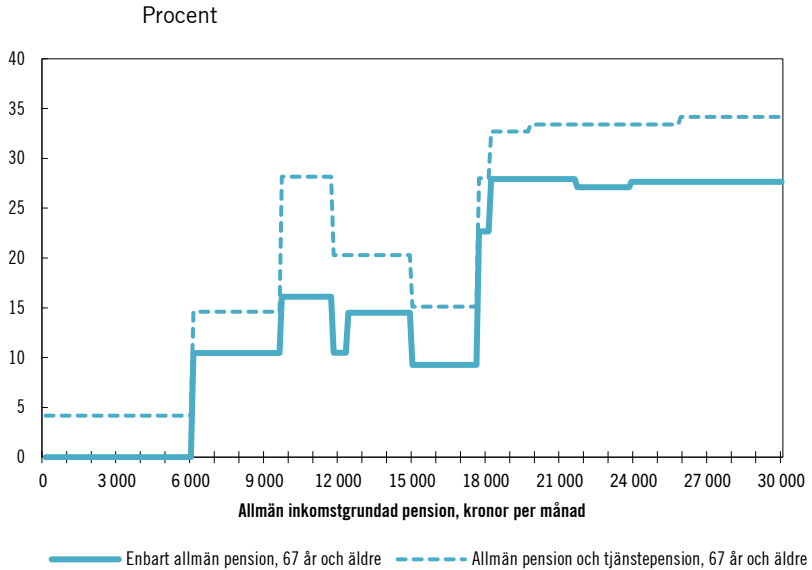
Källa: Egna beräkningar utefter antagande om nivå på tjänstepensionen.

9.4.6 Marginaleffekter av skatt

Inkomstskatten på pension skapar marginaleffekter. I figur 9.16 framgår skattens bidrag till den totala marginaleffekten vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension, vilket inte är detsamma som marginalsikten som är hur mycket inkomstskatt som betalas på en extra utbetald pensionskrona oavsett typ av pension (figur 9.7).

Marginaleffekten av skatt beräknas på alla på alla de beskattningsbara inkomster som systemet ger i respektive intervall. I vissa intervall ökar den totala pensionen mer än den allmänna inkomstgrundade pensionen. Då ökar också inkomstskatten mer och marginaleffekten av inkomstskatt blir högre än marginalsikten. Som exempel kan intervallet där inkomstpensionstillägg fasas in nämnas. I intervallet där inkomstpensionstillägg i stället fasas ut är effekten den motsatta. För de som även har tjänstepension beräknas effekten även på detta inkomstslag. De som har tjänstepension kommer därför nå en högre marginaleffekt vid en lägre allmän inkomstgrundad pension än de som inte har tjänstepension.

Figur 9.19 Marginal effekter av skatt för de som är 67 år och äldre 2024

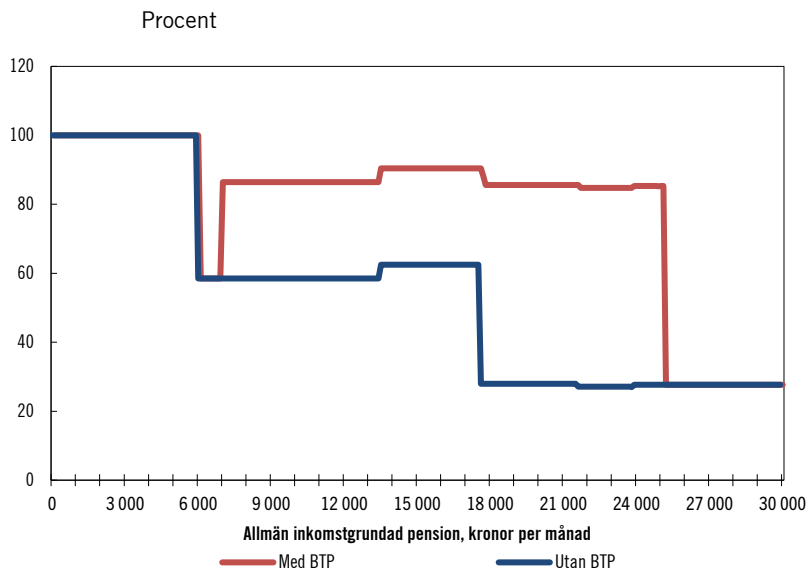
Källa:

9.4.7 Inkomstpensionstillägget har minskat transparensen

Om inkomstpensionstillägget inte fanns skulle incitamenten till arbete i pensionssystemet vara mer transparenta. I figur 9.20 har inkomstpensionstillägget eliminerats. Resultatet är en mer överskådlig bild av incitamenten än i figur 9.14 som visar marginaleffekterna där inkomstpensionstillägget är inkluderat. Antalet skift i nivån av marginaleffekt är färre när inkomstpensionstillägget har tagits bort. Marginaleffekten når inte heller över 100 procent i något intervall.

Inkomstpensionstillägget är den enda inkomsten som inte reducerar bostadstillägget. Om inkomstpensionstillägget lades till i reduceringsinkomsten skulle marginaleffekter över 100 procent undvikas.

Figur 9.20 Totala margineffekter i det allmänna systemet om inkomstpensionstillägget exkluderas, 2024

Källa: Egna beräkningar utefter regelverk.

9.5 Margineffekterna i praktiken

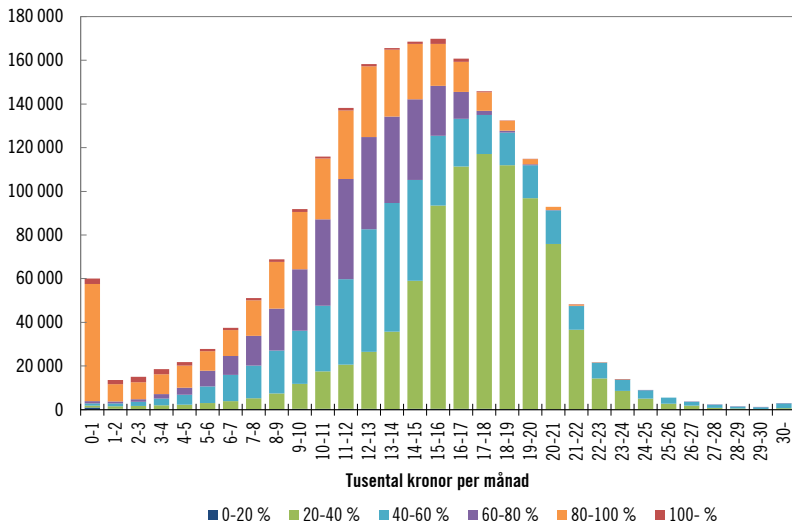
Figur 9.14 visar endast vilka margineffekter systemet ger upphov till vid olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension och enbart för ensamstående. Den säger inget om vilka margineffekter systemet ger i praktiken. Det har betydelse hur individer fördelar sig mellan olika nivåer på allmän inkomstgrundad pension, hur vanligt det är att individer tar del av grundskyddet och omfattningen och storlek på tjänstepensionen. Det har också betydelse hur fördelningen mellan ensamstående och sammanboende är. Denna analys visar samtliga pensionärer så det förekommer personer som även arbetar samtidigt som de har inkomstgrundad pension.

I en analys av pensionssystemet som syftar till att analysera drivkrafterna är det relevant att analysera vilka margineffekter systemet ger upphov till i praktiken. I figur 9.21 redovisas antalet pensionärer efter allmän inkomstgrundad pension uppdelat på margineffekter inom olika intervall. Ju lägre allmän inkomstgrundad pension desto högre är margineffekterna i

allmänhet. Marginaleffekter på 100 procent och över beror i det lägsta inkomstintervallet vanligtvis på mycket låg inkomstgrundad pension som räknas av krona för krona mot garantipension. I mitten av inkomstintervallet beror det på att individerna har bostadstillägg och ligger i det intervall där inkomstpensionstillägget fasas ut. De flesta som har marginaleffekter i intervallet 80–100 procent har bostadstillägg. En marginaleffekt på 60–80 procent är oftast en individ som har garantipension, men inte bostadstillägg. Individer med marginaleffekter på 20–40 procent har sällan garantipension eller bostadstillägg. Antalet pensionärer minskar i intervallen där den inkomstgrundade pensionen är över 21 000 kronor per månad. Det beror på att det finns ett tak i inbetalningarna i den allmänna pensionen. Både en hög lön och ett långt arbetsliv krävs för att nå det högre intervallet.

Figur 9.21 Antal pensionärer uppdelat på marginaleffekt i olika intervall efter allmän inkomstgrundande pension, 2024

Klicka här för att ange underrubrik.

Källa: Egna beräkningar i FASIT med framskrivning av makroprognos.

Bland de som har garantipension är marginaleffekterna endast i undantagsfall under 40 procent. Detsamma gäller de med IPT. När enbart de med bostadstillägg analyseras är andelen med riktigt höga marginaleffekter ännu mer påtaglig än när de med garantipension

och IPT analyseras. Det beror på att garantipensionen och IPT endast reduceras för allmän inkomstgrundande pension medan bostadstillägget även reduceras för andra inkomster som till exempel tjänstepension, lön och kapitalinkomster.

Kvinnor möter oftare än män höga margineffekter i pensionssystemet. Det beror på att kvinnor i högre grad tar del av grundskyddet. I åldern 63–65 år är margineffekterna lägre vilket beror på att de inte uppnått ålder för att få grundskydd. I de yngre generationerna som gick i pension för några år sen är andelen med höga margineffekter ungefär lika stor som bland de något äldre bland kvinnor. Bland de äldsta är det dock förhållandevis stor andel som har höga margineffekter. Det beror på att många blivit änkor och behöver bostadstillägg. Bland män är andelen med lägre margineffekt högre i åldrarna runt 75 år än bland de yngre generationerna.

9.6 Effekten av att arbeta längre och pensionera sig senare

Att arbeta längre och ta ut allmän pension senare ger högre allmän pension, men inte alltid högre disponibel inkomst. I vissa fall kompenseras låg pension med bostadstillägg och den förmånsbestämda pensionen kan i praktiken bli lägre.

Den allmänna inkomstgrundande pensionen bygger på livsinkomstprincipen, vilket innebär att om arbetslivets längd ökar så ökar intjänandet och därmed den framtida allmänna inkomstgrundade pensionen. Om man samtidigt tar ut pensionen ett år senare ska den intjänade pensionsbehållningen fördelas över färre år och delningstalet blir lägre, vilket också bidrar till högre månatlig pension.

Den premiebestämda tjänstepensionen ökar också med fler år i arbetslivet under förutsättning att individen inte uppnått den åldersgräns där inbetalningar inte längre görs. Den förmånsbestämda pensionen beräknas dock på inkomsten de senare eller sista året i arbetslivet och ingen kompensation ges om individer tar ut pensionen senare och därmed under färre år. För att få full förmånsbestämd pension ska man vanligtvis ha arbetat minst 30 år. Ett avdrag görs om man tar ut den förmånsbestämda pensionen i

förtid. Då löneutvecklingen ofta är svagare de senare åren i arbetslivet än den genomsnittliga löneutvecklingen i samhället innebär det att den förmånsbestämda tjänstepensionen kan minska om arbetslivet förlängs. Detta blir extra påtagligt för de som har en årsinkomst över 7,5 inkomstbasbelopp.

Vid beräkningen av garantipensionen tas hänsyn till om tidigt eller sent uttag av allmän pension gjorts. I underlaget till beräkningen av garantipensionen tas inkomstpensionen med till det belopp den skulle ha varit om individen pensionerades vid 66 års ålder (2024)⁶⁵. Denna konstruktion innebär att det även för de med garantipension kan löna sig att arbeta längre.

Bostadstillägget beräknas på alla faktiska inkomster utom inkomstpensionstillägg och det görs ingen korrigering för om sent eller tidigt uttag av allmän pension har gjorts. Det innebär att för de flesta som kommer få bostadstillägg lönar det sig mycket lite att förlänga arbetslivet.

Den genomsnittliga skatten stiger med högre pension och därmed kommer effekten av högre pension till följd av längre arbetsliv och senare pensionering reduceras när den genomsnittliga skatten blir högre.

När de ekonomiska drivkrafterna till arbete i pensionssystemet analyseras görs det vanligtvis genom att analysera den månatliga pensionen och månatlig disponibel inkomst. För att bredda bilden är det också befogat analysera hur den förväntade återstående livsinkomsten påverkas. Att arbeta ett år längre och samtidigt pensionera sig ett år senare innebär inte enbart att den framtida pensionen blir högre. Det innebär också att man får ett år till med lön som oftast är högre än pension. För individer som har möjlighet att jämna ut sin konsumtion genom att de har en ekonomisk buffert eller att de har möjlighet att låna kan den förväntade livsinkomsten vara relevant.

I tabell 9.2 redovisas effekten 2027 på bruttopension, pension efter skatt och disponibel inkomst av tidigt och sent uttag av pension för typfall födda 1958 med olika lönenivåer och med och utan tjänstepension enligt IPT2. Beräkningarna är kompletterade med den förväntade genomsnittliga återstående livsinkomsten. Den har beräknats som genomsnittlig disponibel inkomst från 64 till och med 85 års ålder.

⁶⁵ Innan 2023 var denna åldersgräns 65 år. Framöver knyts den till riktåldern.

Effekten på allmän pension av valet av pensioneringsålder varierar beroende på om man kommer få garantipension eller inte och omfattningen på garantipensionen. Effekten av att förlänga arbetslivet och senarelägga pensionen ökar ju mindre andel garantipension individen förväntas få. Med en månadslön på 65 000 kronor per månad 2023 blir den allmänna pensionen 15,7 procent högre om individen pensionerar sig vid 68 års ålder i stället för vid 66 års ålder. För en person med en månadslön på 10 000 kronor som kan förvänta sig en stor andel garantipension är motsvarande siffra endast 3,7 procent.

Effekten på total pension är ungefär densamma för de med tjänstepension som de utan för typfallen med månadslöner på 20 000, 35 000 och 50 000 kronor. Typfallet med en månadslön på 10 000 kronor per månad har dock så liten andel inkomstgrundande pension att effekten i procentuella termer blir mindre. I typfallet med en månadslön på 65 000 kronor har den med tjänstepension en betydligt lägre effekt än den utan. Det beror på att denna har en större del förmånsbestämd tjänstepension och denna påverkas inte av att välja ett senare år för pensionering. Att pensionera sig senare innebär därmed att den totala förmånsbestämda pensionen sett över livet blir lägre.

Efter skatt är effekten lägre oavsett lönenivå. De tre typfallen med lägst inkomst och utan tjänstepension och de två typfallen med lägst inkomst och tjänstepension har dessutom bostadstillägg. För dessa är därför effekten på disponibel inkomst betydligt lägre än effekten på pension efter skatt. För typfallet utan tjänstepension med en lön på 35 000 kronor per månad är skillnaden mellan att pensionera sig vid 66 och 68 års ålder endast 1,2 procent och skillnaden mellan att pensionera sig vid 64 och 68 års ålder 2,5 procent. För de som förväntas få bostadstillägg är effekten av att förlänga arbetslivet mycket begränsad.

Att arbeta fler år innebär för de flesta att den förväntade genomsnittliga återstående livsinkomsten blir högre och effekten är större än effekten på disponibel inkomst år 2027. Individer med mycket låg månadslön som typfallet med en månadslön på 10 000 kronor får dock en lägre förväntad genomsnittlig disponibel livsinkomst pga. att pensionen är högre än månadslönen. De får dessutom inte bostadstillägg innan de är 66 år.

Tabell 9.2 Effekt 2027 av att arbeta kortare/längre och pensionera sig tidigare/senare jämfört med pension och arbetsutträde vid 66 års ålder

Procent

Lönenivå 2023		Utan tjänstepension				Med tjänstepension			
		Allmän pension	Pension efter skatt	Disponibel inkomst 2027	Återstående livsinkomst	Total pension	Pension efter skatt	Disponibel inkomst 2027	Återstående livsinkomst
10 000	64	-4,5	-4,1	-2,1	-2,0	-7,0	-6,5	-1,3	-0,8
	65	-0,5	-0,4	-0,1	1,6	-2,3	-2,1	-0,4	1,3
	66	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	67	1,7	1,6	0,3	-1,6	0,8	0,7	0,2	-1,8
	68	3,7	3,4	0,7	-3,5	2,5	2,3	0,6	-3,7
20 000	64	-10,9	-9,9	-2,2	-7,4	-7,9	-6,8	-1,5	-5,5
	65	-6,1	-5,4	-1,1	-3,6	-5,0	-4,3	-0,9	-2,8
	66	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	67	5,4	4,5	1,1	1,6	5,4	4,6	1,2	1,6
	68	10,7	9,0	1,8	3,2	11,3	9,8	2,1	3,3
35 000	64	-11,6	-10,0	-1,3	-8,3	-7,9	-7,1	-1,1	-6,5
	65	-6,7	-5,8	-0,8	-4,1	-5,2	-4,7	-0,8	-3,3
	66	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	67	5,6	4,9	0,5	3,1	5,6	5,0	3,9	5,1
	68	13,2	11,4	1,2	6,0	13,3	11,9	10,7	12,0
50 000	64	-14,7	-13,3	-7,6	-13,3	-6,6	-6,0	-6,0	-9,7
	65	-8,1	-7,3	-6,4	-8,2	-3,5	-3,2	-3,2	-4,9
	66	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	67	7,4	6,6	6,6	8,1	6,9	6,3	6,3	6,8
	68	15,9	14,2	14,2	16,4	15,4	14,0	14,0	14,1
65 000	64	-14,5	-13,2	-10,2	-16,6	-5,0	-4,4	-4,4	-7,6
	65	-8,0	-7,3	-7,3	-9,7	-2,4	-2,1	-2,1	-3,6
	66	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	67	7,3	6,6	6,6	8,8	5,0	4,4	4,4	5,1
	68	15,7	14,1	14,1	18,0	10,6	9,5	9,5	10,4

Källa: Egna beräkningar i Pensionsmyndighetens typfallsmodell.

9.7 Drivkrafter till arbete för äldre i skattesystemet

De ekonomiska incitamenten till att fortsätta arbeta och vänta med att ta ut pension är mycket goda i skattesystemet.

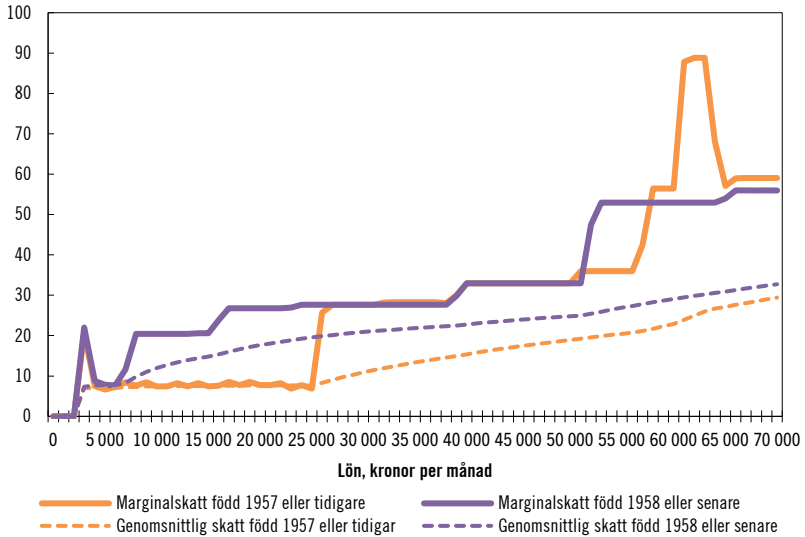
Förhöjt jobbskatteavdrag och förhöjt grundavdrag

Individer som under 2024 fyller 67 år⁶⁶ (födda 1957) eller är äldre har både ett förhöjt jobbskatteavdrag och ett förhöjt grundavdrag. Att uppnå denna ålder och samtidigt fortsätta att arbeta ger därför god utväxling. I figur 9.22 jämförs marginalskatten och den genomsnittliga skatten på arbetsinkomster för individer som inte tagit ut pension. Den ena individen är född 1958 och fyller 66 år under 2024 och tar inte del av det förhöjda jobbskatteavdrag till skillnad från den som är född 1957. Upp till en månadslön på ca 26 000 kronor i månaden är marginalskatten under 10 procent och betydligt lägre för individen som är äldre. Mellan ca 26 000 och 50 000 kronor per månad är marginalskatten högre och i stort densamma för de två. Statliga skatt betalas från lägre inkomster för den som är yngre pga. den äldre har ett förhöjt grundavdrag. I ett kortare intervall strax över 60 000 kronor per månad är marginalskatten mycket hög för den äldre pga. att det förhöjda grundavdraget reduceras kraftigt i detta intervall. Den genomsnittliga skatten är lägre för den äldre individen i hela inkomstintervallet.

⁶⁶ Tanken är att dessa åldersgränser ska höjas framöver och anpassas till åldershöjningarna i pensionssystemet.

Figur 9.22 Marginalskatt och genomsnittlig skatt på lön för individer födda 1957 och tidigare respektive 1958 och senare som inte tagit ut pension, 2024

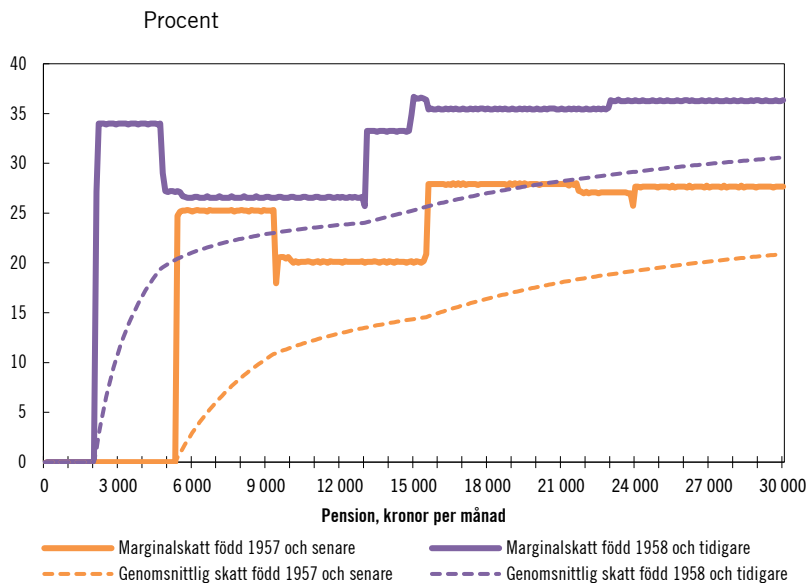
Procent

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

Att ta ut pension innan det år man får ta del av det förhöjda grundavdraget innebär att man kommer betala högre skatt på pensionen än man gör om man tar ut den när man har det förhöjda grundavdraget. Figur 2.23 visar marginalskatten och den genomsnittliga skatten på pension för individer födda 1958 eller tidigare och 1957 eller senare 2024. Skillnaden i skatteuttag är inte obetydlig. Tillsammans utgör det förhöjda jobbskatteavdraget och det förhöjda grundavdraget både en morot och piska.

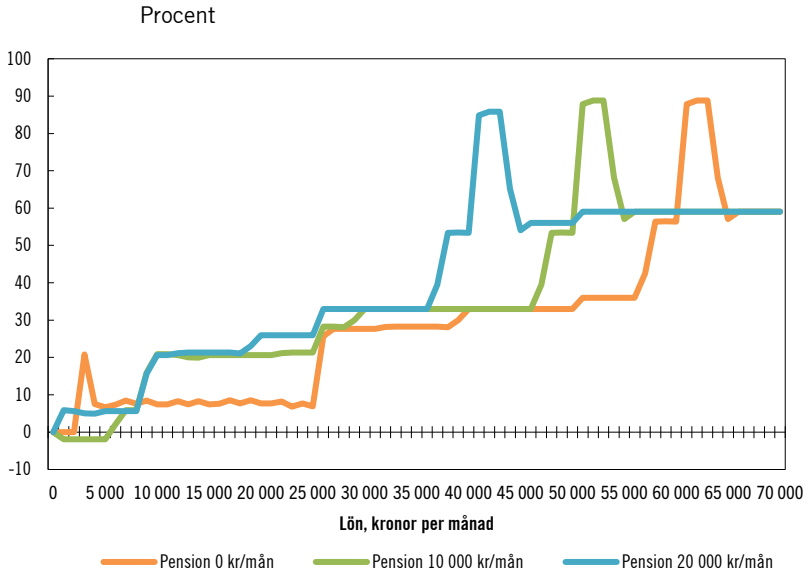
Figur 9.23 Marginalskatt och genomsnittlig skatt på pension för individer född 1957 och tidigare och 1958 och senare, 2024

Anm. Avrundningar i regelverket för inkomstskatt har eliminerats för att ge en mer transparent bild.
 Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

Jobbonärer födda 1957 och tidigare som arbetar och tar ut pension samtidigt tar också del av både det förhöjt jobbskatteavdrag och förhöjt grundavdrag. Det innebär att de kan både ta ut pension och ha lön och trots relativt höga inkomster blir inkomstskatten begränsad. Figur 9.24 visar hur marginalskatten förändras med stigande inkomst för två jobbonärer med pension på 5 000 kronor per månad respektive 10 000 kronor per månad. Dessa kan jämföras med en individ som inte tar ut pension, men är lika gammal.

Figur 9.24 Marginalskatt vid olika månadslöner för jobbonärer födda 1957 och tidigare med olika nivåer på pension, 2024

Källa: Egna beräkningar utifrån regelverk.

9.8 Tjänstepensionernas effekt på drivkrafterna till arbete

I den allmänna inkomstgrundade pensionen är livsinkomstprincipen central och koppling mellan arbete och pension stark. Ett senare pensionsuttag kompenseras med ett lägre delningstal så att högre inkomst- och premiepension erhålls. Pensionsrätter intjänas under hela livet och det är möjligt att arbeta och intjäna ytterligare pensionsbehållning efter att den allmänna pensionen tagits ut. Drivkrafterna till arbete påverkas dock också av hur tjänstepensionen är utformad då denna utgör en stor och viktig del för många.

Tjänstepensionen har till viss del anpassats till de nya principerna i det allmänna pensionssystemet, men mycket återstår och anpassningen tar tid och många av de som ännu inte är pensionärer möter till stor del det äldre regelverket.

Reglerna ser olika ut i de olika avtalsområdena men kan sammanfattas i stora drag. Tjänstepensionen består i många avtal av

både en avgiftsbaserad och en förmånsbaserad del. Den avgiftsbaserade har i stort samma incitament som den allmänna inkomstgrundade pensionen. Den förmånsbaserade är under utfasning till fördel för den avgiftsbaserade så att yngre generationer har en mindre andel förmånsbaserad än äldre generationer. För de som inom en snar framtid ska pensioneras kan dock den förmånsbaserade delen utgöra en mycket viktig del. För att få full förmånsbaserad pension krävs endast 30 års arbete, vilket innebär att incitamenten till ett långt arbetsliv är försvagade framför allt för de med en stor andel förmånsbaserad tjänstepension. Den förmånsbaserade pensionen baseras också på lönenivån under de senare åren i arbetslivet till skillnad från det allmänna systemet som baseras på lönenivåerna under hela arbetslivet. För de med årslöner över 7,5 inkomstbasbelopp kan den förmånsbestämde pensionen ge 65 procent (IPT2) av lönen över 7,5 inkomstbasbelopp. I de fall att löneutvecklingen är svagare än den genomsnittliga löneutvecklingen under de sista åren, vilket den ofta är bland annat till följd av bland annat åldersdiskriminering, kan det innebära att den förmånsbaserade tjänstepensionen blir lägre om man väntar med att pensionera sig. Det gäller framför allt de med höga löner över 7,5 inkomstbasbelopp. I tider som denna med hög inflation lönar det sig ännu sämre att arbeta högre upp i åldrarna då den förmånsbestämde pensionen för de som tagit ut den skrivs fram med KPI. Den förmånsbestämde pensionen reduceras för tidigt uttag i likhet med det allmänna systemet vilket ger ekonomiska incitament till att inte ta ut i förtid. Däremot finns det i allmänhet ingen kompensation för sent uttag, vilket begränsar incitamenten till att arbeta längre. För att få ta ut vissa delar av tjänstepensionen får man inte fortsätta hos samma arbetsgivare, vilket också är begränsande. Tjänstepension betalas i många avtal endast in till en viss ålder och incitamenten till fortsatt arbete blir därför svagare efter denna åldersgräns. I flera delar av tjänstepensionsavtalen motverkas de goda incitamenten i det allmänna inkomstgrundade systemet, men anpassningar sker även om det tar tid.

Appendix

Data

Analyserna av pensionärernas levnadsförhållanden baseras på ett antal olika statistikkällor. De allra flesta uppgifterna är hämtade från de register som är knutna till SCB:s mikrosimuleringsmodell FASIT. Det innebär att de utgörs av ett representativt urval av Sveriges befolkning som för åren 2013–2024 motsvarade ca 2 miljoner individer och för åren 2003–2012 ca 90 000 individer. Dataunderlaget till modellen FASIT är hämtade från ett antal olika källor. Inkomster, transfereringar, skatter och ränteutgifter utgörs av deklarationsuppgifter från Skatteverket. Uppgifter om boende hämtas från lägenhetsregistret och boendeundersökningen. Avsnittet om välfärdstjänster baseras på uppgifter om kostnader från nationalräkenskaperna. Individuppgifter om välfärdskonsumtion har hämtats från register hos bland annat SCB, Försäkringskassan och Socialstyrelsen. Beskrivningen av hushållens konsumtion av varor och tjänster hämtas dels från SCB:s undersökning om hushållens utgifter (HUT), dels från konsumentverkets beräkningar av skälig konsumtionsstandard. Pensionärernas självupplevda situation baseras på undersökningen om levnadsförhållanden (ULF) och är inte hämtade från FASIT-modellen. Det gäller även den framställning av antalet personer och belopp i respektive pensionsförmån som har hämtats från Pensionsmyndigheten.